

ΑΠΟ ΤΟΥ ΒΙΕΝΝΑΙΟΥ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΜΥΣΤΑΡΓΕΙΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

ΥΠΟ

Ν. ΒΛΑΧΟΥ

Περιεχόμενα.—I. Ἡ κατάσταση ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Μακεδονίᾳ.—II. Ἀπόφαισις τῆς Αὐстроουγαρίας καὶ τῆς Ῥωσίας πρὸς εἰσαγωγὴν διοικητικῶν μεταρρυθμίσεων εἰς τὰ τρία βιλαέτια τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ ὑποδοχὴ τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ αὐτῶν σχεδίου παρὰ τῶν Δυνάμεων καὶ τῆς Πύλης.—Ἐξέγερσις τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν Βουλγάρων.—IV Καταστολὴ τῆς ἐξεγέρσεως.—V Ἡ δημοσία γνώμη ἐν Εὐρώπῃ καὶ εἰς τὰ βαλκανικὰ κράτη.—VI Ἐνίσχυσις τῆς θέσεως τῶν Ἑλλήνων ἐν Μακεδονίᾳ κατ' ἀκολουθίαν τῆς βουλγαρικῆς ἐξεγέρσεως.—VII Τὰ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεταρρυθμίσεων ἀποτελέσματα μέχρι τοῦ τέλους Ὀκτωβρίου 1893.—VIII Ἐντασις τῶν σχεσεων μεταξὺ Τουρκίας καὶ Βουλγαρίας.—IX Ἀπόφαισις τῶν δύο Δυνάμεων πρὸς ἀσκησὶν ἐλέγχου αὐστηροτέρου ἐπὶ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ὀθωμανικῆς διοικήσεως.

I

Αἱ ἐπιχειρηθεῖσαι ἐν Τουρκίᾳ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος μεταρρυθμίσεις εἴτε οἰκοθεν παρὰ τῆς Ὑ. Πύλης, εἴτε ὑπὸ τὴν πίεσιν καὶ κατ' ἐπιταγὴν τῶν Μ. Δυνάμεων, εἶναι ἀληθές, ὅτι ἀνεκαίρισαν ἐν πολλοῖς τὸν κοινωνικὸν καὶ κρατικὸν ὄργανισμὸν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ προσήρμοσαν αὐτὸν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ συγχρόνου εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Παρὰ ταῦτα ὅμως ἡ Τουρκία, καίτοι κράτος κατὰ τὸ ἥμισυ εὐρωπαϊκόν, παρέμεινε καὶ μετὰ τὰς μεταρρυθμίσεις κατ' οὐσίαν Δύναμις ἀσιατικῆ. χωρὶς νὰ χάσῃ τὴν φυσιογνωμίαν, τὰ ἦθη καὶ τὴν θρησκείαν αὐτῆς. Διὰ τῶν εἰσαχθεῖσων μεταρρυθμίσεων δὲν ἐπετεύχθη ἡ μετοχέτευσις νέας ζωῆς μέχρις αὐτῶν τῶν σπλάγχων τοῦ γεηρακότου ὄργανισμοῦ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους: ἐξ ἐπιπολῆς μόνον ἐδέχθη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τὸ κέντρον, ἐν τῇ περιφερείᾳ ὅμως τὸ ἔδαφος ἀπεδείχθη λίαν ἀκατάλληλον πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ. Καίτοι δὲ ἡ γνώμη τοῦ διευθύνοντος τὰς ἐξωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς Μ. Βρετανίας Μπάλφουρ ἐξενεχθεῖσα ἐν τῇ βουλῇ τῶν κοινοτήτων ἐπὶ τῇ βάσει πληροφορῶν, αἵτινες μετεδόθησαν παρὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονικίᾳ γενικοῦ προξένου, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀμφισβητηθῇ: «τὸ ὀθωμανικὸν κράτος ἔχει νόμους καὶ κανονισμοὺς κατὰ τε τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποσὸν ἐπαρκεῖς, ὥστε νὰ κυβερνῶνται ἄριστα καὶ αἱ ἐπαρχίαι αὐταὶ (αἱ μακεδονικαὶ) καὶ οἵαιδήποτε ἄλλαι» (1), ἐν τούτοις εἶναι ἐπίσης ἀληθές ὅτι ἐκ τῆς πλημμελοῦς καὶ μεροληπτικῆς ἐφαρ-

1) Ἑλληνισμός 1903 σελ. 309.

μογῆς τῶν νόμων ἐπισχόν ἐξ ἴσου πρὸς τοὺς χριστιανοὺς καὶ οἱ μωαμεθανοὶ ὑπῆκοοι τοῦ σουλτάνου.

Τὰ αἷτια δὲ τῆς ἀποτυχίας τῶν κατ' ἐπιανάληψιν γενομένων ἀποπειρῶν πρὸς μεταρρυθμίαις τοῦ κοινωνικοῦ καὶ κρατικοῦ ὄργανισμοῦ τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας πολλαπλᾶ θὰ ἠδύναντο κυρίως νὰ ἀναζητηθῶν εἰς τὰ ἐξῆς γεγονότα: (1) Ἡ θεοκρατικὴ βίασις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἐντελῶς ἔβη πρὸς τὴν τῶν χριστιανικῶν κρατῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ἐπὶ τούτοις δὲ τὸ ἐκ τῆς παραδόσεως ἀπορρέον ὑπερήφανον φρόνημα τῶν μωαμεθανῶν κατοίκων τοῦ κράτους, διότι ἡ φιλὴ ἐκράτησεν ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους δορυαλώτους τοὺς χριστιανοὺς, ἐπέβαλον τὴν διάκρισιν καὶ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ μωαμεθανικοῦ στοιχείου ἀπέναντι τῶν χριστιανῶν μὴ ἐπιτρέποντα νὰ γίνωσιν οἱ τελευταῖοι ἀποδεκτοὶ ἐν τῷ κράτει ἐν ἰσονομίᾳ καὶ ἰσοπολίτειᾳ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι αἱ χριστιανικαὶ κοινότητες ἀπολαύουν ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ θρησκευτικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ προνομίων, ἐφ' ὅσον αἱ ἴδιαι διοικοῦν καὶ ἐφορεῦν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν σχολείων ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ καὶ ἀνεξαρτησίᾳ. Αὕτη ὅμως εἶναι ἡ μόνη παραχώρησις, τὴν ὁποίαν ἐπέτυχον παρὰ τοῦ κυριάρχου, τὸναντίον δὲ ἐν τῇ διοικήσει, τῷ στρατῷ καὶ τῇ δικαιοσύνῃ εἶναι καταφανῶς μειονεκτικὴ ἡ θέσις τῶν μὴ μωαμεθανῶν ὑπηκόων τοῦ σουλτάνου. Ἀνεξαρτήτως ὅμως τοῦ ἰδιοφυοῦς θεοκρατικοῦ χαρακτῆρος τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ τῆς μετ' αὐτοῦ συνδεομένης ὑπεροχῆς τοῦ μωαμεθανικοῦ ἀπέναντι τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου, εἶναι ἀνάγκη νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ τουρκικὸς λαὸς ἀπεδείχθη ἀνίκανος, ἵνα ἐξαιρούμενος ὑπεράνω τῆς παραδόσεως καὶ τῶν προλήψεων χωρὶς μὲ σταθερὸν καὶ γοργὸν βῆμα πρὸς τὴν πρόοδον. Πλὴν μικρᾶς μειονότητος, τῶν λεγομένων νεοτούρκων, οἵτινες ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπιπολαίει τυχόντες μορφώσεως ἀπεκόμισαν οἵκαδε μετὰ τῶν στοιχείων τοῦ πολιτισμοῦ τῆς κακίας οὐχὶ δὲ καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Εὐρωπαίων, αἱ μεγάλαι μαζαὶ τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ μὲ τὴν χαρακτηριζούσαν αὐτὸν ἀπάθειαν καὶ φλεγματικότητα εἶχον τὴν φιλαρέσκειαν νὰ παρῶμενον ἀμετάβλητοι ἐν μέσῳ τῶν προόδων τῶν λαῶν, οἵτινες περιβάλλον αὐτοὺς. Ἐπιμόνως ἀποκρούσαντες οἱ Τούρκοι τὰς ἐκ τῆς Λύσεως ἰδέας δὲν ὑπεχώρησαν εἰς τὴν γοητείαν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἀντιθέτως ἀπετέλεισιν ἀξιοσημεῖον ἐξαιρέσειν τοῦ οὐνήθους φαινομένου, τοῦ διαπιστουμένου ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς πολιτιστικῆς ἐξελίξεως τῆς ἀνθρωπότητος, κατὰ τὸ ὅποιον λαοὶ ὀλιγώτερον ἐν τῷ πολιτισμῷ προηγούμενοι γοργότερον καὶ σταθερώτερον ἐχώρησαν πρὸς τὴν πρόοδον ἔνεκα τῆς ἐπιφυῆς, τῆς φιλικῆς ἢ ἐχθρικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἦλθον μὲ λαοὺς περισσότερον πολιτισμένους. Παρέμειναν διὰ τὸν λόγον τοῦτον σχεδὸν μοναδικὸν παράδειγμα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν λαοῦ οὐδαμῶς μεριμνῶντος περὶ τοῦ μέλλοντος, ἀλλ' ἀπεροφημένον

1) Karl Ritter von Sax Geschichte des Machtverfalls der Türkci, β' ἐκδ. 1913. Wien σελ. 350 κ. ἐξῆς.

διαρκῶς ἀπὸ τὴν λιτρείαν τοῦ περιελθόντος, πιστοῦ τηρητοῦ καὶ θεματοφύλακος τῶν προγονικῶν θεσμῶν καὶ παραδόσεων. Εἰς τὰ αἷτια δὲ ταῦτα τῆς στασιμότητος καὶ τῆς παρικμῆς τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους θὰ ἠδύνατο νὰ προστεθῆ καὶ τὸ ἑξῆς: Οἱ ὑποτεταγμένοι χριστιανικοὶ λαοὶ εἶχον ἀνανήψει μετὰ τῆς ἰδίας ἐθνικῆς ὀντότητος καὶ αὐτοσυνειδησίας ἀποκηρύσαντες συνείδησιν τῆς ἀδυναμίας τοῦ κυριάρχου, ἔξωθεν δὲ πολλαχῶς ἐνισχυόμενοι καὶ ἐνθαρρυνόμενοι συμφέρον εἶχον, ἵνα ἀντιτάξουν πείσματα ἀντίστασιν εἰς πάντα νεωτερισμὸν τείνοντα εἰς τὴν προσωρινὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως αὐτῶν ἐπὶ τῷ ἀπωτέρω σκοπῷ, ἵνα ἐκμεταλλευόμενοι τὴν τουρκικὴν κακοδιοίκησιν καὶ τὴν μετ' αὐτῆς συνδεομένην ἀναρχίαν ἐπικαλεσθῶν ἐν καιρῷ ριζικὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἐπέμβασι καὶ λύσιν.

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας ἡ κατατρόχουσα ἀπὸ τριῶν περιῶν αἰῶνων τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν νόσος ἀποδειχθεῖσα ἀνάτατος ἐκ τῶν προχείρων ἐφαρμοσθέντων θεραπευτικῶν μέσων, χρονία δὲ ἀποβάσα καὶ ὀλονὲν ἐπιδεινουμενὴ ἐκ τῶν ἀδιαλείπτων ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν περισπασμῶν, ἐξεδηλώθη ἀρχομένου τοῦ παρόντος αἰῶνος μὲ βραβεία συμπτώματα καταφανῆ εἰς ὄλους τοὺς κλάδους τοῦ δημοσίου βίου: Ἡ διοίκησις, ἡ δικαιοσύνη, ἡ χωροφυλακὴ, ὁ στρατός, ἡ ἐθνικὴ καὶ ἡ δημοσία οἰκονομία ἐνόσουν καθ' ἅτας τὴν ἐπικράτειαν, ὀλιγότερον δὲ εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐνθα αἱ καταχρήσεις δὲν ἦσαν πολὺ αισθηταί, ἔφ' ὅσον ἡ χώρα διατελοῦσα ὑπὸ τὴν διαρκῆ ἐποπτείαν τῆς Εὐρώπης ἦτο συγχρόνως ἐντεταγμένη μεταξὺ τῶν ἀνεξαρτήτων κρατῶν τῆς Ἑλλάδος, τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας, αἷτινα ἐπηγούρουν καὶ ἐν τινι βαθμῷ συνεκράτουν τὰς ὑπερβασίας τῆς διοικήσεως.

Δὲν θὰ ἦτο ὑπερβολή, ἂν τις ἰσχυρισθῆ, ὅτι τὴν σπουδαιότεραν πηγὴν τῆς τουρκικῆς κακοδιοικήσεως καὶ κακοδαιμονίας ἀπετέλει ἀρχομένου τοῦ παρόντος αἰῶνος ἡ διαρκὴς ἀνωμαλία, ἣτις ἐκράτει ἐν τῇ διοικήσει τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν. Ἡ κακὴ διαχείρισις τοῦ δημοσίου πλούτου θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ μέχρι τινὸς ὡς αἷτια πρωτογενῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ὠφείλετο σειρὰ δευτερογενῶν ἐμφανίσεων, αἷτινες κατὰ τινὰ ἀνακύκλωσιν ἐκβάλλον ἐκ νέου εἰς τὴν γενεσιουργὸν αἷτιαν ἐπιτείνουσαι καὶ ἐπιδεινούσαι τὴν κατάστασιν. Ἡ ἐξαντλητικὴ φορολογία, αἱ ἀτέλειαι ἐν τῇ ὀργανώσει τῆς χωροφυλακῆς καὶ ἡ μετ' αὐτῶν συνδεομένη ἔλλειψις ἀσφαλείας εἰς τὴν ὑπαίθρου χωρᾶν, ἡ στασιμότης ἐν τῷ πολιτισμῷ, ἡ ἔλλειψις ἰσχυρᾶς πρωτοβουλίας πρὸς ἐξύψωσιν καὶ προαγωγὴν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἡ δυστυχία καὶ ἡ κατάθλιψις, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεβάλλοντο ἐκ τῶν ὑπηκόων τοῦ σουλτάνου ἰδίως οἱ χριστιανοί: ἦσαν ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ αἷτιαι τῆς ἀνωμάλου διαχειρίσεως τοῦ δημοσίου πλούτου. Τὸ γεγονός δὲ τοῦτο οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἐξαίρει τὴν σπουδαιότητα τοῦ αἷτιου τούτου μεταξὺ τῶν ἄλλων, αἷτινα διὰ τῆς δυνάμεως αὐτῶν παρεσκεύασαν τὴν παρακμὴν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Εἰς τὴν κρατοῦσαν ἀναρχίαν ἐν τῇ διαχείρει τῶν οἰκονομικῶν τοῦ

κράτους εἶναι ἀληθές, ὅτι συνετέλεσαν οἱ ἀδιάλειπτοι ἐξωτερικοὶ περιορισμοὶ καὶ οἱ ἀλλεπάλληλοι ἐδαφικοὶ ἀκρωτηριασμοί, τοὺς ὁποίους ὑπέστη τὸ κράτος κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἀνεξαρτήτως ὅμως τοῦ αἰτίου τούτου, τοῦ ὁποίου ἡ σπουδαιότης δὲν πρέπει νὰ ὑποτιμηθῇ, ἡ οἰκονομικὴ ἀνωμαλία ὠφείλετο κυρίως εἰς τὴν πλημμελῆ διαχείρισιν τοῦ δημοσίου πλούτου, τῆς ὁποίας δύο ἦσαν τὰ οὐσιώδη ἐξωτερικὰ γνωρίσματα, ἡ ἀκανόνιστος εἰσπραξις τῶν δημοσίων ἐσόδων καὶ αἱ παντοειδεῖς καταχρήσεις: Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν εἰσπραττομένων φόρων κατακρατεῖτο ἀπὸ τοὺς εἰσπράκτορας πρὸς κάλυψιν τῶν ὀφειλομένων εἰς αὐτοὺς παρὰ τοῦ κράτους, ἐφ' ὅσον οἱ αὐτοὶ εἰσπράκτορες τῶν φόρων, ἰδίως οἱ τῆς δεκάτης, σχεδὸν κατὰ κανόνα ἀνελάμβανον μετὰ τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων καὶ τὴν προμήθειαν τῶν τροφίμων τοῦ στρατοῦ—χρεῶσται καὶ πιστωταὶ τοῦ κράτους συγχρόνως—ἐνῶ ἔξ ἄλλου τὸν δημόσιον θησαυρὸν ἐλυμαίνοντο ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ δημόσιοι λειτουργοὶ ἀπὸ τοῦ σουλτάνου μέχρι τοῦ τελευταίου ὑπαλλήλου. Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθοῦν αἱ ἐξῆς ἀτέλειαι τεχνικῆς φύσεως, αἰτινες ἦσαν ἀρκεταί, ἵνα προκαλέσουν σύγχυσιν καὶ διαταράξουν τὸν ρυθμὸν τῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως τοῦ κράτους: οἱ προϋπολογισμοὶ τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἦσαν ἀπλοῦ προϋπολογισμοὶ προβλέψεως οὐδαμῶς δεσμεύοντες τὰς ἀρχὰς ἐν τῇ δημιουργίᾳ νέων ἐξόδων καὶ τὴν ἀνάληψιν ὑποχρεώσεων πάσης φύσεως κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους· εἰς ἐάστην διοικητικὴν μονάδα ὁ αὐτὸς ὑπάλληλος ἦτο ἐπιφορτισμένος με εἰσπραξίν τῶν ἐσόδων χρησιμοποιῶν αὐτὰ πρὸς πληρωμὴν τῶν ἐξόδων καὶ μεταβιβάζων τὸ ὑπόλοιπον εἰς τὴν ἀμέσως ἀνωτέραν διοικητικὴν μονάδα, εἰς τινὰς δὲ ὑπηρεσίαις, τῶν τελωνείων, τῶν ταχυδρομείων καὶ τῶν τηλεγραφείων, οἱ ὑπάλληλοι ἐπληρώνοντο ἐκ τῶν πραγματοποιουμένων εἰσπράξεων τοῦ ὑπολοίπου ἀποστελλομένου εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει κεντρικὸν ταμεῖον (1)· τὸ σύστημα τῶν *havales*, ἰ. ἔ. ἐντολῶν παρεχομένων παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν οἰκονομικῶν εἰς τοὺς προμηθευτὰς τῶν τροφίμων τοῦ στρατοῦ πρὸς πληρωμὴν ἐκ τοῦ ταμείου ἄλλων βελαετιῶν, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπέρχουν αἱ πρόσοδοι τοῦ βιλαετιοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ διέμενεν ὁ στρατός (2). Ἰδίως δὲ κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐπιδεινώσεως τῆς καταστάσεως ἐν Μακεδονίᾳ, ὅποτε ἡ Τουρκία ὑπεχρεοῦτο νὰ διατηρῇ ἐπὶ ποδὸς στρατὸν διπλάσιον τοῦ διατηρουμένου ὑπὸ ὁμαλᾶς περιστάσεως, τὸ ἔλλειμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ, σταθερῶς αὐξανόμενον ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος διὰ τὰς αἰτίας, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος, ηὔξήθη καταπληκτικῶς ἀνελθόν, κατὰ τὰς ἐκθέσεις τῶν πολιτικῶν πρακτόρων τῆς Αὐστρουγγαρίας καὶ τῆς Ρωσίας, κατὰ τὸ οἰκονομικὸν ἔτος 1904-1905 εἰς τὰ τρία βιλαέτια Κοσσυφοπεδίου, Μοναστηρίου καὶ Θεσσαλονίκης εἰς 822,000 περίπου ὀθ. λίρας (3).

1) Affaires de Macédoine 1903-1905 ὑπ' ἀρ. 5.

2) Αὐτόθι ὑπ' ἀρ. 5.

3) Diplomatistische Aktenstücke über die Reformaktion in Mazedonien 1902-1906 ὑπ' ἀρ. 48, Affaires de Macédoine 1903-1905 [ὑπ' ἀρ. 5 καὶ M. Paillassés Imbroglio macédonien, 1907, Paris. σ. 320.

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας εἶναι εὐεξήγητον, ὅτι ἡ χώρα, ἣτις ἀφθονεῖ εἰς φυσικοὺς θησαυροὺς, διετέλει εἰς διαρκῆ ἔνδειαν. Μετὰ ἐπανειλημμένας χρεωκοπίας, αἵτινες ἰσχυρῶς διέσεισαν τὴν πίστιν τοῦ κράτους ἐν τῷ ἔσωτερικῷ, ἐπεχρεώθη ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις πρὸς ἔξυπλητέτησιν τοῦ δημοσίου χρέους καὶ ἀσφάλειαν τῶν πιστωτῶν τοῦ κράτους, ἵνα παραχωρήσῃ τὴν διαχείρισιν τῶν παραγωγικωτέρων προσόδων αὐτοῦ εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐδρεϊούσαν διοίκησιν τοῦ δημοσίου ὀθωμανικοῦ χρέους, τ. ἔ. εἰς συμβούλιον ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν πιστωτῶν, ἕκων ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον. Ἐκτοτε ἐξυχωροῦντο κατὰ διαλειμματα νέα πρόσδοσι ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει πρὸς ἔξυπλητησιν νέων δανείων, τὰ ὁποῖα καθίστων ἀναγκαστὰ πρὸς τοῖς ἄλλοις αἱ παντοειδεῖς καταχορήσεις κατὰ τὴν εἴσπραξιν καὶ τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων ἐσόδων καὶ τὸ ἔλλειμμα, τὸ ὁποῖον παρουσίαζεν ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ κράτους σταθερῶς ἀξιοσόμενον ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος. Σημειωτέον δέ, ὅτι ἡ σπουδαίωσις τῶν ὑπεγγύων εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ δημοσίου ὀθωμανικοῦ χρέους προσόδων—ἄλλας, χαρτίσημον καπνὸς κλπ., εἰς ταῦτα δὲ πρέπει νὰ προστεθῇ, ὅτι ἡ ὑπηρεσία τοῦ δημοσίου ὀθωμανικοῦ χρέους ἦτο ἐπιφορτισμένη μὲ τὴν εἴσπραξιν ὀρισμένων προσόδων, αἵτινες διετίθεντο πρὸς ὀρισμένους σκοποὺς, ὡς λ.χ. ἐν τῷ βίλαετιῷ Θεσσαλονίκης τῆς δεκάτης ἐπὶ τῶν δημητριακῶν καὶ τῶν ἄλλων γεωργικῶν προϊόντων πρὸς πληρωμὴν τῶν ἐγγυήσεων τῶν ἐταιρειῶν, αἵτινες κατεσκεύαζαν τὰ σιδηροδρομικὰ γραμμὰς Θεσσαλονίκης-Μοναστηρίου καὶ Θεσσαλονίκης—Κωνσταντινουπόλεως⁽¹⁾—ἦτο μεγίστη, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἐν τῷ βίλαετιῷ Θεσσαλονίκης ἐπὶ συνόλου ἐσόδων κατὰ τὸ οἰκονομικὸν ἔτος 1903-1904 ἔξ' ἐνὸς ἑκατομμυρίου ὀθωμανικῶν λιρῶν περίπου πλέον τῶν 500 χιλιάδων περιήρχοντο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ δημοσίου ὀθωμανικοῦ χρέους⁽²⁾, καὶ ὅτι εἷς τινὰς κατὰ δει τοῦ κράτους ἡ συμμετοχὴ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ δημοσίου ὀθωμανικοῦ χρέους εἰς τὰ πραγματοποιούμενα ἔσοδα ἀνεβίβαστο εἰς τὰ 2|3 αὐτῶν περίπου. Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθῇ, ὅτι ἡ πληρωμὴ τῶν μισθῶν τῶν ὑπαλλήλων καθυσταθεῖτο ἐπὶ 3-5 μῆνας καὶ ὅτι οἱ γενικοὶ διοικηταὶ τῶν βίλαετιῶν, ἰδίως κατὰ τὸ τέλος τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους, μετήρχοντο πᾶν μέσον ἐκλειπόμενους τοὺς προμηθευτὰς τοῦ στρατοῦ, ὅπως ἐξασφαλίσουν τὴν διατροφὴν αὐτοῦ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, ἂν μὴ οἱ ἴδιοι οἱ στρατιῶται ἀπαλλάσσοντες τοὺς γενικοὺς διοικητὰς τῆς φροντίδος ἐμερίμων περὶ τούτου εἰς βάρος τοῦ πληθυσμοῦ⁽³⁾.

Ἐξ ἄλλου ἐν Τουρκίᾳ ἡ γῆ ἦτο λίαν βεβαρημένη φορολογικῶς ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἄλλα κράτη, τῆς φορολογίας αὐτῆς ἔξευρεθείσης ὡς τοῦ προχειροτέρου μέσου πρὸς κάλυψιν τοῦ ἐλλείμματος τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ. Οὕτω ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἐσόδων τοῦ τουρκικοῦ προϋπολογισμοῦ,

1) Affaires de Macédoine 1903-1905 ὑπ' ἀρ. 5.

2) Αὐτοῦθι ὑπ' ἀρ. 5.

3) Affaires de Macédoine 1903-1905 ὑπ' ἀρ. 146.

ἀνερχομένον κατὰ τὸ ἔτος 1909 εἰς 577 ἑκατ. γρόσια, 310 ἑκατ. γρόσια προήρχοντο ἐξ ἀμέσων φόρων τ. ἔ. 540)ο — εἰδικώτερον δὲ 122 ἑκ. γρ. ἐκ τῆς δεκάτης, 58 ἑκ τοῦ κτηματικοῦ φόρου, 38 ἑκ τοῦ φόρου τῶν οἰκογενεϊκῶν καὶ 17 ἑκ προσθέτων φόρων (1). Ἐὐὸν δὲ ληφθῆ ἔπ' ὄψιν, ὅτι ἡ δεκάτη κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἰσπράττετο κανονικῶς ἀπὸ 10 εἰς 120)ο εἰς χρῆμα ἢ εἰς εἶδος ἐπὶ τοῦ ἀκαθάρτου εἰσοδήματος τῶν δημητριακῶν καὶ τῶν ἄλλων γεωργικῶν προϊόντων καὶ ὅτι ὁ κτηματικὸς φόρος ἀνήρχετο εἰς 4 τοῖς χιλίοις ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ κτήματος, συνάγεται ἐντεῦθεν, ὅτι ὁ ὑπολογισμὸς, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἔγγιστος φορολογία ἀνήρχετο εἰς 33 - 350)ο ἐπὶ τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος, δὲν ἀφίσταται τῆς ἀληθείας. Ἡ ἔγγιστος ὅμως φορολογία καθ' ἑαυτὴν ἐπαχθῆς καθίστατο ἐπαχθεστέρα ἑκ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον εἰσπράττετο ἡ δεκάτη. Ἡ δεκάτη ἐξεμισθοῦτο συνήθως μονοτικῶς κατὰ περιφερείας εἰς πανισχέρους Τούρκους, εἰς ἔξαιρετικὰς δὲ μόνον περιπτώσεις εἰσπράττετο ἀπ' ἐνθεσίας παρ' ὀργάνων τοῦ κράτους. Ἀμφότεροι ὅμως οἱ τρόποι τῆς εἰσπράξεως τῆς δεκάτης ἀπέβησαν πηγὴ παραλόγων ἐκ μέρους τοῦ φορολογουμένου πληθυσμοῦ, ἀλλὰ καὶ αἰτία ἐλαττώσεως τῶν προσόδων τοῦ κράτους. Ἰδιαιτέρως δὲ ὁ πρῶτος τρόπος τῆς εἰσπράξεως τῆς δεκάτης, ὁ καὶ συνηθέστερος, προεκάλει τὴν ἰσχυροτέραν κατ' αὐτοῦ κατακραυγὴν καὶ ἀντιδράσιν, διότι χωρὶς νὰ ἀποδίδῃ εἰς τὰ κράτος τὰ ἐντεῦθεν ἀναμενόμενα τιμειντικά ἀποτελέσματα, εἶχεν ἀποβῆ λίαν ἐπαχθῆ εἰς τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν ἕνεκα τῶν καταχρήσεων, αἰτινες ἐλάμβανον χώραν κατὰ τὴν εἰσπραξίν αὐτῆς : Οἱ μισθωταὶ τῆς δεκάτης κατὰ προτίμησιν ἐκ τῶν προμηθευτῶν τῶν τροφίμων τοῦ στρατοῦ λαμβανόμενοι, ἐκ πείρας δὲ γνωρίζοντες, ὅτι αἱ ἐκ τῆς προμηθείας τροφίμων ἀπαιτήσεις αὐτῶν ἢ δὲν θὰ ἐπληρώοντο, ἢ ἐὰν ἐπληρώοντο, θὰ ἐπληρώοντο ἀτόκως μετὰ παρέλευσιν χρόνου μικροῦ, ἠρνοῦντο νὰ πληρώσων τὸ ἐκ τῆς εἰσπράξεως τῆς δεκάτης χρέος πρὸ τῆς ἐξοφλήσεως τῶν ἀπαιτήσεών των παρὰ τοῦ κράτους καθιστάμενοι οὕτω ὀφειλέται καὶ πιστωταὶ τοῦ κράτους συγχρόνως(2). Ἐξ ἄλλου ἔχομεν ἀξιοπίστους μαρτυρίας ξένων περιηγηθέντων τὴν Μακεδονίαν κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς κρίσεως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐκθέσεις τῶν πολιτικῶν προκτόρων τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ρωσίας ἀναφέρονται περιπτώσεις εἰσπράξεως τῆς δεκάτης εἰς 20 καὶ 250)ο ἐπὶ τοῦ ἀκαθάρτου εἰσοδήματος παρὰ μισθωτῶν, οἵτινες ὑπὸ ἀπληστίας κινούμενοι μετήρχοντο ὅλα τὰ μέσα πρὸς ἐπαύξεισιν τοῦ κέρδους αὐτῶν, ἐὰν παρίδωμεν τὸ γεγονός, ὅτι αἱ διατυπώσεις αἱ συνδεόμεναι μὲ τὸν τρόπον τοῦτον τῆς εἰσπράξεως τῆς δεκάτης καὶ ἀναλωτικαὶ χρόνου ἦσαν διὰ τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν, ἀλλὰ καὶ ζημιῶν πολλάκις πρόξενον ἐφ' ὅσον τὰ γεωργικὰ προϊόντα μέχρι τοῦ ἐλέγχου αὐτῶν παρὰ τῶν μισθωτῶν τῆς δεκάτης ἔμενον κατ' ἀνάγκην ἐκτεθειμένα εἰς τὰς καιρικὰς μεταβολάς. Ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν ἄλλον τρόπον, τῆς διὰ λογαριασμὸν δηλ. τοῦ κρά-

1) Γ. Κ ο φ ι ν ἄ τὰ οἰκονομικά τῆς Μακεδονίας, 1914 Ἀθήναι σελ. 258.

2) Affaires de Macédoine 1903-1905 ἔπ' ἀρ. 145.

τους ἀπ' εὐθείας εἰσπραξέως τῆς δεκάτης, συνεδέοντο παντοειδεῖς δυσχέρειαί, ὅσον ἀφορᾷ ἰδίως τὴν μεταφορὰν καὶ τὴν πώλησιν τῆς εἰς εἶδος εἰσπραττομένης δεκάτης, ἐνῶ ἀπ' ἐτέρου τὸ κράτος ὑπεχρεούτο νὰ διορίζη καὶ συντηρῆ πολυαρίθμους ὑπαλλήλους, ἀσυνειδήτους πολλάκις καὶ κακῶς ἀμειβομένους.

Μετὰ τοῦ γεγονότος δέ, ὅτι ἡ ἔγγειος φορολογία ἐν μέτρῳ δυσαναλόγῳ πρὸς τὰς ἄλλας κοινωνικάς τάξεις ἐβάρυνε κατ' ἐξοχὴν τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν, ὅστις ἀποτελεῖ ἐν Τουρκίᾳ καὶ εἰδικῶς ἐν τῇ Μακεδονίᾳ τὴν ἀρχουσαν καὶ πολυπληθεστέραν τάξιν, εἶναι ἀνάγκη νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ θέσις τῆς ἀγροτικῆς τάξεως καθίσταται περισσότερον προβληματικὴ καὶ διὰ τὸν ἐξῆς πρὸς τούτοις λόγον. Ἐν Μακεδονίᾳ ἐπιχωρίαζε τὸ σύστημα τῆς ἐπιμόρτου καλλιεργείας. Οἱ καλλιεργηταὶ ἐν Μακεδονίᾳ κατὰ μέγα μέρος ἦσαν ἐπίμορτοι γεωργοί, ἐὰν ἔξαιρεθοῦν αἱ ὀλίγαι περιπτώσεις τῆς δι' αὐτεπιστοσίας καὶ πρὸς ἴδιον ὄφελος καλλιεργείας παρὰ τῶν ἰδιοκτητῶν ἄνευ προσφυγῆς εἰς ἐπιμόρτους. τὸ δὲ τσιφλικὶ ἀπετέλει τὸ κέντρον τῆς γεωργικῆς δραστηριότητος καὶ τὸ ἔμβρυον, ἐκ τοῦ ὁποῦ ἀνεπτυχθῆσον βαθμηδὸν τὰ ἐλεύθερα χωρία. Οἱ ἰδιοκτῆται παρεῖχον ἄνευ ἀντιμοιβῆς κατοικίαν, ἵπποστάσιον, σιτοβολῶνα καὶ μέρος τοῦ ἀγροῦ των, καθὼς καὶ τὸν σπόρον τοῦ πρώτου ἔτους, οἱ δὲ ἐπίμορτοι καλλιεργηταὶ δι' ἰδίων ἐξόδων ἀνελάμβανον τὴν καλλιέργειαν καὶ τὸν θερισμὸν. Μετὰ τὸν θερισμὸν προαφηρεῖτο ἐκ τῆς ἀκαθάρτου συγκομιδῆς ἡ δεκάτη καὶ ὁ σπόρος, ὅστις θὰ διετίθετο διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, τὸ δὲ ὑπόλοιπον διενέμετο εἰς ἴσα μέρη μεταξὺ τοῦ ἰδιοκτῆτου καὶ τοῦ ἐπιμόρτου. Ἐὰν δὲ εἰς ταῦτα προστεθῆ: ὅτι αἱ περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ ἐπίμορτοι καλλιεργηταὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἀνταποκριθοῦν εἰς τὰ βάρη ταῦτα καθίσταντο ἀντικείμενον ἐκμεταλλεύσεως ἐκ μέρους τῶν ἰδιοκτητῶν καὶ ἄλλων πλουσίων, ἦσαν συνηθέστεραι ἀπὸ τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας δι' αὐστηρᾶς οἰκονομίας χειραφετούμενοι ἀπέκτιν μετὰ τῆς ἔγγειου κτήσεως καὶ τὴν ἰδίαν ἀνεξαρτησίαν· ὅτι πολλάκις πολυειδῶς κατεθλίβοντο ὑπὸ τῶν ἐπιστατῶν τῶν ἰδιοκτητῶν, συνήθως Τουρκαλβανῶν, ὑποβαλλόμενοι εἰς προσθέτους ἀγαραίαις, μὴ προβλεπομένας ὑπὸ τῶν συμβολαίων τῆς μίσθώσεως· καὶ ὅτι τέλος ἡ τύχη αὐτῶν ἐξηρτάτο ἐκ τῆς καλῆς θελήσεως τοῦ ἰδιοκτῆτου, ὅστις εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀποπέμψῃ αὐτοὺς ἀνά πάσαν στιγμὴν: ἀποκομίζομεν ἐντεῦθεν ἀλγεινὴν ἐντύπωσιν περὶ τῆς θέσεως, εἰς τὴν ὁποίαν διετέλει ὁ ἀγρότης ἐν Τουρκίᾳ καὶ εἰδικῶς ἐν τῇ Μακεδονίᾳ.

Καίτοι ὁμως βαρέως ἐφορολογεῖτο ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς, ἐν τούτοις εἰς ἀντιστάθμισμα τῆς βαρείας φορολογίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεβάλλετο, οὔτε χρηστὴν διοίκησιν καὶ ἀμερόληπτον δικαιοσύνην, οὔτε ἀσφάλειαν, ἰδίως ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρῳ, εἶχεν.

Οἱ ὑπάλληλοι τοῦ κράτους διεφθαρμένοι καὶ ἀσυνειδήτοι, ἀνίκανοι καὶ ἀνεπαρκεῖς εἰς μεγάλην ἀναλογίαν, ἀνεπαρκῶς δὲ καὶ ἑλλιπῶς μισθοδοτούμενοι—κατὰ τὰς ἐκθέσεις τοῦ πολιτικοῦ πράκτορος τῆς Αὐστρουγγαρίας

παρὰ τῷ ὀθωμανῷ γενικῷ ἐπιθεωρητῇ τῆς Μακεδονίας καθυστεροῦντο κατὰ κανόνα οἱ μισθοὶ τῶν ὑπαλλήλων 3-4 μηνῶν, ἐνίοτε δὲ κατεβάλετο εἰς αὐτοὺς τὸ ἡμισυ ἢ τὸ τρίτον τοῦ τακτικῷ μισθοῦ (1) — ἐξετρέποντο εἰς παντοειδεῖς καταχρήσεις εἰς βίβρος τῶν ὑπηκόων τοῦ κράτους. Τῆς αὐτῆς δὲ κατηγορίας ὑπόλογος θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ καὶ ὁ στρατός, ὅστις ἐπισταθμεύων συνήθως παρὰ τοῖς κατοίκοις οὔτε τὸ πρόσωπον, οὔτε τὴν ἰδιοκτησίαν αὐτῶν ἐπέβητο. Ἐπὶ τούτοις στρατὸς καὶ ὑπάλληλοι προσιτοὶ εἰς τὴν δωροδοκίαν ὡς μέτρον τῆς ἐνεργείας αὐτῶν εἶχον ἀντὶ τῶν διατάξεων τοῦ νόμου, τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον, ἐν ᾧ ἐξ ἄλλου ἢ ἀδυναμία τῶν βαθμούχων, ἵνα ἐνασκήσουν ἔλεγχον ἐπὶ τῶν κατωτέρων ὀργάνων, παρεῖχεν ἀφορμὴν εἰς τὰς φροβερωτέρας τῶν καταχρήσεων.

Καίτοι δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν δικαστηρίων ἦτο ἐπαρκής, ἐν τούτοις ἐν τῇ Τουρκίᾳ δὲν ὑπῆρχε δικαιοσύνη. Οἱ δικασταὶ προεπάλλον συνήθως τὰς ἀποφάσεις των, αἱ δὲ δίκαι ἐκερδίζοντο ἢ ἐχάνοντο ἀναλόγως τοῦ γεγονότος, ἂν οἱ διάδικοι ἐπλήρωνον ἢ μὴ τοὺς δικαστάς. Ἐξ ἄλλου αἱ ψευδομαρτυρίαι καὶ ἡ ἐπιτορκία ἦσαν συνήθη: ὑπῆρχον ἄνθρωποι συστηματικῶς μετερχόμενοι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ψευδομάρτυρος πρὸ αὐτῶν τῶν πυλῶν τῶν δικαστηρίων ἀναμένοντες τοὺς πελάτας αὐτῶν, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ἔντιμοι πολῖται ἐπ' ἀκροατηρίου καλούμενοι ὡς μάρτυρες ἀπέφευγον νὰ εἴπουν τὴν ἀλήθειαν ἐκ φόβου πρὸς τὴν τιμωρίαν, ἢ τὰς βασάνους, εἰς τὰς ὁποίας θὰ ὑπεβάλλοντο εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ κατάθεσις αὐτῶν θὰ ἀντεστρατεύετο πρὸς τὸ συμφέρον τῶν δικαστῶν (*). Περὶ δὲ τῆς καταστάσεως τῶν φυλακῶν καὶ τῆς θέσεως τῶν κρατουμένων δύναται τις νὰ ἀποκομίσῃ κατὰ προσέγγισιν εἰκόνα ἐκ τῶν ἐπομένων ἀποσπασμάτων ἐκθέσεως τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ γενικοῦ προξένου τῆς Αὐστροουγγαρίας ἀπὸ 11 Δεκεμβρίου 1906: «Ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ φυλακὴ τοῦ Yedi—Kulé δὲν ἔχει οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν ὁμοιότητα μὲ εὐρωπαϊκὰς φυλακὰς καὶ αὐτὰς ἀκόμη τῶν παλαιότερων συστημάτων» (*), καὶ περμιτέρω: «περὶ ἠθικῆς προνοίας καὶ διαφωτισμοῦ τῶν κρατουμένων, περὶ χωρισμοῦ τῶν διορθωτέων ὑπὸ τῶν ἀδιορθώτων καταδίκων οὐδεὶς δύναται νὰ γίνῃ λόγος ... ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ποινῶν δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν αἱ νεώτεραι ἐπιστημονικαὶ ἀρχαί: οὐδεμία γίνεται διαίκρισις μεταξὺ τῶν τὸ πρῶτον καὶ καθ' ὑποτροπὴν καὶ ἀπὸ συστήματος κακουργούντων, οὐδεμία σοβαρὰ ἀπασχόλησις μὲ ἐργασίαν, οὐδεμία προσπίθεια πρὸς ἐπίδησιν ἐπὶ τοῦ συναισθήματος τῶν κρατουμένων» (*).

Ἡ ἀλοκέντρωσις ἐν τῇ διοικήσει τῆς χωροφυλακῆς ἦτο μέχρις ἐνὸς σημείου ἄγνωστος ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκράτορῳ. Εἰς ἕκαστον βιλαέτιον

1) Diplomatiscbe Aktenstücke über die Reformaktion in Mazedonien 1902—1906 ὑπ' ἀριθμ. 73.

2) M. Paillargès Imbroglie macédonien, 1907 Paris σελ. 195 καὶ 296.

3) καὶ 4) Diplomatiscbe Aktenstücke über die Reformaktion in Mazedonien 1906|1907 ὑπ. ἀρ. 12.

ὑπῆρχον ἐν σύνταγμα χωροφυλακῆς, τὰ τάγματα τοῦ ὁποίου διενέμοντο εἰς τὰ ἐπὶ μέρους σανιζάκια, ἕκαστος δὲ λόχος εἶχε τὴν ἐποπτεῖαν ἑνὸς ἢ δύο καζάδων. Οἱ ἄνδρες ὅμως τῶν λόχων δὲν ἐποποθετοῦντο κλιμακῆδόν εἰς ἐπικαίρους θέσεις τῶν τουρέων, μὲ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ὁποίων ἦσαν ἐπιτετραμμένοι, ἀλλὰ σπανίως εἰσχωροῦντας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν συνεκεντροῦντο συνήθως εἰς τὰς πόλεις. Ἐξ ἄλλου τὸ κρατοῦν εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη σύστημα τῶν αὐτονόμων ἀποσπασμάτων, συνδεομένων μεταξὺ των διὰ περιπόλων, αἵτινες ἐξασφαλίζουν τὴν ἐπικοινωνίαν καὶ τὴν μεταβίβασιν τῶν εἰδήσεων, ἦτο ἐντελῶς ἄγνωστον· οἱ ὀλίγοι σταθμοὶ ἐπιτηρήσεως οἱ διεσκεδασμένοι εἰς τὴν ὑπαίθρου χώραν δὲν ἐξεπλήρουν τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν καὶ διὰ τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς δυνάμεως, ἐκ 2-3 ἀνδρῶν συνήθως, ἀλλὰ καὶ διότι αἱ θέσεις αὐτῶν σπανίως ἐξελέγοντο μετὰ τῆς προσηκούσης ἐπιμελείας. Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ τὰ ἐξῆς ἀναφορικῶς πρὸς τὰ ἠθικὰ προσόντα καὶ τὴν ὑπηρεσιακὴν ἐπάρκειαν τῶν ἀνδρῶν τῆς χωροφυλακῆς: ἄνευ τῆς προσηκούσης προσοχῆς ἐκλεγόμενοι, κατὰ τὸ πλεῖστον γέροντες καὶ σωματικῶς ἀνεπαρκεῖς, δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποβληθοῦν εἰς συβριὰν προσπάθειαν, ἀγρίματοι εἰς μεγάλην ἀναλογίαν—κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς μακεδονικῆς κρίσεως ὑπῆρχον εἰς ὀλόκληρον τὸ σανιζάκιον τῶν Σερρῶν 120 ἐν ὄλῳ ἄνδρες καὶ 82 βαθμοφόροι, ἐκ τῶν ὁποίων δὲν ἐγνώριζον ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν 24 βαθμοφόροι καὶ 102 στρατιῶται—δὲν ἦσαν εἰς θέσιν, ἵνα ὑποβοηθήσουν τὸ ἔργον τῶν δικαστικῶν καὶ τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν, στρατολογούμενοι δὲ ἐκ τῶν κατωτέρων κοινωνικῶν τάξεων, ἄνευ τῆς καταλλήλου προπαιδεύσεως, κακῶς ἐνδυσόμενοι καὶ ἀνεπαρκῶς μισθοδοτούμενοι ἐξετρέποντο οὐχὶ σπανίως εἰς παντοειδεῖς καταχρήσεις εἰς βάρος ἐκείνων, διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν προστασίαν τῶν ὁποίων ἦσαν τεταγμένοι. (1)

Οὐδεμίαν τέλος καταβάλλετο σοβαρὰ προσπάθεια πρὸς βελτίωσιν τῶν ὄρων τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καθόλου. Ἡ στασιμότης καὶ ὁ μαρasmus ἦσαν τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς συγχρόνου ἐθνικῆς οἰκονομίας τῶν Τούρκων. Καίτοι δὲ οἱ κάτοικοι ὑπεβάλλοντο εἰς εἰδικὴν φορολογίαν διὰ τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν συντήρησιν τῶν ὁδῶν—ἐν τοῖς βιλαετίοις Μοναστηρίου καὶ Θεσσαλονίκης 16 γρόσια ἐν δὲ τῷ βιλαετίῳ Κοσουφοπέδιου 12 γρ. ἐτησίως κατὰ ἄρρενα ὀθωμανὸν ὑπῆκοον ἡλικίας 20—60 ἐτῶν (2)—ἐν τούτοις οὔτε γέφυραι οὔτε ὁδοὶ ἐπαρκεῖς ὑπῆρχον, αἱ δὲ ὑπάρχουσαι διετηροῦντο ἐν κακῇ καταστάσει παρακωλυομένης σημαντικῶς τῆς ἐμπορικῆς ἐπικοινωνίας. Εἶναι δὲ προφανές, ὅτι διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐδυσχεραίνεται καὶ ἡ ἄλλως ἑλλιπής, κατὰ τὰ εἰρημένα, περὶ ἀσφαλείας τῆς ὑπαίθρου χώρας κυβερνητικὴ πρόνοια (3).

1) M. Paillarés Imbroglie macédonien, 1907 Paris σελ. 308.

1) Γ. Κοφινά Τὰ οἰκονομικά τῆς Μακεδονίας σελ. 281.

2) Affaires de Macédoine 1903 (1905 ὑπ' ἀριθμ. 145).

II

Αἱ δύο σύμμαχοι καὶ ἀμέσως ἐνδιαφερόμενοι διὰ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ κατάστασιν Δυνάμεις, ἡ Ρωσία καὶ ἡ Αὐστροουγγαρία, ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1901, ὅποτε ἐνέσκηψε σοβαρὸς ὁ ἐκ Βουλγαρίας κίνδυνος ἐπὶ τοῦ μακεδονικοῦ ἐδάφους, ἦσαν διατεθειμέναι νὰ εἰσηγηθῶν μεταρρυθμίσαιν τοῦ κρατοῦντος διοικητικοῦ συστήματος εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἀντλοῦσαι τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐκ τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ αὐτῶν συμφωνίας τοῦ ἔτους 1897, ἣτις σχολὸν εἶχε τὴν διατήρησιν τοῦ καθεστώτος ἐπὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Αἱ δηλώσεις τοῦ κόμητος Goluchowski ἐνώπιον τῶν αὐστροουγγρικῶν κοινοβουλευτικῶν ἐπιτροπῶν γενόμεναι κατὰ Μάϊον 1901: «θὰ ἦτο εἰκταῖον, ἂν ἡ νῦν ἀμεμπτος στάσις τῆς Βουλγαρίας εὗρισκε τὸ συμπλήρωμα αὐτῆς ἐν τῇ βελτιώσει τῆς διοικήσεως τῶν μακεδονικῶν βιλαετιῶν, ἐπειδὴ τὰ ὑπὸ μόνῃς τῆς Τουρκίας ἐφημέριαι κατασταλτικὰ μέτρα δὲν ἀρκοῦν πρὸς διαρκῆ καθυσχύασιν τῆς χώρας. Δυστυχῶς τὰ τῆς διοικήσεως ἐν τοῖς βιλαετίοις δὲν εἶναι λίαν εὐάρεστα καὶ ἡ κατάστασις αὐτῆ ἐγκρίπτει διαρκῆ κίνδυνον, πρὸ τοῦ ὁποίου δὲν πρέπει νὰ κλείσωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς» (1) οὐδεμίαν ἀφίπνουν περὶ τούτου ἀμφιβολίαν. Ἐξ ἄλλου ἡ Ρωσία ἀνεγνωρισμένη προστάτις καὶ ἐξ ἴσου ἐνδιαφερομένη διὰ τὰς τύχας τῶν σλαβικῶν κρατῶν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ὑπὲρ τῆς συνέτησιν ἡσεως τῶν ὁποίων ἠργάζετο κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἐνισχύθη εἰς τὴν ἀποψιν περὶ εἰσαγωγῆς μεταρρυθμίσεων διοικητικῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἐκ τῆς ταυχροῶς ἐκδηλωθείσης ἐπιθυμίας πρὸς τοῦτο ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Σερβίας: τῆς πρώτης ἐξυπηρετοῦντο καὶ διευκολύνοντο σημαντικῶς αἱ παμβουλγαρικαὶ βλέψεις, ἡ δευτέρα ἐφρόνει, ὅτι διὰ τῆς εἰσαγωγῆς διοικητικῶν μεταρρυθμίσεων ἐν Μακεδονίᾳ ἔπρεπε νὰ παραιοθετῆ ἀντισταθμισμα τῆς διαταραχθείσης ἰσορροπίας ἐπὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου ἕνεκα τῆς προσωρινῆς λύσεως, ἣτις ἐδόθη εἰς τὸ κορητικὸν ζήτημα.

Σημειωτέον δὲ, ὅτι ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις ὑπερθεματίζουσα εἶχεν ἤδη ἐκ τῶν προτέρων σαφῶς καθωρισμένον σχέδιον περὶ τῶν εἰσαντιῶν ἐν Μακεδονίᾳ μεταρρυθμίσεων, εἰς τὸ ὁποῖον ἐζήτησε νὰ προσδώσῃ μεγαλύτερον κῦρος ἐπικαλεσθεῖσα τὴν ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ Γάλλου γενομένην πρότασιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Μακεδονία ἔπρεπε νὰ ἀποτελέσῃ ἐπαρχίαν αὐτόνομον διατηρουμένης τῆς ἐπικυριαρχίας τοῦ σουλτάνου καὶ ἐξασφαλιζομένης ὑπὸ τὸ καθεστῶς τοῦτο τῆς ἐλευθέρως ἐνασχήσεως παντὸς θρησκευματος καὶ τοῦ δικαιώματος πρὸς διατήρησιν σχολείων παρ' ἐκάστης ἐκ τῶν αὐτόθι διαβιουσῶν ἐθνοτήτων (2). Ὑπεράνω ὅμως τῶν προσχημάτων ἦτο σαφῆς καὶ εὐδιάγνωστος ἡ πρόθεσις τῆς Ρωσίας, ἵνα σεβασθῆ καὶ ἐξυπηρετήσῃ τὰς ληφθείσας ἀποφάσεις περὶ αὐτονομίας τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸ δεύτερον

1) Ἑλληνισμὸς 1907 σελ. 21.

2) Α. Ὑ. Ε. 516 (1902) 43[12]25 Φεβρουαρίου Πρεσβεία Βιέννης καὶ 24 (1903) 1056, 1061, 1073 καὶ 1074] 27 Δεκεμβρίου] 9 Ἰανουαρίου Πρεσβεία Παρισίων.

Μακεδονικὸν συνέδριον, τὸ συνελθὸν ἐν Σόφια κατὰ Φεβρουάριον 1902, ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὴν οὐσίαν τοῦ ὄρωσικοῦ μεταρρυθμιστικοῦ σχεδίου ἀπετέλει ὁ διορισμὸς χριστιανοῦ γενικοῦ διοικητοῦ ἐν Μακεδονίᾳ, ἢ, ὡς ὀλίγον βραδύτερον ἐτροπολογήθη, ὁ διορισμὸς χριστιανῶν διοικητῶν εἰς τὰ τρία βιλαΐτια τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Ἐὰν δὲ, καίτοι ἦτο προεξησφαλισμένη ἡ συνδρομὴ τῆς Ἀγγλίας, προσῆλθεν ἐν Βιέννῃ ὡς ἐκπρόσωπος τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ὁ κόμης Lamisdorf κατὰ Δεκέμβριον 1902 μὲ ἀπαιτήσεις μετριωτέρας, κηδομένας τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τοῦ σοιλιάνου, τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὰς ἐπιφυλάξεις τῆς Γαλλίας (1), εἰς τὴν ἀπειλὴν τῆς Ἰταλίας, ἣτις ἐνδιαφερομένη διὰ τὴν Ἀλβανίαν, ὅσον καὶ οἱ δύο συμβεβλημένοι Δυνάμεις ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας, ἐδήλωσεν, ὅτι εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤθελε μεταβληθῆ τὸ καθεστῶς ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ, θὰ ἐξηναγκάζετο νὰ ἐπέμβῃ στρατιωτικῶς ἐν Ἀλβανίᾳ (2) καὶ εἰς τὰς ἀντιρρήσεις τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γερμανίας συνισταμένας εἰς τοῦτο κυρίως: ὅτι ἡ αὐτονομία τῆς Μακεδονίας θὰ ἐσήμαινε παραίτησιν τῆς Πύλης ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας ταύτης, τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ εὐκόλως (3).

Ὁπωσδήποτε ὅμως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρῶγμα, ἡ ἔκφρασις τῆς προσυεννοήσεως τῶν δύο ἀμέσως ἐνδιαφερομένων Δυνάμεων ὑπῆρξεν ἡ συνάντησις τῶν ὑπουργῶν τῶν ἑξωτερικῶν Lamisdorf καὶ Goluchowski κατὰ Δεκέμβριον 1902 ἐν Βιέννῃ. Κατὰ τὴν ἐν λόγω συνάντησιν ἀποφασισθείσης κατ' ἀρχὴν τῆς εἰσαγωγῆς μεταρρυθμίσεων εἰς τὰ τρία βιλαΐτια τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας μὲ τὴν δικαιολογίαν, ὅτι ἀπεσκοπεῖτο δι' αὐτῶν ἡ ἐπίσχεσις τῶν περαιτέρω περιπλοκῶν, ἐφ' ὅσον οἱ χριστιανικοὶ πληθυσμοὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου θὰ ἐλείθοντο, ὅτι αἱ Δυνάμεις ἐσκέπτοντο σοβαρῶς, ἵνα θεραπεύσουν τὴν κατάστασιν, ἣτις ἐδημιουργήθη ἐκ τῆς τουρκικῆς κακοδιοικήσεως, (4) ἐξηυρίσκειν ταυτοχρόνως μέση λύσις συμβιβάζουσα μετὰ τῆς ἀπαιτήσεως πρὸς διατήρησιν τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τοῦ σοιλιάνου καὶ τὰς ἀξιώσεις τῆς Ρωσίας καὶ τῶν σλαβικῶν κρατῶν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου (5). Ἐτέθη δηλ. ὡς βάσις τῶν εἰσακτέων ἐν Μακεδονίᾳ διοικητικῶν μεταρρυθμίσεων ἡ διατήρησις τοῦ ὀθωμανοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ ληφθείσης προνοίας πρὸς εὐρυσιν καὶ ἐξασφάλισιν τῆς ἑξουσίας αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ὀάδιουργιῶν καὶ τῶν ἰδιοτροπιῶν τῶν ἀνακτόρων διὰ τῆς προσθήκης τῆς διατάξεως, ὅτι ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνακληθῆ ἄνευ τῆς προηγούμενης συγκαταθέσεως τῶν ἀμέσως ἐνδιαφερομένων διὰ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ κατάστασιν Δυνάμεων. Συμφώνως δὲ πρὸς τὰς ἀποφάσεις ταύτας, αἱ

1) Α. 'Υ. Ε. 21 (1903) 1056, 1061, 1073! 1074] 27 Δεκεμβρίου] 9 Ἰανουαρίου 1903 Πρεσβεία Παρισίων.

2) Αὐτόθι.

3) Αὐτόθι.

4) Diplomatiscche Aktenstücke über die Reformaktion in Mazedonien 1902] 1906 ὑπ' ἀριθ. 4.

5) Α. 'Υ. Ε. 22 (1903) 1138] 26 Δεκεμβρίου] 8 Ἰανουαρίου Πρεσβεία Λονδίνου.

τινες εἶναι γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Βιενναῖον πρόγραμμα, ἐδόθη ἐντολὴ εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὰς τῶν δύο Δυνάμεων. ἵνα ἐκπονήσουν ἐν ταῖς λεπτομερείαις σχέδιον διοικητικῶν μεταρρυθμίσεων λαμβάνοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς κρατούσας εἰδικὰς ἀρχάς εἰς τὰ τρία βιλαέτια Κοσσυφοπέδιον, Μοναστηρίου καὶ Θεσσαλονίκης, ἐνθα ἠδύναντο νὰ φοβῶνται ἀμέσους περιπλοκάς, ἐπιφυλαχθούν δὲ νὰ ἐξετάσουν τὴν φύσιν τῶν ἰσακτέων μεταρρυθμίσεων εἰς τὰ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατοικούμενα βιλαέτια Ἰωαννίνων καὶ Σκόδρας (1).

Παρὰ τῶν ἄλλων Δυνάμεων, αἵτινες ὑπέγραψαν τὴν συνθήκην τοῦ Βερολίνου, ἐπεκροτήθη ἡ δοθεῖσα προσωρινῶς λύσις εἰς τὸ μακεδονικὸν ζήτημα ὡς δυναμένη νὰ προλάβῃ σοβαρωτέρας συνεπειάς.

Προηγήθη ἡ Γαλλία, τῆς ὁποίας ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς Delcassé ἀποδεχόμενος τὸ μεταρρυθμιστικὸν σχέδιον τῶν δύο Δυνάμεων ἐδήλου κατὰ Φεβρουάριον 1903 πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις ἄγγλον πρεσβευτὴν: «..... Ἡ θέσις τῶν κατοίκων ἐν γένει ἦτο τοιαύτη, ὥστε θὰ ἤρκει νὰ ἐπικαλεσθῆ τις ὑπὲρ αὐτῶν τὰς στοιχειώδεις ἀρχάς τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ δικαίου, ὅπερ ἔχει πᾶς ἄνθρωπος τοῦ. νὰ ἐργάζεται διὰ τὰ πρὸς τὸ εἶναι καὶ ἀπολαύει τῶν καρπῶν τῆς ἐργασίας του ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἄνευ ἐνοχλήσεων. Αἱ ἀποφάσεις, εἰς τὰς ὁποίας κατέληξαν αἱ δύο Δυνάμεις, φαίνονται βασιζόμεναι ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τούτων καὶ ἀξίαι νὰ συστηθῶσιν εἰς τὴν κοινὴν ὑποστήριξιν τῶν λοιπῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων» (2). Τῶν ἄλλων δύο Δυνάμεων, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ἰταλίας, — ἡ Γερμανία ἦτο ἐκ τῶν προτέρων σύμφωνος πρὸς τὰς Αὐστριακὰς ἀπόψεις — ἡ συναίνεσις ἐδόθη ὑπὸ ὠρισμένης ἐπιφυλάξεως. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ὁ μαρκήσιος Landsowne ἐδήλωσεν ἐν τῇ βουλῇ τῶν κοινοτήτων, ὅτι ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐγκρίνει τὰ ὑπὸ τῶν δύο Δυνάμεων ληφθέντα μέτρα προσθέτων, ὅτι δύνανται νὰ ἔχουν πληρεσιάντην πεποιθησιν, ὅτι ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ θὰ ἐκπληρώσῃ πιστῶς τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ πρωθυπουργοῦ ἐξαντλοῦσα ὅλην τὴν ἐπιρροὴν αὐτῆς, ὅπως ὑποστήριξῃ τὴν εὐεργετικὴν αὐτῶν προσπάθειαν (3). Παρὰ ταῦτα ὅμως, ἂν τις κρίνῃ ἐκ τῆς ἀπαντήσεως ἀπὸ 12 Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν εἰς τηλεγράφημα τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Βρεταννοῦ ἀντιπροσώπου, ἐν τῇ ὁποίᾳ περιέχονται πρὸς τοὺς ἄλλους, «ὅτι ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις εὐχαρίστως μανθάνει, ὅτι ἡ Ἑλλήνων Προκείμενη νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς μεταρρυθμίσεις καὶ εἰς τὰ ἑξ βιλαέτια τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ἀντὶ τῶν τριῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ἐζήτησαν αἱ δύο Δυνάμεις, ἵνα ἐφαρμοσθῶσιν» καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐγγράφου δίδεται ἐντολὴ εἰς τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ Βρεταννοὺς προξένους, ἵνα συνεπιτηροῦν μετὰ τῶν προξένων τῆς Αὐστρουγγαρίας καὶ τῆς Ῥωσίας τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μεταρρυθμίσεων (4), θὰ ἠδύ-

1) Diplomatiscbe Aktenstücke κλπ. ὑπ' ἀριθμ. 3.

2) Ἑλληνισμὸς 1903 | σελ. 380.

3) Ἑλληνισμὸς 1903 | σελ. 309.

4) Ἑλληνισμὸς 1903 σελ. 376 καὶ 377.

νατο ἐντεῦθεν νὰ συμπεράνη, ὅτι μετὰ τῆς ἐπιθυμίας τῆς Βρετανικῆς κυβερνήσεως, ὅπως ἐπεκταθοῦν αἱ μεταρρυθμίσεις καὶ εἰς τὰ ἕξ βιλαέτια τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, συνεδέετο καὶ ἡ δυσιπιστία πρὸς τὴν μεταρρυθμιστικὴν προσπάθειαν τῶν δύο Δυνάμεων. Ἐξ ἄλλου αἱ δηλώσεις τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἔξωτερικῶν τῆς Ἰταλίας περισσότερον σαφεῖς καὶ κατηγορηματικαί : «... Ἐὰν παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν αἱ ἔντιμοι προσπάθειαι τῶν ἐνδιαφερομένων Δυνάμεων δὲν ἤθελον ἐπιτύχει νὰ συγκροτήσωσι τὰ ἀπειλητικὰ στοιχεῖα, ἡ Ἰταλία δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ παραμείνῃ ἀπλοῦς καὶ ἀπειθῆς θεατῆς. Θὰ ἐνέμενε ἐντυνειδήτως εἰς τὰς ἐκ τῶν συνθηκῶν ὑποχρεώσεις τῆς καὶ θὰ ἐσέβητο τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων, ἀλλὰ δὲν θὰ παρέλιπε τὸ καθήκον αὐτῆς τοῦ νὰ μεριμνήσῃ, ὅπως μὴ καὶ τὰ ἴδια αὐτῆς δικαιώματα καὶ συμφέροντα ὑποστῶσι ζημίαν τινά, (1) οὐδεμίαν ἀφίνοιον ἀμφιβολίαν περὶ τῶν ἐπιφυλάξεων, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐδέχθη τὸ μεταρρυθμιστικὸν σχέδιον τῶν δύο Δυνάμεων ἢ κυβέρνησις, τὴν ὁποίαν ἐξεπροσώπει.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰ βαλκανικὰ κράτη ἡ ἐπέμβασις τῶν δύο Δυνάμεων ἐγένετο δεκτὴ μετὰ σχετικῆς ἱκανοποιήσεως, τῆς ὁποίας ὁ βῆθμὸς καὶ ἡ ἰσχὺς ἐκυμαίνεται ἀναλόγως τῶν βλέψεων καὶ τῶν ἐιδικῶν αὐτῶν συμπεφερόντων :

Ἐν Βουλγαρίᾳ, καίτοι ὁ πρωθυπουργὸς Λάνεφ δὲν ἀπέκρυπτεν, ὅτι ἤλπιζεν, «ὅτι αἱ μεταρρυθμίσεις θὰ εἶχον εὐρύτερον καὶ πληρέστερον χαρακτῆρα», ἡ ἀντιπολίτευσις ἐπικρίνασα τὴν πολιτικὴν τῆς κυβερνήσεως, ἥτις ἐξήρτησε τὰ πάντα ἀπὸ τῆς Ρωσίας ἀποξενώσασα τὴν χώραν τῶν συμπαθειῶν τῶν ἄλλων Δυνάμεων, ἤξιώσεν, ἵνα ἐκχωρήσῃ τὴν θέσιν αὐτῆς ἢ κυβέρνησις εἰς ἄλλην δυναμένην νὰ χειρισθῇ ἐπωφελέστερον τὴν ἐθνικὴν ὑπόθεσιν, παρὰ δὲ τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ καὶ ἰδίῳ εἰς τοὺς μακεδονικοὺς κύκλους παρήχθη τὸ αἶσθημα τῆς ἀποθαρρύνσεως καὶ ἀπογοητεύσεως(2), ἐν τοῖτοις ἡ λύσις αὕτη ὡς προσωρινὴ θεωρηθεῖσα δὲν κατεδικάζετο ἀπολύτως. Περισσότερον ἱκανοποιημένοι ἦσαν οἱ Σέρβοι ἐκ τῆς ἀποτυχίας τῶν βουλγαρικῶν ἀξιώσεων περὶ αὐτονομίας τῆς Μακεδονίας, ὡς ἐμαρτύρουν αἱ εἰς τὸν Νέον Ἐλευθερον Τύπον τῆς Βιέννης δηλώσεις τοῦ βασιλέως : «ἡ αὐτονομία τῆς Μακεδονίας θὰ ἦτο ἡ χειρίστη λύσις τοῦ μακεδονικοῦ ζητήματος, διότι δὲν βασιζέται ἐπὶ τῆς ἱστορίας θὰ προσκάλει δὲ σοβαρὰν πάλην μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐθνοτήτων»(3). Μετὰ τῆς δηλώσεως δὲ, ὅτι ἐθεωροῦντο «μέτριοι» οἱ εἰσακτέαι ἐν Μακεδονίᾳ μεταρρυθμίσεις, διευτυποῦτο διὰ στόματος τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἔξωτερικῶν ἡ ἐλπίς, ὅτι αἱ Δυνάμεις ἐν τῇ περαιτέρῳ περὶ τῶν μεταρρυθμίσεων συζητήσῃ θὰ προνοήσουν, ἵνα μὴ τεθῇ εἰς μειονεκτικὴν θέσιν τὸ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ τῇ παλαιᾷ Σερβίᾳ σερβικὸν στοιχεῖον(4). Πυρρομίας περίπου ἔτυχεν ὑποδοχῆς καὶ ἐν Ἑλλάδι ἡ δοθεῖσα προσωρινῶς λύσις εἰς τὸ μακε-

1) Ἑλληνισμὸς 1903 σελ. 381.

2) Α. Υ. Ε. 563 (1903) 219 (16 Φεβρουαρίου (π. ἡ) Πρακτορεῖον Σόφιας.

3) Α. Υ. Ε. 520 (1903) 36|17 Φεβρουαρίου (π. ἡ) Πρεσβεία Βελιγραδίου.

4) Ἀγγλικὴ κναυὴ βίβλος 1903 ὑπ. ἀρ. 42, 44 καὶ 68 παρὰ Γνασίῳ Μακεδνῶ Μακεδονικῆ κρίσις Β' σελ. 30.

δονικὸν ζήτημα: Ἐν καὶ παρὰ τοῖς ὑποδοῦλοις, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Ἑλλήνου προξένου Θεσσαλονίκης, παρήχθη εὐχάριστος ἐντύπωσις, καθόσον ἐν τῇ ἀνοργανώσει τῆς χωροφυλακῆς καὶ τῆς ἀστυνομίας διέβλεπον ἀσφαλῆς μέσον πρὸς ἐξόντωσιν τῶν συμμοριῶν καὶ ἀναστολὴν τοῦ ἔργου τοῦ βουλγαρικοῦ κομιτάτου, τὸ ὁποῖον πιερασκεύασε τὴν δυστυχίαν καὶ κατέστησε τὴν ὑπαρξιν αὐτῶν ἀφόρητον⁽¹⁾, ἐν ταῦτοις ἐν Ἀθήναις μετὰ τῆς ἱκανοποιήσεως τῆς ἀπορροεῦσός ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἀπεσοβεῖτο ἢ διὰ τοῦ διορισμοῦ χριστιανοῦ διοικητοῦ ἐπιδικωμένῃ αὐτονομία τῆς Μακεδονίας, ἐγκαταμεινύετο καὶ δόσις σχεπτικισμοῦ, δικαιολογούμενου ἐκ τῆς πείρας τοῦ παρελθόντος καὶ τῆς ἀβ-βαιοῦς τοῦ παρόντος, ἐν τῷ ὁποίῳ προεξῆρχε τὸ ἐρώτημα, ἂν θὰ ἐλαμβάνετο παράλληλος πρόνοια πρὸς κατὰπαυσιν τῶν ταραχῶν καὶ ἐξασφάλισιν τῆς τάξεως ἐν Μακεδονίᾳ.

Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πολιτικοὶ κύκλοι θορυβηθέντες κατ' ἀρχὰς ἐκ τῶν ἐπιθέσεων τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τύπου καὶ τῶν μακρῶν συνεννοήσεων τῶν Δυνάμεων, μίτινες δὲν προοιωνίζοντο ἡλίαν τὴν ἐπέμβασιν αὐτῶν, ἐπὶ ταῦτοις δὲ ἐνισχυόμενοι ἐκ τῆς ἀνακουφίσεως, μὲ τὴν ὁποίαν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν μεταρρυθμιστικὴν προσπάθειαν τῶν Δυνάμεων ὁ μωαμεθανικὸς πληθυσμὸς τῆς ὑπαιθρου ἰδίᾳ χώρας καλῶς κατανοῶν τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς διοικήσεως καὶ κακοπαθήσας ἕξ ἴσου μετὰ τῶν χριστιανῶν ἐκ τῶν ἀκαταπαύστων ἀνωμαλιῶν καὶ τῆς ἀταξίας, ὑπὸ τῆς ὁποίας ἐμαστιζετο ἡ χώρα⁽²⁾, ἀπεδέχθησαν εὐχαρίστως τὸ μεταρρυθμιστικὸν σχέδιον τῶν δύο Δυνάμεων. Ἐπὶ τῇ βίσει δὲ αὐτοῦ, ἐπιδοθέντος εἰς τὴν Πύλην τῇ 21 Φεβρουαρίου 1903, παρέσχεν ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ὁδηγίας εἰς τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ γενικὸν ἐπιθεωρητὴν λήγοντος τοῦ Μαρτίου, αἵτινες κατὰ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν στηρίζονται εἰς τὸ μεταρρυθμιστικὸν πρόγραμμα τῶν δύο Δυνάμεων — θὰ ἠδύνατο τις νὰ εἶπῃ, ὅτι εἶναι παράφρασις τῆς σχετικῆς διακοινώσεως τῶν Δυνάμεων — κατὰ δὲ τὴν μορφήν θεωροῦμεν εἶναι ἐπέκτασις καὶ συμπλήρωμα τῶν ὁδηγιῶν, αἵτινες παρεσχέθησαν οἰκοθεν παρὰ τῆς Πύλης εἰς τὸν ὀθωμανὸν γενικὸν ἐπιθεωρητὴν ἅμα τῇ ἐγκαταστάσει αὐτοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ κατὰ Νοέμβριον 1902⁽³⁾. Δυνάμει τῶν ὁδηγιῶν τούτων: ἡ ὑπηρεσία τοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ, μὴ δυναμένου νὰ ἀνακληθῇ ἄνευ τῆς προηγουμένης συναίνεσεως τῶν δύο Δυνάμεων, παρετίθειτο ἐπὶ τρία ἔτη, πραιρετο δὲ εἰς αὐτὸν μετὰ τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας καὶ ἡ ἀδεια, ἵνα χρησιμοποιῇ ἐν περιπτώσει ἀνάγκης τὰ ἐν Μακεδονίᾳ στρατεύματα ἄνευ συνεννοήσεως μετὰ τῆς κυβερνήσεως. — ἐλαμβάνετο πρόνοια περὶ ἀνοργανώσεως τῆς χωροφυλακῆς καὶ τῆς ἀστυνομίας τῶν τριῶν βιλαετιῶν διὰ τῆς χρησιμοποίησεως ξένων ἀξιωματικῶν καὶ τῆς προσλήψεως εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν παρὰ τοῖς μουσουλμάνοις καὶ χριστιανῶν ἐν ὀνυλογία τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν τοπικῶν

1) Α. Υ. Ε. 531 (1903) 67 ἔμπ. 17 Φεβρουαρίου (π. ἢ) Προξενεῖον Θεσσαλονίκης.

2) Α. Υ. Ε. 531 (1903) (67 ἔμπ. 17 Φεβρουαρίου (π. ἢ) Προξενεῖον Θεσσαλονίκης).

3) Affaires de Macédoine 1903]1905 ἀρ. 3 (annexe I καὶ II).

συνθηκῶν καὶ περὶ ἀπομακρύνσεως τῶν ὀθωμανῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν τῆς χωροφυλακῆς, τῶν ὁποίων ἡ ὑπηρεσιακὴ ἐπάρκειαι καὶ τὰ ἠθικὰ προσόντα δὲν παρῆχον ἀσφαλῆ ἐγγύησιν περὶ τῆς πιστῆς ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντος—παρέχεται ἡ ὑπόσχεσις περὶ ἀμνηστεύσεως τῶν κρατουμένων διὰ πολιτικά ἀδικήματα καὶ τῆς λήψεως μέτρων κατὰ τῶν πρὸς ἐξασφαλισμὸν τοῦ σιβισμού εἰς τὰς διατάξεις τῶν νόμων καὶ ἀποσόβησιν ἐν τῷ μέλλοντι τῆς διαπάλης μεταξὺ τῶν ἀντιμαχομένων πρὸς ἀλλήλους χριστιανικῶν ἐθνοτήτων—ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν οἰκονομικὴν διοίκησιν τῶν τριῶν βιλαετιῶν ἐθεσπίζετο ἡ κατάρτισις εἰδικοῦ προϋπολογισμοῦ κατὰ βιλαετίον: τὰ πραγματοποιούμενα ἔσοδα ἐξ ἐκείνου βιλαετίου θὰ συνεκεντροῦντο εἰς τὰ ἐν ταῖς ἔδραις αὐτῶν ὑποκαταστήματα τῆς ὀθωμανικῆς τραπέζης, τὰ ὅποια θὰ ἀνελάμβανον τὴν πληρωμὴν τῶν ὑπὸ τοῦ εἰδικοῦ προϋπολογισμοῦ ἐκείνου βιλαετίου προβλεπομένων δαπανῶν, εἰς τὰς ὁποίας περιλαμβάνοντο καὶ τὰ στρατιωτικὰ ἔξοδα πάσης φύσεως—ἡ δεκάτη δὲν θὰ ἐξεμισθοῖτο ἐφεξῆς κατὰ περιφερείας, ἀλλὰ κατὰ κοινότητα καὶ διὰ λογαριασμὸν τῶν κατοίκων αὐτῆς, εἰς ἐξαιρετικῶς δὲ μόνον περιστάσεις θὰ ἀντιτίθετο ἡ εἰσπραξις αὐτῆς εἰς ἐπιτελείας διατελούσας ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ κράτους.

III

Αἱ δύο σήμαχοι καὶ συμβεβλημένοι Δυνάμεις, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ αἱ τέσσαρες ἄλλαι, αἵτινες ὑπέγραψαν τὴν συνθήκην τοῦ Βερολίνου, κατόπιν τῆς ἀποδοχῆς τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ αὐτῶν σχεδίου παρὰ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως, προσποιούμεναι μᾶλλον ἢ πιστεύουσαι εἰς τὴν ἀποτελεσματικότητα τῆς ἐπεμβάσεως αὐτῶν ἦσαν ἡρεμοὶ, ὅτι ἐπετέλεσαν τὸ καθήκον ἀπέναντι τοῦ δοκιμισθέντος καὶ ἀναξιοπαθοῦντος πληθυσμοῦ τῆς Μακεδονίας. Ἐν τῷ προσεχῆ ὁμως μέλλοντι ἐπέπρωτο νὰ καταδειχθῆ, ὅτι οὔτε αἱ αἰσιόδοξοι προβλέψεις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἄγγλου πρεσβευτοῦ, οὔτε ἐπὶ τῇ ἀναγγελίᾳ τῆς εἰσαγωγῆς μεταρρυθμίσεων ἐμελλε νὰ ἐπέλθῃ ἀνακοπὴ τοῦ ἐπαναστατικοῦ ὄργανοῦ (1), ἦσαν βᾶσιμοι, οὔτε αἱ νοθεσίου τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως συμπεφυρμένοι μετὰ ἀπειλῶν: «ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις αὐστηρῶς καταδικάζει τὴν ἐνέργειαν τῶν κομιτάτων καὶ οὐδεμίαν θὰ παράσχη προστασίαν εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἤθελον λάβει μέρος εἰς τὰς ταραχὰς» (2), ἦσαν προωρισμένοι νὰ συγκινήσουν τοὺς ἐπαναστάτας. Συνεχίζεται ἡ ἐπαναστατικὴ κίνησις τῶν Βουλγάρων μετὰ ἐντάσεως ἀναλόγου πρὸς τὰς ἐλπίδας περὶ νέας δραστηκωτέρας καὶ περισσότερον συμφώνου πρὸς τὰς ἐθνικιστικὰς αὐτῶν βλέψεις ἐπεμβάσεως τῶν Δυνάμεων, μετ' αὐτῆς δὲ καὶ ἡ σύγχρονος ἐξέγερσις τῶν Ἀλβανῶν παρέχουν εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ Αἴμου τὴν ὄψιν χώρις ἀναρχουμένης. Ἐφ' ἐτέρου ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις προφασίζομένη ἀδυναμίαν, ἵνα ἐκτελέσῃ τὰς ὑποδειχθείσας εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῶν Δυνάμεων μεταρρυθμίσεις ἕνεκα τῆς ἐξακολουθήσεως τῶν ταραχῶν, προ-

1) Ἀγγλικὴ κυανῆ βίβλος III (1904 ὑπ' ἀριθμ. 65 Cinc).

2) Ἑλληνισμός 1903 | σ. 305 καὶ 531.

βαίνει εἰς μέτρα πρόχειρα ἀνεπαρκῆ, ἵνα συντελέσουν εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν κατοίκων. Ἐφεξῆς δὲ ἡ δυνατότης τῆς ἐκτελέσεως τῶν ὑποδειχθεισῶν ὑπὸ τῶν Δυνάμεων μεταρρυθμίσεων καὶ ἡ ἐξακολούθησις τῆς ἐπαναστατικῆς δράσεως εἶναι δύο στοιχεῖα ἀμοιβαίως καὶ αἰτιωδῶς προσδιορίζοντα ἄλληλα κατὰ τρόπον καθιστῶντα δυσχερῆ τὴν διάκρισιν, ἂν τὸ πρῶτον εἶναι ἡ αἰτία καὶ τὸ δεῦτερον τὸ ἀποτέλεσμα, ἢ καὶ τὰνάπαλιν.

Οἱ Ἄλβανοι προέβαλον πείσμονα ἀντίστασιν, εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῶν μεταρρυθμίσεων εἰς τὰ ὑπ' αὐτῶν κατοικοῦμενα διαμερίσματα τῶν βιλαετιῶν Κοσσυφοπέδιου καὶ Μοναστηρίου. Ἄν ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ὑπεκίνησε τὴν ἐξέγερσιν ἢ ἄλλοθεν λαβοῦσαν τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ὑπέθαλphen ἐν τῷ συμφέροντι, τὸ ὁποῖον εἶχεν, ἵνα ἐξουδετερώσῃ τὴν μεταρρυθμιτικὴν προσπάθειαν τῶν Δυνάμεων : τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῇ βισίμως ἐκ τοῦ μεμονωμένου γεγονότος, ὅτι ὁ ζῆλος, τὸν ὁποῖον ἀνέπτυξεν ἀρχικῶς ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις πρὸς περιστολὴν τῆς ἐξεγέρσεως ταχέως ἐξητμίσθη. Ἀντιθέτως εἶναι βεβαιωμένοι, — ἀνεξαρτήτως τοῦ γεγονότος, ὅτι οἱ Ἄλβανοι εἰθισμένοι εἰς τὴν ἀνυποταξίαν καὶ ἀποζῶντες ἐκ τῆς ληστείας καὶ τῆς διαρπαγῆς εἶχον πάντα λόγον, ἵνα ἐναντιωθοῦν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν ὑγιῶς καὶ ἀσθηρᾶς διοικήσεως εἰς τὰς ὑπ' αὐτῶν κατοικοῦμενας περιφερείας—ὅτι ἡ κίνησις ἐξεπορεύθη ἀπὸ τὰς πατριὰς τοῦ Ἰπέκ καὶ τῆς Διάκωβας (1) προεξαρχόντων τῶν γαιοκτημόνων, οἵτινες ἐφοβοῦντο μείωσιν τῆς ἐπιρροῆς, τὴν ὁποίαν ἤσκηον ἐπὶ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ: «Ὁ Ἄλβανὸς μουσουλμάνος βέη: εἰθισμένος νὰ θεωρῆ τὸν χριστιανὸν ἰδιὰ εἰλωτα καὶ δουλὸν μετὰ προφανοῦς ἤκουσεν δυσμεσεύσεως τὴν ἀπόφασιν τῆς Ὑ. Πύλης καὶ δυσανασχετῶν θὰ δεχθῆ οἰανδήποτε τροποποιήσιν τείνουσιν νὰ ἀποστερήσῃ αὐτὸν τῆς σατραπικῆς ἐπὶ τοῦ χριστιανοῦ καὶ τῶν γεωργικῶν τάξεων ἐπιρροῆς, ἡ ἐξίσωσις του δὲ πρὸς τὸν γένει καὶ πλούτῳ κατώτερόν του ἐνώπιον τῆς δικαιοσύνης καιρίως θὰ πλήξῃ τὴν φιλοτιμίαν τοῦ ἐν τῇ ἰδέᾳ τῆς ἀπολύτου ἀνταρθεσίας γαλουχηθέντος βέη» (2).

Ἐξεδηλώθη δὲ ἡ κίνησις δι' ἐνόπλου ἐξεγέρσεως, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ ἐναντίον τοῦ Μητροβίτης ἐπίθεσις τῆς 17]30 Μαρτίου, ἀφ' οὗ προηγουμένως κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἄλβανῶν ἐπαναστατῶν τὸ Ἰπέκ καὶ ἡ Διάκωβα. Ἡ ἐναντίον τῆς Μητροβίτης ἐπιχείρησις εἶναι ἀληθής, ὅτι ἀπέτυχε μὲ σημαντικὰς ἀπώλειαι τῶν Ἄλβανῶν ἐνεκα τῆς ἰσχυρᾶς ἀντιστάσεως, τὴν ὁποίαν προέβαλεν ἡ φρουρὰ αὐτῆς (*), ἐν τούτοις ὅμως ἡ ἐξέγερσις ἐξακολούθησεν ὑφισταμένη εἰς τὰ ὄρη, ἔνθα ἀπεσφύρθησαν οἱ ἐπαναστάται, φόβος δὲ ὑπῆρχεν ἐπεκτάσεως αὐτῆς, ἐφ' ὅσον οἱ Ἄλβανοι τῆς Λιού-

1) Α. Ὑ. Ε. 68] 3 Ἀπριλίου (π. ἡ) Προξενεῖον Σκοπείων.

2) Α. Ὑ. Ε. 438 (1903) 6 ἔμπ.] 1 Φεβρουαρίου (π. ἡ) Προξενεῖον Βερατίου.

3) Α. Ὑ. Ε. 265 ἔμπ. (20 Μαρτίου (π. ἡ). Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως καὶ 128 ἔμπ. (20 Μαρτίου (π. ἡ) Προξενεῖον Σκοπείων, συνημμένη ἐπιστολὴ ἐκ Σκοπείων ἀπὸ 19 Μαρτίου (1 Ἀπριλίου).

μας, τῆς Διάκοβας καὶ τοῦ Ἰπέκ εἰς 8 χιλ. συμποσούμενοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐκδιωχθοῦν τοὺς ἐν Μητροβίτην πεσόντας ἀδελφούς των (1) ἢ δὲ ἐν Λίβρη συνέλευσις αὐτῶν νὰ ἐναντιωθῆ μέχρις ἑσχάτων εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν μεταρρυθμίσεων. Ἡ Πύλη ἐπιχειρήσασα κατ' ἀρχῆς νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν ἐξεχόντων Ἀλβανῶν φυλάρχων ἠναγκάσθη κατόπιν ἐντόνων παραστάσεων τῆς Γερμανίας, τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Ἰταλίας, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δύο τελευταῖαι, φοβούμεναι κατὰληψιν τοῦ Νοβίπιζάρ ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν στρατευμάτων ἠπειλήσαν, οἱ θὰ ἐπενέβαινον πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως. (2) νὰ προσφύγῃ εἰς μέτρα βίας πρὸς καταστολὴν τῆς ἐξεγέρσεως: τῇ 22 Ἀπριλίου | 1 Μαΐου ἀνικατελήφθη ἡ Διάκοβα, μετὰ τὰ ληφθέντα δὲ μέτρα ἐν Σκοπεῖσις κατόπιν τῶν γεγονότων τῆς Θεσσαλονίκης(3), ἐπῆλθε σχετικὴ ἀποκατάστασις τῆς τάξεως εἰς τὰς ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν κατακτουμέναις περιφερείαις τοῦ βίλαετίου Κοσσυφοπεδίου.

Ἄμεσος συνέπεια τῆς Ἀλβανικῆς ἐξεγέρσεως καὶ τοῦ ἔξ ἀφορμῆς αὐτῆς ἀντιπερισπασμοῦ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως ὑπῆρξεν ἡ ἐλιδείνωσις τῆς καισιτάσεως ἐν Μακεδονίᾳ (4).

Ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις εἶναι ἀληθές, ὅτι ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν διατελοῦσα τῆς ἀπειλῆς τῆς ὀρωσικῆς κυβερνήσεως, ἥτις ἐπέρριψεν εἰς αὐτὴν τὴν εὐθύνην πάσης ἀσυνέτου ἐνεργείας, ἀντικειμένης εἰς τὴν εἰρηνευτικὴν διάθεσιν καὶ προσπάθειαν τῶν δύο Δυνάμεων (5) καὶ τῆς συγχρόνου συγκεντρώσεως τουρκικοῦ στρατοῦ κατὰ τὰ βουλγαρικὰ σύνορα κατὰ Φεβρουάριον 1903 ἔκλεισε τὰ γυαφεῖα τῶν δύο κομιτάτων ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι «κατελιπόντα τοὺς ἀρχικοὺς νομίμους σκοποὺς μετετρέπησαν εἰς πηγὴν κινδύνου τῆς τε ἐσωτερικῆς εἰρήνης καὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τῆς ἡγεμονίας» (6), κατεσχέθησαν δὲ τὰ ἔγγραφα καὶ συνελήφθησαν μετὰ τοῦ Μιχαηλόφσκι καὶ τοῦ Ζόντσεφ καὶ οἱ λοιποὶ πρωτοστατοῦντες (7). Ἐξ ἄλλου ὁ πρωθυπουργὸς Δάνεφ μετὰ τῆς δηλώσεως, ὅτι ἂν δὲν εἰσικολληθῆ ἡ κυβέρνησις, «ἀλλ' ἔξηγειροτο ἐπαναστασις κατὰ τὴν ἀνοιξίν, δὲν ἔπρεπε οἱ ἐπαναστάται νὰ ἐλπίζωσιν εἰς βοήθειαν παρὰ τῆς Βουλγαρίας» (8) ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ πράκτορας

1) Α. Υ. Ε. 265 ἐμπ. (20 Μαρτίου (π. ἡ.). Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως καὶ 28 ἐμπ. 20 Μαρτίου (π. ἡ.) Προξενεῖον Σκοπεῖων (συνημμένη ἐπιστολὴ εἰς Σκοπεῖων ἀπὸ 19 Μαρτίου | 1 Ἀπριλίου).

2) Α. Υ. Ε. 221 | 31 Μαρτίου (π. ἡ.) Προξενεῖον Μοναστηρίου, 54 (21 Μαρτίου (π. ἡ.) Προξ. Σκοπεῖων καὶ 31 Μαρτίου (π. ἡ.) Τηλ. Πρεσβ. Κωνσταντινουπόλεως.

3) Α. Υ. Ε. 5 Ἀπριλίου (π. ἡ.) Τηλ. Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως. 116|2|15 Ἀπριλίου Πρεσβεία Βιέννης καὶ 1120 (1903) 111|5 Ἀπριλίου (π. ἡ.) Πρεσβεία Πετρούπολεως.

4) Πρβ. σχετικῶς κατωτέρω.

5) Α. Υ. Ε. 85 (23 Ἀπριλίου (π. ἡ.) Προξενεῖον Σκοπεῖων.

6) Α. Υ. Ε. 346 (1903) 167 (2 Φεβρουαρίου (π. ἡ.) Πρακτορεῖον Σόφιας καὶ 251 (1903) 2|15 Φεβρουαρίου Τηλ. Προξενεῖον Φιλιππουπόλεως.

7) Γ ν α σ ί ο υ Μ α κ ε δ ν ο υ Μακεδονικὴ κρίσις Α'. σελ. 20.

8) Α. Υ. Ε. 346 (1903) 167 (2 Φεβρ. (π. ἡ.) Πρακτορεῖον Σόφιας.

9) Γ ν α σ ί ο υ Μ α κ ε δ ν ο υ Μακεδονικὴ κρίσις Α'. σελ. 23.

τῆς Βουλγαρίας νὰ μὴ προσέχουν τοὺς ταραχίας, ἀλλὰ νὰ ἀναμείνουν τὰ ἀποτελέσματα τῶν (ὑπὸ) ἐκτελέσειν μεταρροθμίσεων ('). Παρὰ ταῦτα ὅμως ἡ διάλυσις τῶν κομιτάτων δὲν ἐπεδοκιμίσθη ἐξ ὀλοκλήρου παρὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐν τῇ Βουλγῇ, ἥτις θεωρήσατο τὸ μέτρον ὡς ἀντιουνιαγματικὸν ἐπέρριψε κατὰ τῆς κυβερνήσεως τὴν μορφήν, «ὅτι δὲν ἔχει ἀνεξίτητον πολιτικὴν, ἀλλ' ὅτι αἱ ἐξωθεν ἐπιρροαὶ καὶ εἰρηγήσεις ὅτε μὲν τῆς Ρωσίας, ὅτε δὲ τῆς Αὐστρίας ἐπιδρῶσι καὶ ἰθὺν οὖσι τὰ ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ πράγματα τῆς Βουλγαρίας» (2), τὰ δὲ ὑποπρακτορεῖα τῶν κομιτάτων βεηκολούθουν ὑφιστάμενα εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἢ παρεχώρησαν τὴν θέσιν αὐτῶν εἰς ἑταιρείας ἐκ τοῦ ἀφανοῦς ἐργαζομένας ὑπὲρ τῆς μακεδονικῆς ὑποθέσεως(3). Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθῇ, ὅτι οἱ ὀπαθῆναι τῶν κομιτάτων ἀναχωροῦντες ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ὅτι τὰ λαμβανόμενα παρὰ τῶν Δυνάμεων μέτρα, ὅσον καὶ ἂν ἦσαν ὑπηρετικὰ τῶν σκοπῶν, ἐν τούτοις ὑπελείποντο σημαντικῶς τῶν ἐπὶ τῆς Μακεδονίας βλέψεων αὐτῶν, ἐν συλλαλητηρίῳ γενομένῳ ἐν Φιλίππουπόλει τῇ 10|23 Φεβρουαρίου ἐμέμφθησαν τὴν κυβερνητικὴν διὰ τὴν διάλυσιν τῶν κομιτάτων χαρακτηρίσαντες ὡς ἀνιεθνικὸν τὸ μέτρον, προσελθὸν οὐχὶ ἐξ αὐτοβουλίας τῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ ὑπὸ τὸ κράτος πίεσεως ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀσκηθείσης καὶ ἐδήλωσαν, ὅτι «ἡ Μακεδονικὴ ὑπόθεσις δὲν ἀνακόπτεται ὑπὸ οἰασδῆποτε κυβερνητικῆς δράσεως, ἀλλὰ ὅτι θέλει ἐκβιασθῆ ἢ χεῖρ τῶν Δυνάμεων καθισταμένης ἀδυνάτου τῆς ὑπάρξεως; Εὐρωπαϊῶν ἐν Μακεδονίᾳ» (4).

Ἐπὶ τῆς περιστάσεως ταύτας ἡ ἐπανιστατικὴ ὀργάνωσις ἀνεξαρτήτως τοῦ γεγονότος, ἂν ὑφίστατο τῇ ἀνοχῇ ἢ ἐναντίον τῆς θελήσεως τῆς κυβερνήσεως, ἐπέζη ἀθικτος κατ' οὐσίαν ἐπὶ τοῦ βουλγαρικοῦ ἐδάφους ἐτοίμη νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἐνοπλον αὐτῆς δρᾶσιν ἐν Μακεδονίᾳ, εὐθύς ὡς ἤθελε παρουσιασθῆ ἢ πρὸς τοῦτο εὐκαιρία.

Ἦδη ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τὰ βελαέτια Κοσσυφοπεδίου καὶ Μοναστηρίου διετέλουν ἐν προφανεῖ ἑξεγέρσει, πολυάριθμοι δὲ συμμορία περιέτρεχον τὰς περιφερείας Δίβρης, Ἐλβασάν, Βερατίου, Ἀχρίδος, Καστορίας, Περλεπέ καὶ Μοναστηρίου (5). Ἐν τοῖς βελαετίοις Θεσσαλονίκης καὶ Ἀδριανουπόλεως ἐφαίνετο ἐκ πρώτης ὄψεως, ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἄμεσος κίνδυνος διασαλεύσεως τῆς τάξεως. Κατὰ πληροφωρίαν ὅμως τοῦ Ἑλληνοῦ προξένου τῶν Σερρῶν, χωρὶα τινὰ τῆς περιφερείας Πετριτσιῦ διετέλουν ἐν ἑξεγέρ-

1) Γ' ν' α' σ' ἰ οῦ Μ α κ ε δ ν οῦ Μακεδονικὴ κρίσις Α' σελ. 23.

2) Ἑλληνισμός 1903 σελ. 231 κ. ἐξῆς καὶ Α. Υ. Ε. 49 (1903) 218|11 Φεβρουαρίου (π. ἡ.) Πρακτορεῖον Σόφρας.

3) Γ' ν' α' σ' ἰ οῦ Μ α κ ε δ ν οῦ Μακεδονικὴ κρίσις Α' σ. 20 καὶ 21.

4) Γ' ν' α' σ' ἰ οῦ Μ α κ ε δ ν οῦ Μακεδονικὴ κρίσις Α' σελ. 26 καὶ Α. Υ. Ε. 51 (1903) 173|10 Φεβρουαρίου (π. ἡ.) Ὑποπροξενεῖον Πύργου—Βουλγαρίας.

5) Α. Υ. Ε. 2:4|24 Μαρτίου (π. ἡ.) Πρὸς Μοναστηρίου (συναρμάνη ἐκθεσις τοῦ μητροπολίτου Καστορίας ἀπὸ 18 Μαρτίου) καὶ 702 (1903) 16|29 Μαρτίου Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως.

σει, αἱ δὲ βουλγαρικαὶ συμμαχοίαι καθ' ἐκάστην ἐνισχυόμεναι παρὰ νέων ἐπιδρομέων «κατέρχονται μέχρι τῶν προθύρων τῆς πόλεως διανέμουσαι ὄπλα, εἰσπράττουσαι συνδρομὰς καὶ παρασκευάζουσαι τὸ λαὸν πρὸς ἐξέγερσιν» (*). ἐνῶν ἔξ ἄλλου ἡ ἀνατίναξις τῆς γεφύρας τοῦ Ἀγγίστα καὶ τμήματος τῆς σήραγγος τῆς Δράμας ἐν τῷ βελαετίῳ Θεσσαλονίκης καὶ ἡ ἐμφάνις βουλγαρικῶν συμμαχοῶν ἐτοιμῶν πρὸς δρᾶσιν εἰς τὰς περιφερείας Μουσταφᾶ-πασσᾶ καὶ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ ἡ ἀνατίναξις σιδηροδρομικῆς γεφύρας μεταξὺ Ἀδριανουπόλεως καὶ Μουσταφᾶ-πασσᾶ ἐν τῷ βελαετίῳ Ἀδριανουπόλεως ἐμαρτύρουν ἐπαρκῶς περὶ τῆς κρισιμότητος τῆς καταστάσεως (**).

Ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου ὅμως αἱ ἐν Μακεδονίᾳ βουλγαρικαὶ συμμαχοίαι, διαρκῶς ἐνισχυόμεναι ἐκ τοῦ ἐδάφους τῆς ἡγεμονίας καὶ παρὰ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ βιαίως στρατολογουμένων, ἐνέτεινον τὴν δρᾶσιν αὐτῶν ἐπὶ τῇ βάσει προγράμματος ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένου, ὡς μαρτυροῦν αἱ σύγχρονοι δηλώσεις ὁπαδοῦ τοῦ κομιτάτου πρὸς τὸν ἐν Σόφια ἀντιαποκριτὴν τῆς ἐφημερίδος τῆς Κολωνίας: «Τὸ πρόγραμμα ἡμῶν εἶναι: νὰ ἀνατινάξωμεν τὰς πόλεις τῆς Μακεδονίας, νὰ πυρπολήσωμεν τὰ χωρία, νὰ καταστρέψωμεν τὰς ἐσοδείας, νὰ καταστήσωμεν ἀχρήστους τὰς τηλεγραφικὰς καὶ σιδηροδρομικὰς γραμμὰς. Θὰ μεταβάλωμεν εἰς ἔρημον τὴν Μακεδονίαν. Ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσίν μας μεγάλας ποσότητας δυναμίτιδος, ἄλλων ἐρηκτικῶν ὑλῶν, πυρομαχικὰ, τροφίμα καὶ εἴκοσι φιαλίδια περιέχοντα βακτηριδία πανώλους» (*). Ἐστρέφετο δὲ ἡ δρᾶσις τῶν βουλγαρικῶν συμμαχοῶν ὄχι μόνον ἐναντίον τῆς κυριαρχοῦσας Δυνάμεως καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ σερβικοῦ στοιχείου, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῶν ξένων καὶ τῶν ἰδιοκτησιῶν αὐτῶν πρὸς τὸν σκοπὸν, ἵνα παραστήσουν τὴν Πύλην ἀνίσχυρον, ἵνα ἐπιβάλῃ τὴν τάξιν καὶ προκαλέσουν νέαν ἐπέμβασιν τῶν Δυνάμεων, ἐκ τῆς ὁποίας ἤλπιζον, ὅτι ἤθελον πραγματοποιηθῆ αἱ ἀπώτεροι αὐτῶν προθέσεις: Τῇ 16]29 Ἀπριλίου ἀνετινάχθη ἐν τῷ λιμένι τῆς Θεσσαλονίκης τὸ γαλλικὸν ἀτμόπλοιοι τῆς ἐταιρείας τῶν θαλασσιῶν διαπορθμύσεων Quadalquivir διὰ βόμβας τοποθετηθείσης εἰς τὸ κύτος τοῦ σκάφους παρὰ Βουλγάρου ἐπαναστάτου, τὴν δὲ ἐπομένην ἡ ὀθωμανικὴ τράπεζα, ἐρρίφθησαν δὲ βόμβαι ἐναντίον ξένων σχολῶν καὶ φιλανθρωπικῶν καταστημάτων φονευθέντων εὐαρίθμων ξένων ὑπηκόων (*). Τὰ γεγονότα τῆς Θεσσαλονίκης ὑπῆρξαν ἡ

1) Α. Υ. Ε. 40]21 Μαρτίου (π. ἡ.) καὶ 2]15 Ἀπριλίου Τηλ. Προξ. Σεργῶν.

2) Affaires de Macédoine 1903]1905 ὑπ' ἀριθμ. 4 καὶ Α. Υ. Ε. 163]8 Ἀπριλίου (π. ἡ.) καὶ 736 (1903) 18 Μαρτίου (π. ἡ.) Προξ. Ἀδριανουπόλεως, 162 ἔμπ. 3 Ἀπριλίου καὶ 172 ἔμπ. 12 Ἀπριλίου (π. ἡ.) Προξ. Θεσσαλονίκης, 48]29 Μαρτίου (π. ἡ.) Ὑποπροξ. Δεδαγαῆς, 20 Μαρτίου (π. ἡ.) Τηλ. Προξεν. Σεργῶν, 9 Ἀπριλίου (π. ἡ.) Προξεν. Θεσσαλονίκης καὶ 5 Ἀπριλίου (π. ἡ.) Τηλ. Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως.

1) Ἑλληνισμός 1903 | σελ. 716.

2) Α. Υ. Ε. 1258 (1903) 204 ἔμπ. | 26 Ἀπριλίου (π. ἡ.) καὶ 17 Ἀπριλίου (π. ἡ.) Τηλ. Προξενεῖον Θεσσαλονίκης.

ἀπαρχὴ σειρᾶς γεγονότων παρομοίας φύσεως, ἅτινα ἐπηρεολούθησαν εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν: Πανταχοῦ ἀνατινίσσονται σιδηδρομικαὶ γραμμαὶ καὶ γέφυραι, διακόπτονται αἱ τηλεγραφικαὶ συγκοινωνίαι, χωρία πυρπολοῦνται, οἱ δὲ Μωαμεθανοὶ καὶ ἐκ τῶν χριστιανῶν οἱ ἀντιφρονοῦντες πολλαχῶς καταδιώκονται καὶ ἐξοντοῦνται (1).

Κοτόπιν τοῦ ἀποτροπιασμοῦ, τὸν ὁποῖον προεκάλεσαν παρὰ τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ τῆς Εὐρώπης τὰ γεγονότα τῆς Θεσσαλονίκης (2), τῶν παραστάσεων τῆς Ὑ. Πύλης, ἧς κατέστησε τὴν βουλγαρικὴν κιβέρνησιν ἐπεῖθνον τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ταραχῶν καὶ τοῦ διαβήματος τῶν δυο ἀμέσως ἐνδιαφερομένων διὰ τὰς τύχας τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου Δυνάμεων, ὑποστηρικθέντος καὶ παρὰ τῶν ἄλλων Δυνάμεων, αἵτινες ὑπέγραψαν τὴν συνθήκην τοῦ Βερολίνου (3), ἤλπισαν οἱ αἰσιοδοξοῦντες, ὅτι οἱ Βούλγαροι κατ' ἀνάγκην ἠθέλον σιγήσει, ἢ ὅτι ἠθέλον μετέλθει πολιτείαν ἐπικαιροτέραν κατατείνουσαν εἰς τὴν μετὰ τῆς Τουρκίας συμφιλίωσιν. Πράγματι δὲ ἀπὸ τῆς ἀντικαταστάσεως ἀρχομένου τοῦ Μαΐου τοῦ ὑπουργείου Δάνεφ διὰ τοῦ ὑπουργείου Πετρώφ ἐκόπασε προσωρινῶς ὁ ἐν Μακεδονίᾳ ἀγὼν τῶν Βουλγάρων (4). Ἡ τοιαύτη ὅμως προσωρινὴ ἀνάπαυλα δὲν ὀφείλετο εἰς τὰ μέτρα, εἰς τὰ ὁποῖα προσέφυγεν ἡ Ὑ. Πύλη πρὸς δίωξιν τῶν ταραξιῶν, οὐδὲ εἰς τὰς φιλειρηνικὰς διαθέσεις τοῦ ὑπουργείου Πετρώφ, ἀνήκοντες εἰς τὸ ἀντιρρωσικὸν κόμμα, ἐφ' ὅσον ἐν Βουλγαρίᾳ «τὴν πολιτικὴν δὲν ἠσθμίζουσι τὰ συλλαλητήρια καὶ τὰ πολιτικὰ κόμματα, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἡγεμὼν, ὅστις ἔνεκα τῆς διατηρήσεως τοῦ θρόνου του καὶ δὴ καὶ αὐτῆς τῆς προσωπικῆς του ἀσφαλείας πάντοτε θὰ ἀποκλινῇ πρὸς τὴν ὁμοσικὴν πολιτικὴν, ἣτις κατῴρθωσε νὰ ἐμπνέη φόβον καὶ πίστιν, ὅτι μόνον διὰ ταύτης θὰ δυνηθῇ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ φιλόδοξα σχέδιά του» (5). Ἀλλὰ θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποδοθῇ μετὰ μεγαλυτέρας βεβαιότητος εἰς τὴν πρόθεσιν τῆς ἡγεμονικῆς κυβερνήσεως, ἵνα ἐκμεταλλεομένη τὴν πλεονεκτικὴν αὐτῆς θέσιν ἐπιτύχῃ δι' ἀπ' εὐθείας συνεννοήσεως μετὰ τῆς Ὑ. Πύλης παραχωρήσεις, αἵτινες θὰ ἐχρησίμευον ἐφεξῆς ὡς νέα βᾶσις ἐνισχύσεως τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ διεξαγομένου ἐθνικιστικοῦ ἀγῶνος. Ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἀποτυχούσης τῆς πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον γενομένης εἰδικῆς ἀποστολῆς τοῦ Νάτσεβιτς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔνεκα τῆς δυσπιστίας τῆς Πύλης πρὸς τὰς βουλ-

1) Α. Υ. Ε. 1904 (1903) 298 ἐμπ. | 10 Ἰουλίου (π. ἡ.), 1932 (1903) 301 ἐμπ. | 14 Ἰουλίου, 1990 (1903) 299 ἐμπ. | 12 Ἰουλίου καὶ 1991 (1903) 306 ἐμπ. | 19 Ἰουλίου (π. ἡ.) καὶ 1935 (1903) 501 ἐμπ. | 3 Ἰουλίου (π. ἡ.) Πρᾶξεν. Μοναστηρίου.

2) Πρβ. σχετικῶς κατωτέρω.

3) Α. Υ. Ε. 1125 (1903) 18 Ἀπριλίου (π. ἡ.) Τηλ. Πρακτορεῖον Σόφιας, 15 Ἀπριλίου (π. ἡ.) Τηλ. Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως καὶ 16 Ἀπριλίου (π. ἡ.) Πρεσβεία Λονδίνου.

4) Α. Υ. Ε. 517 (1903) 15 Μαΐου (π. ἡ.) Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως.

5) Α. Υ. Ε. 1810 (1903) 764 | 10 Ἰουνίου (π. ἡ.) Πρακτορεῖον Σόφιας πρβ. 1270 (1903) | 1 Μαΐου (π. ἡ.) Τηλ. Πρακτορεῖον Σόφιας.

γαρδικὰς προτάσεις—ἐζητοῦντο κυρίως, κατὰ τὰς πληροφορίας τῆς ἑλληνικῆς Πρεσβείας Κωνσταντινουπόλεως, εὐκολίαι ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐκπαιδευτικῆς φύσεως καὶ εἰδικῶς ἡ παραχώρησις βερατιῶν διὰ δύο εἰσέτι βουλγαρικὰς μητροπόλεις ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἡ ἀναστολή τῆς διώξεως τοῦ Βουλγαρικοῦ στοιχείου (1)—ἐπαναλαμβάνεται ὁ ἐν Μακεδονίᾳ ἀγὼν μετὰ ἐντάσεως ἀναλόγου πρὸς τὴν ἀπαγογήτευσιν, ἣτις προεκλήθη ἐκ τῆς ἀποτυχίας τῆς ἀποστολῆς τοῦ Νάστσεβιτς καὶ τῆς συστηματικῆς διώξεως τῶν Βουλγάρων ἐν Μακεδονίᾳ.

Συγκλείεται οὕτω ὁ ἐν Μακεδονίᾳ ἔθνησιατικὸς ἀγὼν τῶν Βουλγάρων κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ ἔτους 1903 διεξαχθεὶς μετὰ μεθοδικότητος καὶ ἀποτελεσματικῶν θετικῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ἀναφερόμενος ὁ στρατιωτικὸς ἀκόλουθος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικῆς πρεσβείας παρετήρει ἐν ἐκθέσει αὐτοῦ ἀπὸ 5 Ἰουλίου (π. ἡ.) τὰ ἀκόλουθα: «Τὴν δρᾶσιν τῶν βουλγαρικῶν συμμοριῶν θεωρῶ ἐπιτυχῆ, διότι ἀνεξαρτήτως τῶν ὑπὸ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἠθικῆς καταδικαζομένων μέσων, ἅτινα μετῆλθον αἱ βουλγαρικαὶ συμμορφαι, ἠδυνήθησαν ἐπὶ μῆνας ὅλους νὰ συντηρηθοῦν ἐν χώρᾳ ἰσχυρῶς κατεχομένη στρατιωτικῶς καὶ συνάψωσι πολυῶρους μάχας, νὰ καταγάγωσιν ἐνιαχοῦ πολεμικὰς ἐπιτυχίας καὶ τὸ κυριώτερον νὰ μὴ ἀποθαρρύνωνται ποσῶς ἐκ τῶν ἀτυχημάτων των. ... Σπουδαίως ἐβοήθησε τὰς συμμορίας ἡ τοπικὴ καλὴ ἐπαναστατικὴ συγκρότησις, πρὸς δὲ καὶ ἡ τουρκικὴ κακοδιοίκησις. Αἱ ἀρχαὶ ἄλλαι μὲν δωροδοκούμεναι, ἄλλαι δὲ ἐξ ἀνικανότητος ἢ ἀδιαφορίας ἄφινον τὰς συμμορίας νὰ διαφεύγουν». Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ βουλγαρικοῦ ἀγῶνος ἀπὸ καθαρῶς ἑλληνικῆς ἀπόψεως, ἀντὶ τῆς ἐκθέσεως αὐτῶν ἐν ταῖς λεπτομερείαις, αἵτινες ποικίλλουσαι ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καθιστοῦν δυσχερῆ τὴν ἐξαρσιν τῆς τυπικῆς αὐτῶν ὕψους θὰ ἤρουν τὰ ἐξῆς ἀποσπάσματα ἐξ ἐκθέσεων τοῦ Ἑλληνοῦ ἐν Μοναστηρίῳ προξένου: «... Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν σχισματικῶν, κατὰ φυσικὸν λόγον, οὐδεμίαν πλέον ἔχμεν ἐπιρροήν, τὴν δὲ ἐπὶ τῶν ὀρθοδόξων σλαυοφώνων ἐπιρροήν ἡμῶν ἠλάττωσαν κατὰ πολὺ καὶ καταγίνονται νὰ καταστρέψουν ἐντελῶς τὰ βουλγαρικὰ κομιτάτα. Τίς οἶδεν, ἂν ἡ δεδηλωμένη θέλησις τῆς Ῥωσίας πρὸς διαιτήρησιν τοῦ καθεστώτος δὲν ὑποθάλλεται ὑπὸ τῶν προβλέψεων τῶν πανσλυνιστῶν καὶ οὐ μὴ μεταβαλλομένου τούτου ἐπὶ τινα εἰσέτι χρόνον θέλει συντελεσθῆ τὸ ἔργον τῆς ἀποσπάσεως καὶ τοῦ τελευταίου σλαυοφώνου ὀρθοδόξου χωρίου ἀπὸ τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὅτι δὲ συντελουμένου καὶ τοῦ ἔργου τούτου, τότε καὶ μόνον θέλει εἶναι καιρὸς εὐθετος πρὸς μεταβολὴν τοῦ καθεστώτος» (2), ἀλλαχοῦ: «Εἰς τὰ ὀρθόδοξα χωρία τῆς σειρᾶς τοῦ Περιστερίου ἢ συμμορία τοῦ Ἰωβάντη, ἣτις ἐπισκέπτεται καὶ διοργανοῖ αὐτὰ πρὸς ἐπανάστασιν, ἀπαγορεύει εἰς τοὺς χωρικοὺς: νὰ ἀπευθύνωνται

1) Α. Υ. Β. 602 ἐμ.τ. | 31 Μαΐου (π. ἡ.) Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως καὶ 163 | 21 Μαΐου (π. ἡ.) Πρεσβεία Πετροπόλεως.

2) 1935 (1903) 5:8 ἐμ.τ. 10 Ἰουλίου (π. ἡ.) Προξενεῖον Μοναστηρίου.

εἰς τὰ τουρκικὰ δικαστήρια καὶ τὰς ἀρχάς πρὸς λύσιν τῶν διαφορῶν αὐτῶν, ἀναγκάζουσα αὐτοὺς νὰ ἀπευθύνωνται ἕκαστος εἰς τὴν οἰκείαν δημογεροντίαν ἀνευ ἀναμίξεως τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν· νὰ ἀποδημῶσιν εἰς τὸ ἔξωτερικὸν ἀπειλοῦσα τοὺς μουχτάρηδες, ἵνα μὴ ἐκδίδωσι τὰς πιστοποιήσεις δι' ἔκδοσιν διαβιτηρίων ἀναγκίας· νὰ ἐκτελῶσι διὰ τοὺς Τούρκους γαιοκτήμονας οἵαν-δήποτε ἀγγραφίαν ἀγροικὴν ἢ ἄλλην ἐξ ἐκείνων, αἷ συνήθιζον νὰ ἀπαιτῶσι παρ' αὐτῶν οἱ γαιοκτήμονες οὗτοι· νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὸ ἑλληνικὸν Προξενεῖον καὶ τὴν Μητρόπολιν (1). καὶ «Τὰ πλεῖστα τῶν σλαβοφώνων χωρίων καὶ αὐτὰ τὰ ὀρθόδοξα ἠναγκιάσθησαν ἔχοντα ἄκοντα νὰ μνηθῶσιν εἰς τὰ τοῦ Βουλγαρικοῦ κομιτάτου, νὰ δέχωνται καὶ διατρέφωσι βουλγαρικῆς συμμορίας· καὶ νὰ ὑποβοηθῶσι τὰς ἐνεργείας αὐτῶν, ἔνια μάλιστα λαβόντα παρ' αὐτῶν καὶ ὄπλα, ἅτινα φοβοῦνται, ἢ δὲν θέλουσι νὰ στρέψωσι κατ' αὐτῶν» (2).

Ἡ ἐπαναστατικὴ ὁμως κίνησις τῶν Βουλγίρων ἐκορυφώθη κατ' Αὐγουστον ἐν τῷ βίλαιετφ Μοναστηρίου κυρίως, τὸ ὁποῖον ἐξέλεξαν οἱ ἐπαναστάται ὡς τὸ κέντρον τῆς δράσεως αὐτῶν.

Οἱ Βούλγαροι εἰς τὴν ἐξέγερσιν τοῦ Αὐγούστου 1903 ἔδωσαν τὸ ὄνομα «Βουλγαρικὴ ἐπανάστασις», ἥτις ἀπὸ αὐτὰ τὰ σπλάγχνα τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ τῆς Μακεδονίας εὐπροεβθεῖσα καὶ παρ' αὐτοῦ ὀργανωθείσα ἀντικειμενικὸν σκοπὸν εἶχε τὴν κατάλυσιν τῆς τουρκικῆς τυραννίας καὶ τὴν ἐξασφάλισιν καλυτέρων ὄρων ὑπάρξεως εἰς τοὺς χριστιανοὺς κατοίκους αὐτῆς, μετ' αὐτῶν δὲ ὄργανα τοῦ βιενναίου τύπου ἐμπνεόμενα ὑπὸ τῶν σλαβοφίλων κύκλων ἐπεχείρησαν νὰ παραστήσωσιν, ὅτι ὁλόκληρος ἡ Μακεδονία ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἦτο ἀνάστατος, ὅτι ἡ ἐπανάστασις ὑπέβησεν εἰς ὅλα αὐτῆς τὰ κοινωνικὰ στρώματα καὶ ὅτι πολλὰ τοῦ κτελεύθησαν αἱ καθεστηκυῖαι ὀθωμανικαὶ ἀρχαί. Παρὰ ταῦτα ὁμως, ἂν τις στηριχθῆ εἰς μαρτυρίας περισσότερον ἀξιοπίστους, αἵτινες, καίπερ διάφορον ἔχουσαι τὴν προέλευσιν συμφωνοῦν πρὸς ἀλλήλας, θὰ ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ εἰς τὰ ἔξῃς πορίσματα ἀναφορικῶς πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ κινήματος: Περὶ ἐπανάστασεως ὑπὸ τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῆς λέξεως, ὡς ὁμοθύμου δηλ. ἐκδηλώσεως τῆς λαϊκῆς βουλήσεως πρὸς δημιουργίαν καλυτέρας τύχης διὰ τῆς ἀποσείσεως τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ γίνῃ λόγος. Διὰ νὰ ὑπάρξῃ ἐπανάστασις ἔπρεπε προηγουμένως νὰ δημιουργηθῆ βουλγαρικὴ συνείδησις παρὰ τῇ πλειονότητι τοῦ λαοῦ, ὅστις ἐνστερνιζόμενος τὴν ἀπελευθερωτικὴν ἰδέαν θὰ ἐξεγείρετο κατὰ τῆς τουρκικῆς καταδυναστεύσεως. Ἐφ' ὅσον ὁμως ἔλιπον αἱ ὁροὶ οὗτοι, ἐπρόκειτο μᾶλλον περὶ ἐξεγέρσεως τεχνητῆς ἀμάχου καὶ ἀόπλου πληθυσμοῦ, παρασυρθέντος ἐκ τοῦ φόβου τῆς ἐκδικήσεως, ἢ δι' ἐπαγγελιῶν ψευδῶν μὴ τὸν πρόδηλον καὶ εὐδιάκριτον σκοπόν, ἵνα ἐπιτεινομένης τῆς τρομοκρατίας διὰ τῶν ἐγκλημάτων καὶ τῆς πυρπολήσεως τῶν χωρίων πα-

1) Α. Ὑ. Ε. 1835 (1903) 501 ἐμπ. (3 Ἰουλίου (π. ἡ.) Προξεν. Μοναστηρίου.

2) Α. Ὑ. Ε. 1897 (1903) 415 | 18 Ἰουνίου (π. ἡ.) Προξενεῖον Μοναστηρίου.

ρεμποδισθῆ ἢ ἐκτέλεισι τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ διὰ τοῦ ἐξερευθισμού τῆς δημοσίας γνώμης ἐκ τῶν σφαγῶν καὶ τῶν ἀντεκδικήσεων, εἰς τὰς ὁποίας μοιραίως καὶ ἀναποφεύκτως θὰ προέβαινον οἱ Γούρκοι ἀγωνιζόμενοι τὸν ἀγῶνα τῆς αὐτοσυντηρήσεως νὰ ἐκβιασθῆ ἢ θιέλῃσι τῶν Μ. Δυνάμεων πρὸς νέαν ἐπέμβασιν σύμφωνον πρὸς τὰς βουλγαρικὰς ἐπιθυμίας καὶ βλέψεις.

Τρανὴ δὲ ἀπόδειξις περὶ τῆς ὀρθότητος τοῦ δοθέντος χαρακτηρισμοῦ εἰς τὴν βουλγαρικὴν ἐξέγερσιν εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἡ κίνησις, χωρὶς νὰ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ὄγκου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας, ὑπῆρξε μεμονωμένη ἐκδηλωθεῖσα, ἐκτὸς τοῦ βιλαετίου Μοναστηρίου, εἰς τὰ βόρεια διαμερίσματα τοῦ βιλαετίου Θεσσαλονίκης τὰ γεινιάζοντα πρὸς τὴν βουλγαρικὴν ἡγεμονίαν, εἰς τὰς περιφερείας δηλ. Ρασλόγγου καὶ ἄνω Τζουμαγιᾶς, καθὼς καὶ εἰς τὰς περιφερείας Καρατόβου καὶ Ἰστιπ τοῦ βιλαετίου Κοσσουπολεδίου. Ἀντιθέτως ὀλόκληρος ἡ ἔκτασις ἢ περιλαμβανομένη μεταξὺ τῆς Καρατζόβας καὶ τοῦ Λεμίρ-Ἰσοῦρ παρέμεινεν ἀμέτοχος τῆς κινήσεως, καίτοι κατεβλήθη σοβαρὰ προσπάθεια, ὅπως πειρασυρθοῦν οἱ κάτοικοι καὶ ἰδίως τῶν περιφερειῶν τῆς Γευγελῆς καὶ τῆς Γουμέντζης, εἰς τὸ φρόνημα τῶν κατοίκων τῶν ὁποίων ἀναφερόμενος ὁ Ἕλλην πρόξενος (Θεσ)νίκης ἔγραφε τὰ ἑξῆς: «Εὐχαρίστως διαβλέπω, ὅτι ἐπέσθησαν πάντες, ὅτι οὐδὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιζῶσιν ἐκ τῶν συμμοριῶν, ὧν τὴν ἐξόντωσιν ποθοῦσιν ἤδη, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τολμῶσι νὰ ὑποδείξωσι τὰ κρησφύγετα αὐτῶν ἐκ τοῦ φόβου, ὅτι ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν τὰ στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα δὲν ἤθελον ἐπιτύχει τὴν καταστροφὴν αὐτῶν, οὗτοι ἤθελον ἐκτεθῆ εἰς βέβαιον κίνδυνον» (*). Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθῆ, ὅτι μεταξὺ τῶν 30 χιλ. περίπου. αἰτινες ἐκ τοῦ γηγενοῦς πληθυσμοῦ μετέσχον τοῦ κινήματος, κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ ἐν Κωνσταν(τι)πόλει Γάλλου πρεσβευτοῦ (**), πλὴν τῶν ἐχόντων βουλγαρικὴν συνείδησιν ὑπῆρχον καὶ ἑλληνόφωνοι, σλαυόφωνοι, ἀλβανόφωνοι καὶ βλαχόφωνοι ἑλληνικὴν ἔχοντες τὴν συνείδησιν, ἀναδειχθέντες ὀλιγώτερον βραδύτερον ἐνθερμοὶ ὑπέρμαχοι τῆς ἑλληνικῆς ἰδέας, ὑπὲρ τῆς ὁποίας προσέφερον καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν αὐτῶν, ὅταν ἀντελήφθησαν τοὺς πραγματικοὺς σκοποὺς τῶν Βουλγάρων. Ἐκ τούτων, ὅσοι δὲν κατώρθωσαν νὰ διαφύγουν, ἄλλοι μὲν ἐκβιαζόμενοι, ἢ πρὸ τοῦ κινδύνου, ἵνα θεωρούμενοι ὡς κατάσκοποι ἐξοντωθοῦν ὑπὸ τῶν συμμοριῶν: «ἐπὶ ἀπειλῇ θανάτου ἐκβιάζονται νέοι ἡμέτεροι ἐκ Μοναστηρίου, Ρέσνης, Μηλοβίτσης, Πισσοδερίου, Νιζοπόλεως, Μεγαρόβου, Τυρνόβου καὶ ἀλλαχόθεν νὰ ἀκολουθήσουν τοὺς ἀντάρτας. Πλεῖστοι, ἵνα ἀποφύγουν τοῦτο ἀναχωροῦν διὰ Σερβίαν, Ῥουμανίαν, ἢ Ἑλλάδα»(**) ἄλλοι δὲ παρπαισθέντες, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἀγῶνος ἀπελευθερωτικοῦ ἀπὸ

1) Α. *Υ. Ε. 2540 (1903) 375 ἐμπ. 31 Αὐγούστου (π. ἡ.) Προξενεῖον Θεσσαλονίκης. Πρβ. πρὸς τούτους τοῦ αὐτοῦ προξενεῖου: 2083 (1903) 24 Ἰουλίου (π. ἡ.) Τηλ. καὶ 2006 (1903) 29 Ἰουλίου (π. ἡ.) Τηλ.

2) Affaires de Macédoine 1903 | 1905 ὑπ' ἀφ. 16.

3) Α. *Υ. Ε. 2693 (1903) 566 | 31 Ἰουλίου (π. ἡ.) Προξενεῖον Μοναστηρίου.

τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, ὀπισθεν τοῦ ὁποίου ἐπιδοκιμάζουσα καὶ προστατεύουσα ἴστατο ἡ κραταιὰ τοῦ βορρᾶ Δύναμις: καὶ ἐξυγεθέντες πληθυσμοὶ εἶναι πεπεισμένοι, ὅτι μάχονται ὑπὲρ ἐλευθερώσεώς των, οὐδὲ εἶναι δυνατόν νὰ ἀναχαιτισθῇ τὸ ἐπαναστατικὸν αὐτῶν φρόνημα. Ἀλλὰ καὶ οἱ βλαχόφωνοι καὶ οἱ ἀλβανόφωνοι διακίευνται εὐμενῶς πρὸς τὸ κίνημα, ὅχι ἐπειδὴ εἶναι βουλγαρικόν, ἀλλ' ἐπειδὴ θεωροῦν αὐτὸ ἐλευθερωτικόν, διὸ καὶ πολλοὶ μετέχουσι τούτου, οἱ δὲ λοιποὶ δὲν δεῖκνυται πρόθυμοι πρὸς ἀντίδρασιν. Τὸ κίνημα ἐν τοῖς διαμερίσμασι τῆς ἡμετέρας ἐπιρροῆς φέρει χαρακτῆρα βουλγαρικόν, μόνον διότι οἱ Βούλγαροι πρῶτοι ἔσχον τὴν πρωτοβουλίαν νὰ ὑποκινήσουν αὐτὸ καὶ ὅχι διότι οἱ ἡμέτεροι ἀσπάζονται τοὺς ἰδιοτελεῖς βουλγαρικοὺς σκοποὺς»⁽¹⁾, ἠνιγκάσθησαν νὰ ἀκολουθήσουν τοὺς ἐπαναστάτας εἰς τὰ ὄρη.

Οἱ Βούλγαροι ἐπαναστάται ἐξέτεινον τὴν δρασίαν αὐτῶν πρὸς βορρᾶν μὲν μέχρι τοῦ Περλεπέ καὶ τῶν χωρίων τῆς Πρέσπας, πρὸς νότον δὲ μέχρι τῆς Μπιγλίστης, τῆς Κοριτσᾶς καὶ τοῦ Ἐμπορίου τῆς πεδιάδος τῶν Καϊλαριῶν: οἱ καϊζάδες Ἀχρίδος, Περλεπέ, Κιρτσόβου, Μοναστηρίου, Φλώρινης καὶ Καστοριάς ἦσαν ἀνάστατοι. Στρέφονται δὲ κυρίως ἐναντίον τῶν Τούρκων τῆς ὑπαίθρου χώρας πρὸς τὸν σκοπόν, ἵνα ἐξαναγκάσουν αὐτοὺς νὰ προσφύγουν εἰς τὰς πόλεις. Πάντα τὰ τουρκικὰ χωρία τῆς Πρέσπας, κατὰ ἔκθεσιν τοῦ Ἑλληνος προξένου Μοναστηρίου, καὶ πᾶσαι αἱ ἐν τοῖς χριστιανικοῖς χωρίοις ἐπαύλεις καὶ ἀποθῆκαι τῶν Τούρκων ἐλυτοποίηθησαν ὑπὸ τῶν ἀνταρτῶν⁽²⁾. Τῆς ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοῦ Περλεπέ τῇ 20 Ἰουλίου | 2 Αὐγούστου κατέλαβον οἱ ἐπαναστάται τὴν ἰδίαν νύκτα τὸ Κρούσσοβον καὶ τὸ Σμήλοβον ἐκδιωχθείσης τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς, ἐκεῖθεν δὲ ἐπροχώρησαν πρὸς νότον ἐμπνέοντες πανταχοῦ τὸν τρόμον, ἀπεργαζόμενοι τὴν καταστροφὴν καὶ ἀπειλοῦντες τοὺς χωρικοὺς ἐπὶ ποινῇ ἐξοντώσεως νὰ τοὺς ἀκολουθήσουν. Ἡ βιαία αὕτη στρατολογία ἐπλήρωσε τὰ ὄρη χωρικῶν: «Τούρκος τις φυγὴς ἔκ τινος χωρίου τοῦ Κρουσσόβου ἀφηγγέτο, ὅτι τὴν νύκτα ἐκείνην ὠρῶντο τὰ βουνά, γυναῖκες, ἄνδρες καὶ παιδιά ἐκορυβαντίων χωρία τινὰ ἠρημώθησαν ἐντελῶς κατοικοῖον», κατὰ ἔκθεσιν τοῦ Ἑλληνος προξένου Μοναστηρίου⁽³⁾, οἵτινες ἐξ ὄλων τῶν σημείων κατέκλυσαν τὴν πεδιάδα τοῦ Μοναστηρίου. Ἀπολυθέντων δὲ ἐν τῷ μεταῦ τῶν ὑπεραρίθμων, τοὺς ὁποίους δὲν ἠδύναντο νὰ διατρέφουν καὶ ἐξοπλίζουν, κατελήφθησαν τῇ 23 Ἰουλίου | 5 Αὐγούστου αἱ βλαχόφωνοι κωμοπόλεις Νέβεσκα καὶ Κλεισουρα μετὰ τῶν περὶ αὐτὰς χωρίων, ἐνῶ ἔξ ἄλλου μεμονωμέναι

1) Α. Υ. Ε. 1996 (1903) 25 Ἰουλίου (τ. ἡ.) Τηλ. Προξενίου Μοναστηρίου, Πρὸς τοὺτοις Ἑλληνισμοῖς: 1904 σελ. 109 κ' ἐξῆς καὶ 1903 | σελ. 867 καὶ 868.

2) Α. Υ. Ε. 2393 (1903) 566 ἐμπ. | 31 Ἰουλίου (π. ἡ.) Προξεν. Μοναστηρίου.

3) 2)4: (1903) 554 | 24 Ἰουλίου (π. ἡ.) Προξ. Μοναστηρίου.

συμμορίες ἐλυμαίνοντο τὴν περιφέρειαν Συριοῦσαι—Κωνσταντέται τῆς Καστορίας λυτολήσασαι ἀριθμὸν τινα χωρίων (*).

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὸ βιλαέτιον Ἀδριανουπόλεως ἡ κατάστασις δὲν ἦτο καλύτερα: Τῆ 5]18 Αὐγούστου βουλγαρικὰ συμμορία συγκενθωθεῖσαι μετὰ τοῦ φρουροῦντος τὰ σύνορα τουρκικοῦ στρατοῦ παρὰ τὸ Κουλελί-Μπουργάζ εἰσέβαλον εἰς τὴν ὄρεινὴν περιφέρειαν τοῦ Τυρνόβου, ἐκεῖθεν δὲ ἐπισχυθεῖσαι παρὰ χωρικοῦν τῶν σλαυοφάνων χωρίων ἐξεχύθησαν πρὸς ἐπίδειξιν καὶ ἐκφοβισμόν μέχρι τῆς πρωτεύουσῆς τοῦ σαντζακίου τῶν 40 Ἐκκλησιῶν λεηλατοῦσαι καὶ πυρπολοῦσαι κατὰ προτίμησιν τὰ τουρκικὰ χωρία, διὰ τῶν ὁποίων διήροχοντο. Ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις θὰ ἀντεγράφητο τὸ τραγικὸν δράμα τοῦ Κουρσόβου, ἂν μὴ ἡ φροσύνη τῆς πόλεως ἐγκαίρως εἰδοποιουμένη διεσκόρπισε τοὺς ἐπαναστάτας εἰς τὰ ὄρη. Ἀφ' ἑτέρου ἐπαναστάται ἐκ Πύργου ὁρμώμενοι ἀπεβιβάσθησαν ὑπὸ τὰ ὄματα τοῦ ὄρειοῦ στόλου εἰς τὸ ἑλληνικὸν χωρίον Βασιλικὸν τῆ 6]19 Αὐγούστου καὶ εἰς Ἀγαθοῦπολιν τῆ 19 Αὐγούστου | 1 Σεπτεμβρίου, καταλύσαντες δὲ τὰς ἀρχὰς ἐλεηλίτησαν τὰ κατὰ μῆκος τοῦ Εὐξείνου Πόντου, μεταξὺ τῆς Μηδείας καὶ τῶν τουρκικῶν συνόρων, ἑλληνικὰ χωρία, τινὲς τῶν κατοίκων τῶν ὁποίων ἐν Θρήνῳ καὶ ἀπογνώσει διεπεραιώθησαν διὰ πλοιαρίων εἰς Κωνσταντινούπολιν (*). Κατ' ἐπέκεισιν δὲ 800 περίπου ἐπαναστάται εἰσέβαλον εἰς τὴν περιφέρειαν Μελενίκου ὁρχομένου τοῦ Σεπτεμβρίου, ἀπὸ τοῦ ὄρους δὲ Περί, ὁρμώμεναι κατηλθον μέχρι τοῦ Κουρσόβου (**).

IV

Ἦδη ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου ἦτο διατεθειμένη ἡ Ὑ. Πύλη, ἵνα κηρύξῃ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας, κατὰ ἐμπιστευτικὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ ἐν Παρισίοις ὀθωμανοῦ πρεσβευτοῦ πρὸς τὸν Ἑλληνα συναδέλφον τουν (*). Ἦ

1) Ἰω. Αναγνώμη Μαρτύρων καὶ ἡρώων αἵματι, ἔκδ. β', 1914 Ἀθήναι σελ. 84 κ. ἐξῆς; Α. Υ. Ε. 2516 (1903) 312 | 4 Αὐγούστου (π. ἡ.), 2517 (1903) 330 | 15 Αὐγούστου (π. ἡ.) Προξ. Ἐλασσώνος, 1987 (1903) | 21 Ἰουλίου (π. ἡ.), 1988 (1903) 23 | Ἰουλίου (π. ἡ.) Τηλ., 2292 (1903) 663 | 11 Αὐγούστου (π. ἡ.), (συνημμένη ἔκθεσις τοῦ μητροπολίτου Καστορίας), 2041 (1903) 554 | 21 Ἰουλίου (π. ἡ.) Προξεν. Μοναστηρίου, 2342 (1903) 361 ἐμπ. | 31 Αὐγούστου (π. ἡ.) (συνημμένη ἐπιστολὴ τοῦ σχολάρχου Κουρσόβου), 2159 (1903) 320 ἐμπ. | 27 Ἰουλίου (π. ἡ.) (συνημμένη ἐπιστολὴ ἐκ Μοναστηρίου ἀπὸ 25 Ἰουλίου) Προξενεῖον Θεσσαλονίκης.

2) Affaires de Macédoine 1903 | 05 ἴπ' ἀρ. 22, Ἑλληνισμός 1903 | σ. 745 κ. ἐ. ἔκθεσις Κωνστ. Χατζοπούλου, πρόην προξένου ἐν 40 Ἐκκλησίαις: τὰ ἐν Θράκῃ κακουργήματα τοῦ δολοφονικοῦ κομιτάτου καὶ Α. Υ. Ε. 2434 (1903) 979 ἐμπ. | 20 Αὐγούστου (π. ἡ.) Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως (συνημμένη ἔκθεσις αὐτόπτου μάρτυρος ἀπὸ 26 Αὐγούστου), 2282 (1903) 35 | 10 Αὐγούστου (π. ἡ.), 2213 | 14 | 27 Αὐγούστου (π. ἡ.), 2152 (1903) 328 | 7 Αὐγούστου (π. ἡ.) καὶ 2284 (1903) 343 | 14 Αὐγούστου (π. ἡ.) Προξεν. Ἀδριανουπόλεως.

3) Α. Υ. Ε. 2514 (1903) 7 | 20 Σεπτεμβρίου Προξ. Θεσσαλονίκης καὶ 2818 (1903) 400 ἐμπ. | 15 Σεπτεμβρίου (π. ἡ.) Προξεν. Σερρών.

4) Α. Υ. Ε. 401 ἀτορρ. 19 Μαΐου (1 Ἰουνίου Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τοὺς: 377 | 29 Ἀπριλίου (π. ἡ.) τῆς αὐτῆς πρεσβείας.

μετὰ τῆς Βουλγαρίας ὅμως ῥῆξις κατέστη ἀναπόφευκτος ἀπὸ τῆς ἔξεγέρσεως τοῦ μηνὸς Αὐγούστου. Ἐάν δὲ ἡ Ὑ. Πύλη καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, παρὰ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Μ. Βεζίρου Φερήτ, περιορισθῆ ἀπλῶς εἰς τὴν καταστολὴν τῆς ἔξεγέρσεως ἐν Μακεδονίᾳ ἀποσοβηθέντος τοῦ μετὰ τῆς Βουλγαρίας πολέμου, τοῦτο ὄφειλετο κυρίως εἰς τὸν φόβον τοῦ σουλτάνου περὶ ἐνδεχομένων περιπλοκῶν, τὰς ὁποίας θὰ συνεπείγετο ἡ ὁμοσικὴ ἐπέμβασις. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληὴν πρεσβευτὴς ὡς ἐξῆς ἐκθίττει πρὸς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ τὰς κρατούσας παρὰ τῇ Πύλῃ διαθέσεις καὶ τοὺς φόβους περὶ ἐνδεχομένων περιπλοκῶν ἐν περιπτώσει πολέμου μετὰ τῆς Βουλγαρίας ἐκ συνομιλίας αὐτοῦ μετὰ τοῦ Μ. Βεζίρου: «Ἡ θέσις ἡμῶν εἶναι δεινὴ, δεινотάτη, αὐτὸ τοῦτο ἀδιέξοδος. Κατεδαπανήθημεν διατηροῦντες ἐπὶ ποδὸς στρατὸν πολυάριθμον, ὑφιστάμεθα τῶν βουλγαρικῶν ὀρδῶν τὰς προσβολὰς καὶ τὰς κακουργίας... καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν δὲν εἶναι ἐλεύθεραι, πιεζόμενοι δὲ διαρκῶς ἀναγκασόμεθα ἐκόντες ἄκοντες χαλιμὰν νὰ ἀντιτίσωμεν κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν ὁρῶσιν καὶ εἰς μέτρα ἐπιεικειᾶς ἀδικαιολογήτου πρὸς ἀποδεδειγμένως ἐνόχους νὰ προβαίνωμεν.... Ἄν δυνάμεθα ἄνευ κινδύνων προφανῶν νὰ κηρύξωμεν τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας» (1). Καὶ ἐπὶ ἄλλῃ εὐκαιρίᾳ: «Ὁ σουλτάνος τηροῖ μᾶλλον ἐφελκτικὴν στάσιν δισταζῶν νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἐκ φόβου τὴν κατάστασιν λόγῳ τῆς δεδηλωμένης εὐμενείας τῶν πλείστων Δυνάμεων πρὸς τὴν Βουλγαρίαν.... ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας προβαίνει ἐν τῇ πρὸς τοὺς Βουλγάρους εὐμενείᾳ καὶ πέραν τοῦ Ῥώσου συναδέλφου του. Ὑπὸ τοιαύτας δὲ συνθήκας ἀναμφισβητήτους ἐνέχει κινδύνους πόλεμος κατὰ τῆς Βουλγαρίας» (2). Ἐπάγεται δὲ εἰς τὸ αὐτὸ ἔγγραφόν του ὁ Ἑλληὴν πρεσβευτὴς: «Καὶ τοὺς κινδύνους διαβλέπει πολλαπλοῦς ὁ Φερήτ-πασσῆς, ἀλλ' ἰδίᾳ τὸν ἐκ τῆς Ῥωσίας καὶ τῶν πιθανῶν ἐν τῇ Σερβίᾳ εἰσηγήσεων τοῦ πανσλαβισμού» (3).

Ἀποκλειομένης κατὰ ταῦτα τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς καταστάσεως διὰ πολέμου ἐναντίον τῆς ὑποτελοῦς ἡγεμονίας εἰς τὴν ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν οὐδὲν ἄλλο ὑπελείπετο ἢ νὰ περιορισθῆ εἰς τὴν καταστολὴν τῆς ἔξεγέρσεως ἐπὶ τοῦ ἰδίου αὐτῆ; ἐδάφους διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν συνδρομὴν τοῦ στρατοῦ καὶ βίαια μέτρα ἐναντίον τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ βουλγαρικοῦ στοιχείου.

Ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς τῆς Μακεδονίας εἶναι ἀληθές, ὅτι παρὰ προσδοκίαν ἐπειθάρχησαν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην διατηρήσας τὴν ψυχραμίαν αὐτοῦ: ἀνεδείχθη κατὰ τὰς πληροφορίες τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει

1) Α. Υ. Ε. 2086 (1903) 770 ἔμτ.]24 Ἰουλίου (π. ἡ) Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως.

2) Α. Υ. Ε. 2118 (1903) 956]25 Αὐγούστου (π. ἡ) Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως. Πρὸβ. πρὸς τοὺτοίς: 2576 (1903) 10]23 Σεπτεμβρίου τηλ. Πρακτορεῖον Σόφιας, 235 (1903) 18 Μαΐου Προξενεῖον Θεσσαλονίκης; καὶ 333 (1903) 3 Μαΐου τηλ. Προξενεῖον Μοναστηρίου.

3) Α. Υ. Ε. 2118 (1903) 956]25 Αὐγούστου (π. ἡ) Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως.

Γάλλου πρεσβευτοῦ, φιλόνομος, μακρόθυμος καὶ καρτερικὸς ἀναπτύξας ἀπέναντι τῶν βουλγαρικῶν προκλήσεων ὑπεράνθρωπον ὑπομονήν (1). Ἐξ ἄλλου ὁ Ὀθωμανὸς γενικῶς ἐπιθεωρητὴς μετὰ τῆς προσπάθειας, ἵνα συγκρατήσῃ τὴν ἐξόλωσιν ἐρηγνυομένην ὄργην καὶ τὴν πρὸς τὴν ἀνθαιρεσίαν καὶ τὰ ἀντίποινα ὀρέπουσαν διὰ τῶν ὀθωμανῶν κατοίκων ἐκφρόντισεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, ἵνα προσοικειωθῇ τὰ φιλερηνικὰ στοιχεῖα τῆς χώρας, τοὺς νομοταγεῖς ὑπηκόους τοῦ σουλτάνου, ὡς ἀπεκάλεσε τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Σέρβους, θεραπεύων δὲ τὰς ἀδυναμίαις καὶ ἐκμεταλλεζόμενος τὸ κοινὸν μῖσος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐμπνεύσει ἡ βουλγαρικὴ ἀπανθρωπία, ἠλπίζεν, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐνεργὸν συνδρομὴν αὐτῶν πρὸς καταστολὴν τῆς βουλγαρικῆς ἐξεγέρσεως. Καὶ δὲν ἠπατήθη εἰς τὰς ἐλπίδας του: Ἕλληνες καὶ Σέρβοι, ἂν καὶ ἀποστρεφόμενοι ἐξ ἴσου τοὺς ἐπιβουλευομένους τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ὑπόστασιν βουλγάρους καὶ τὴν τουρκικὴν διοίκησιν, ἀποβλέποντες ὁμως εἰς τὸν ἀμεσώτερον κίνδυνον, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου ἠπειλοῦντο, ἀρνητικῶς ὑπεβोधθησαν εἰς τὸ ἔργον, τοῦ ὁποῖου ἐπελαμβάνετο ὁ Χιλμῆ-πασσῶς ὑποδεικνύοντες τὰ χρησφύγματα τῶν ἐπαναστατῶν καὶ καταγέλλοντες τοὺς ταραξίας, ἰθαγενεῖς καὶ ἐπιήλυδας, οἵτινες ἀπεστέρησαν τῆς ζωῆς καὶ ἀπεγύμνωσαν τῆς περιουσίας τοὺς ὁμοειθεῖς αὐτῶν. Σημειωτέον δέ, ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ συμμαχίας τυπικῆς μετὰ τῆς Τουρκίας: περὶ ἐνώσεως τῶν δυνάμεων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σέρβων μετὰ τῆς Τουρκίας πρὸς ἐπιτυχίαν κοινοῦ σκοποῦ, πρὸς λύσιν τῆς δημιουργηθείσης περιπλοκῆς ἐν Μακεδονίᾳ, ἐξ ἀφορμῆς τῆς βουλγαρικῆς ἐξεγέρσεως. Ἀρνητικῶς μόνον ἡ ἐλευθέρα Ἑλλάς καὶ ἡ Σερβία ἐθεώρησαν τὴν Τουρκίαν εἰς τὴν φυσικὴν σύμμαχον καὶ προστατίτιδα τῶν συμφερόντων αὐτῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀκριβῶς, ὡς καὶ εἰς τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας καὶ Σέρβους οὐδεμίᾳ ἄλλῃ ὁδῷ ὑπελείπετο ἢ ἡ προσφυγὴ εἰς τὰς καθεστηκίας ἀρχὰς καὶ ἡ καταγγελία τῶν τελουμένων εἰς βίβρος αὐτῶν παρὰ τῶν Βουλγάρων ἐπαναστατῶν.

Στηριζόμενος εἰς τὴν συνδρομὴν τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ σερβικοῦ στοιχείου ὁ ὀθωμανικὸς στρατὸς, ἐνισχυθεὶς δὲ ἐν τῷ μεταξὺ προέβη κατὰ τοὺς μῆνας Μάϊου καὶ Ἰουνίου εἰς συστηματικὴν δίωξιν τῶν βουλγαρικῶν συμμοριῶν, αἵτινες ἔδρων ἐν Μακεδονίᾳ, ἐφ' ὅσον ἐπέτρεπον τοῦτο αἱ διαρκεῖς παραστάσεις καὶ ἐπεμβάσεις τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ῥωσίας κυρίως, εἰς τὰς ὁποίας ἀναφερόμενος ὁ Ἰταλὸς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν ναύαρχος Μορίνι παρετήρει ἐν συνομιλίᾳ αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἑλλήνου πρεσβευτοῦ ἐν Ῥώμῃ: «ἡ ἀναγγελία, ὅτι οἱ Τούρκοι ἀφένθησαν ἐλεύθεροι θέλει τρέψῃ εἰς φύγην τοὺς ἐπίδρομεις» (2). Ἦδη δὲ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐν τῇ προσπάθειᾳ αὐτοῦ πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς διασαλευθείσης τάξεως διὰ τῆς διώξεως τῶν συμμοριῶν, τῶν ἀθρόων συλλήψεων καὶ ἐκτοπισμῶν τῶν ἰθαγενῶν Βουλγάρων, οἵτινες ὑπέθαλψαν

1) Affaire de Macédoine 1903|1905 ὑπ' ἀρ. 16.

2) A. Y. E. 134 | 23 Μαρτίου | 5 Ἀπριλίου Πρεσβεῖα Ῥώμης καὶ 186 | 29 Ἀπριλίου (π ἡ) Πρὸς Θεσσαλονίκης.

καὶ ὑπεβωήθησαν τὸ ἔργον τῶν ἐπαναστατῶν (*), ἐξετάπη εἰς βιαιοπραγίας, περὶ τοῦ χαρακτηῆρος καὶ τῆς ἐκτίσεως τῶν ὁμοίων μαρτυρεῖ ἡ διαρπαγὴ τοῦ χωρίου Γαβρέσι, ἡ πυρπόλησις τοῦ Σμαρδέσι τῆς περιφερείας Καστορίας κατ' Ἀπριλίον 1903 (†) καὶ ἡ συστηματικὴ δίωξις τῶν Βουλγαρῶν ἱερέων καὶ προκρίτων. Κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Ἑλληνοσ προξένου τῶν Σερρῶν, «πάντες σχεδὸν οἱ πρόκριτοι, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοι ὄλων τῶν σχηματικῶν χωρίων τοῦ διαμερισματος τῶν Σερρῶν συνελήφθησαν καὶ ἐφυλακίσθησαν». Ἡ κατὰπλήξις καὶ ὁ τρόμος, ἐξ οὗ κατελήφθησαν οἱ βουλγαρικοὶ πληθυσμοὶ ἐκ τῆς ἀπροσδοκῆτος ἐνσκηψάσης ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν πανωλεθρίας εἶναι ἀπερίγραπτος. Ἀπαρνοῦνται μετὰ βδελυγμίας καὶ τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὰ κομιτᾶτα, τὰ ὁποῖα θεωροῦν ὡς αἷτια τῆς παρουσίας δοκιμασίας καὶ σπύδου περιτρομοῦ, ὅπως ἔζητήσουν τὴν προστασίαν τῆς μητροπόλεως» (*).

Ἡ δίωξις ὅμως ἀπέβη συστηματικώτερα ἀπὸ τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ μηνὸς Αὐγούστου. Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις, ἐνισχυομένη παρὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει γερμανοῦ πρεσβευτοῦ, καίτοι ὁ σουλτᾶνος δὲν ἦτο διατεθειμένος πρὸς σοβαρὰν καὶ συστηματικὴν ἐνέργειαν (*), προέβη διὰ τῶν στρατευμάτων αὐτῆς εἰς τὴν καταστολὴν τῆς ἐξεγέρσεως διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου ἐν αὐτῇ τῇ ἐστία αὐτῆς, τῷ βιλαετίῳ Μοναστηρίου.

Ἀνακαταληφθέντος τοῦ Κρουσάβου τῇ 30 Ἰουλίου | 11 Αὐγούστου τὰ ὀθωμανικὰ στρατεύματα διεσκόπισαν τοὺς συγκεντρωμένους ἐπαναστάτας εἰς τὰ βόρεια διαμερίσματα τοῦ βιλαετίου, Ἀχιόδος, Πρόσπας καὶ Κιρτοσόβου, μετὰ τῆς ἀλώσεως δὲ τῆς Νεβέσκης καὶ τῆς Κλεισούρας τῇ 16 | 29 Αὐγούστου, τῆς καταδιώξεως τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ τῶν Κορσετίων τῆς Καστορίας ἐπαναστατῶν καὶ τῆς διαλύσεως τῶν συμμοριῶν, αἵτινες ἔδρων μεμονωμένως, ἐγένοντο κίρια τῆς καταστάσεως ἐν ὀλοκληρίᾳ τῷ βιλαετίῳ(λ).

1) 25 καὶ 27 Μαΐου 1903 (π. ἡ) Τηλ. 322 | 15 Μαΐου (π. ἡ) καὶ 1103 (1903) 17 Ἀπριλίου Τηλ. (π. ἡ) Προξενεῖον Θεσσαλονίκης, 96 | 16 Μαΐου (π. ἡ) Προξ. Σκοπείων, 355 καὶ 356 ἐμπ. | 9 καὶ 10 Μαΐου (π. ἡ) καὶ 26 Ἀπριλίου (π. ἡ) Τηλ. Προξ. Μοναστηρίου, 212 | 26 Μαΐου (π. ἡ) Προξενεῖον Ἀδριανουπόλεως, 1179 (1903) 61 | 16 Ἀπριλίου (π. ἡ) Προξ. Σερρῶν καὶ 782 | 21 Ἀπριλίου (π. ἡ) Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως.

2) Α.Υ.Ε. 386 ἐμπ. | 23 Μαΐου (τ. ἡ) καὶ 363 | 16 Μαΐου (π. ἡ) (συνημιμένη ἔκθεσις τοῦ μητροπολίτου Καστορίας ὑπ' ἀριθμ. 55 τῆς 13 Μαΐου), 61-66 τῆς 25-27 Ἀπριλίου (π. ἡ) Προξενεῖον Σερρῶν καὶ 357 | 27 Ἀπριλίου (π. ἡ) Προξενεῖον Πύργου τῆς Βουλγαρίας.

3) Α.Υ.Ε. 68 | 11 Μαΐου (π. ἡ) Προξενεῖον Σερρῶν.

4) Α.Υ.Ε. 2353 (1903) 914 ἐμπ. 16 Αὐγούστου (π. ἡ) Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως.

5) Α.Υ.Ε. 1971 (1903) 26 Ἰουλίου (τ. ἡ) Τηλ. 2342 (1903) 361 ἐμπ. | 31 Αὐγούστου (π. ἡ) (συνημιμένη ἔκθεσις ἐκ Κρουσάβου), 3352 (1903) 365 | 25 Αὐγούστου (π. ἡ) Προξενεῖον Θεσσαλονίκης.—3599 (1903) 365 | 4 Σεπτεμβρίου (π. ἡ) καὶ 2791 (1903) 373 | 10 Σεπτεμβρίου (π. ἡ) Προξενεῖον Ἐλευσῶνος—2242 (1903) 605 | 14 Αὐγούστου (π. ἡ), 2252 (1903) 574 | 5 Αὐγούστου (τ. ἡ), 2526 (1903) 644 | 28

Ἡ δίωξις καὶ ἡ ὑποταγὴ τῶν ἐπαναστατῶν ὑπῆρξεν εὐκολωτέρα ἐν τῇ περιφερείᾳ τῶν 40 Ἑκκλησιῶν καὶ Μελενίκου ἐντοπισθείσης τῆς δράσεως αὐτῶν εἰς τὸ ὄρεινόν διαμέρισμα τοῦ Τυρνόβου καὶ ἐπὶ τοῦ Πεμίρ-δὶγ (*).

Οἱ Βιύλγαροι εἶναι ἀληθῆς, ὅτι ἐν τῷ συμφέροντι, τὸ ὅποιον εἶχον, ἐζήτησαν, ἵνα παραστήσουν ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον τῆς διαπραχθείσης βιαιότητος καὶ ὁμότητος παρὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν τῇ προσπάθειᾳ αὐτοῦ ἵνα καταστείλῃ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἐξέγερσιν, κατὰ τινας δὲ πληροφορίας, μὴ ἐξηκριβωμένας, ἐπέβαλον εἰς τοὺς κατοίκους, ἵνα ἐποβάλλουν ψευδεῖς ἀναφορὰς περὶ τῶν προξενηθεισῶν παρὰ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων ζημιῶν. Ἐξ ἄλλου ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις διαψεύσασα τὰς εἰδήσεις ταύτας ἐχαρκατήρῃσεν τὰς βιαιότητες, εἰς τὰς ὁποίας ἐξετραύλησαν τὰ στρατεύματα αὐτῆς, ὡς ἀναποφρέκτους εἰς τὴν περίστασιν ὑπερβασίως ἀμειλίχτως τιμωρηθείσας παρ' αὐτῆς. Ἀνεξαορτήτως ὅμως τῆς ὁμολογίας τῶν δύο ἀντιδίκων μερῶν, τὰ ὁποῖα συμφέρον εἶχον, ἵνα παραστήσουν τὸ πρᾶγμα κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν ἀπόψεις, ἔχομεν μαρτυρίας περισσότερον ἀντικειμενικὰς καὶ ἀξιοπίστους περισιτώσας τὸ μέγεθος τῆς συντελεσθείσης καταστροφῆς: Ὁ Paillares περιηγηθεὶς τὰ βόρεια διαμερίσματα τοῦ βιλαετίου Θεσσαλονίκης ὀλίγον βριδύερον μᾶς παρέχει ἀλλερινὴν εἰκόνα τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς πενίας, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἔξωον οἱ ἀποκατασταθέντες ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὰς κατεστραμμένας ἐστίας τῶν πληθυσμοῖ (**), συμπληρῶν δὲ αὐτὸν αὐτόπτης τῶν γεγονότων μίθως ἀπὸ τοῦ ἄλλου ἄχρον τῆς Μακεδονίας ὁ μητροπολίτης Καστορίας ἔγραψεν ἐν ἐκθέσει αὐτοῦ πρὸς τὸ Προξενεῖον Μοναστηρίου: «Τὰ γυναικόπαιδα εὐρίσκονται εἰς ἀπελπιστικὴν κατάστασιν διασχορπισμένα ἀνὰ τὰ ὄρη ἄνευ τροφῆς καὶ ἐπικουρίας. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν κατέφυγον εἰς τὰς μονὰς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων καὶ τῆς Κλεισούρας, εὐρισκόμεθα δὲ εἰς συνεννόησιν νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ διανεμηθῶσιν εἰς τὰ πέριξ χωρία. Πανταχόθεν λαμβάνω ἀναφορὰς ἱερευτικὰς τῶν σχισματικῶν ζητούντων τὴν προσίασιν μας μὲ τὸν ὄρον νὰ προσέλθουν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας, φιλοξενῶ δὲ ἐντὸς τῆς μητροπόλεως ἄνω τῶν 100 προσφύγων ἐκ τῶν διαφόρων χωρίων (*). Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προ-

Αὐγούστου (π. ἡ) (συνημμένη ἐκθεσις τοῦ μητροπολίτου Καστορίας ὑπ' ἀρ. 554 | 24 Αὐγούστου (π. ἡ), 2694 (1903) 567 | 1 Αὐγούστου (π. ἡ) καὶ 3353 (1903) 624 | 20 Αὐγούστου (π. ἡ) Προξενεῖον Μοναστηρίου—2051 (1903) 3 | 16 Αὐγούστου Τηλ. Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως.

1) Α.Υ.Ε. 2719 (1903) 169 | 9 Σεπτεμβρίου (π. ἡ) καὶ 2720 (1903) 172 | 12 Σεπτεμβρίου (π. ἡ) Προξενεῖον Θεσσαλονίκης—2435 (1903) 358 | 23 Αὐγούστου (π. ἡ) 2436 (1903) 360 | 26 Αὐγούστου (π. ἡ), 2438 (1903) 365 | 28 Αὐγούστου (π. ἡ) καὶ 2733 (1903) 406 | 14 Σεπτεμβρίου (π. ἡ) Προξενεῖον Ἀνδριανουπόλεως.

2) M. P a i l l a r e s imbroglia macédonien, 1907 Paris, σ. 145, 146 καὶ 153.

3) Α.Υ.Ε. 2526 (1903) | 614 | 28 Αὐγούστου (π. ἡ) Προξενεῖον Μοναστηρίου (συνημμένη ἐκθεσις τοῦ μητροπολίτου Καστορίας ὑπ' ἀρ. 554 τῆς 24 Αὐγούστου) Πρβ. ἐκθεσιν τοῦ αὐτοῦ μητροπολίτου Καστορίας πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὑπ' ἀρ. 1116 τῆς 24 Μαρτίου 1907 (ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς Ἱ. μητροπόλεως Καστορίας).

στεθῆ, ὅτι ἐκθέσεις τοῦ Ἑλληνος προξένου Μοναστηρίου καὶ τοῦ Ἀγγλου ἐν Θεσσαλονίκῃ γενικοῦ προξένου συμφωνοῦσαι περὶ ἀλλήλας, θὰ ἰδύναντο νὰ θεωρηθῶν ὡς ἡ συμπύκνωσις ἐντυπώσεων καὶ ἡ ἀφαίρεσις ἐκ γεγονότων συγκεκριμένων, περὶ τῶν ὁποίων ἐν ἄλλαις εὐκαιρίαις ἀναφέρουν εἰς τὰς κυβερνήσεις αὐτῶν ἐν ταῖς λεπτομερείαις: «Οἱ φρόνοι τῶν Βουλγάρων φαίνονται ὡς παιδιαὶ παραβαλλόμεναι πρὸς τὰ ἐγκλήματα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἀνά 50 καὶ 60 ἀποτεφροῦνται σχεδὸν ἐν ἐκάστῳ χωρίῳ αἱ οἰκίαι ὑπὸ τῶν Τούρκων, γυναῖκες βιάζονται, κτήνη ἀπάγονται» (1) καὶ «ὅπουδῆποτε σταθμεύει στρατός, ὑπάρχουν παράπονα κατ' αὐτοῦ, ὀρθοδότητε διέρχεται στρατός, ἀκούονται διαμαρτυρίαι εἴτε σλαούφωνα, βλαχόφωνα, ἀλβανόφωνα, ἑλληνόφωνα εἶναι τὰ χωρία..... Ἐὶν κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ σουλτάνου θὰ τιμωρηθῶσιν ὅλοι οἱ ἔνοχοι τῶν τουρκικῶν ὁμοιότητων, θὰ παραστῇ ἀνάγκη νὰ τιμωρηθῶσιν ἅπαντες οἱ στρατιῶται τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ μηδενὸς ἔξαιρουμένου» (2). Διώκουν πανταχοῦ μετὰ λύσης τοῖς ἐπαναστάταις τὰ στρατεύματα τῆς Πύλης καὶ ἀναγκάζουν αὐτοὺς νὰ ζητήσουν ἄσυλον εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων, οἱ δὲ συλλαμβανόμενοι θανατοῦνται. Ἐξ ἄλλου πυρπολοῦν οἰκίας, κλέπτουν καὶ δολοφονοῦν τοὺς χριστιανοὺς ἀδιαφοροῦντες, ἂν ἠνύνησάν ἢ μὴ τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἐπαναστατῶν (3). Κατὰ πληροφορίας βουλγαρικῆς προελεύσεως, ἀπὸ τῶν ὁποίων δὲν ἀφίστανται καὶ αἱ τοῦ ἑλληνικοῦ προξενείου Μοναστηρίου ἐπυρπολήθησαν καὶ διηρπάγησαν ἐν ὅλῳ 121 χωρία ἐν τῷ βιλαετίῳ Μοναστηρίου (4). Αἱ βιαιότερες δέ, αἵτινες ἔλαβον χώραν κατὰ τὴν ἀνακατάληψιν τοῦ Κρουσόβου ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ τῇ 30 Ἰουλίου | 11 Αὐγούστου, ὅποτε ἐντὸς 24 ὥρῶν ἐπυρπολήθησαν 300, διηρπάγησαν δὲ 600 ἑλληνικαὶ οἰκίαι, ἡ πυρπόλησις καὶ ἡ λεηλασία τοῦ μικτοῦ χωρίου Εὐκαρίου ἐν Θράκῃ (5), καθὼς καὶ ἡ πυρπόλησις τῶν ὑπὸ ὀρθοδόξων κατὰ μέγα μέρος κατοικουμένων χωρίων Ῥακόβου καὶ Μπίτουσας τῆς μητροπόλεως Παλαγωνίας, Ἀρμένσκο τῆς μητροπόλεως Μογλενῶν (6) καὶ ἑπτὰ χωρίων ὀρθοδόξων καὶ μικτῶν τῆς μητροπόλεως Καστορίας: (7) μαρτυροῦν, ὅτι ἡ δίωξις τῶν Τούρκων ἐπεξετάθη μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἐναντίον τοῦ μὴ μετασχόντος τοῦ κινήματος ὀρθοδόξου πληθυσμοῦ τῆς χώρας «ἐνεκα τῆς σχε-

1) Ἑλληνισμός; 1903 | σελ.

2) Α.Υ.Ε. 2567 (1903) 677 | 4 Σεπτεμβρίου (π. ἢ) Προξενεῖον Μοναστηρίου.

3) Α.Υ.Ε. 2539 (1903) 336 ἐμ.τ. | 3 Σεπτεμβρίου (π. ἢ) Προξ. Θεσσαλονίκης.

4) Α.Υ.Ε. 3024 (1903) 803 | 3 Ὀκτωβρίου (π. ἢ), 2821 (1903) 738 | 18 Σεπτεμβρίου (π. ἢ) Προξενεῖον Μοναστηρίου. Πρβ. πρὸς τούτους 2526 (1903) 644 | 28 Αὐγούστου (π. ἢ) ἰσχυρισμένη ἔκθεσις τοῦ μητροπολίτου Καστορίας ὑπ' ἀριθμ. 551 τῆς 21 Αὐγούστου (π. ἢ) Προξενεῖον Μοναστηρίου καὶ Ἰ. Δραγοῦμη Μαρτύρων καὶ ἡρώων αἷμα, 1914, Ἀθήναι, β' ἔκδ. σελ. 83.

5) Α.Υ.Ε. 2472 (1903) 313 | 31 Αὐγούστου (π. ἢ) Προξενεῖον Ἀδριανουπόλεως.

6) Ἀγγλικὴ κυρτὴ βίβλος;—Ἑλληνισμός; 1901 | σελ. 114 καὶ 115.

7) 2519 (1903) 651 | 28 Αὐγούστου (π. ἢ) Προξενεῖον Μοναστηρίου.

8) Α.Υ.Ε. 2413 | 2 Σεπτεμβρίου (π. ἢ) Τηλ. Προξενεῖον Μοναστηρίου.

τικῆς εὐημερίας, ἣτις διακρίνει τούτους τῶν Βουλγάρων. Οἱ Βούλγαροι παραδιδόμενοι ἔνοπλοι οὐδὲν ἐρίστανται, διότι οὐδὲν ἔχουν, ὅπως καταστῆ λεία τοῦ στρατοῦ» (1), εἰν δεχθῶμεν τὴν ἐξήγησιν τοῦ "Ἑλληνος Προξένου Μοναστηρίου.

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας ἡ θέσις τοῦ πληθυσμοῦ, εὐρεθέντος μεταξὺ τῶν βιαιοπραγιῶν καὶ τῶν κακώσεων τῶν ἐπαναστατικῶν σωματίων καὶ τῆς ἀκολασίας καὶ τῶν ὑπερβασίων, εἰς τὰς ὁποίας ἐξεστράτη ὁ αὐτοκρατορικός στρατός, ἐπῆρξεν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀθλιεστάτη: Ἐπιτοημένοι οἱ κάτοικοι ἐκ τῆς διμετώπου κατ' αὐτῶν ἐπιθέσεως καὶ ἐστερημένοι τῶν πάντων ἐγκατέλιπον τὰς ἐστίαις των καὶ ἐξήτησαν αἶθρον εἰς τὰ ὄρη ἢ συνεκεντροῦντο εἰς τὰς πόλεις ἀποφεύγοντες τὴν ὑπαιθρον χώραν ἕνεκα τῆς ἐρημώσεως, τὴν ὁποίαν εἶχον ὑποστῆ τὰ χωρία αὐτῶν, ἐνῶ ἐξ ἄλλου ἐκείνοι, τοὺς ὁποίους δὲν συνεκρίτει ἀκατανίκητος στοργὴ πρὸς τὴν γενέτειραν, ἐξεπατρίζοντο φεύγοντες τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Τούρκους συγχρόνως — εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα προσέφυγον εὐρύθμοι φιλήσυχοι Ἕλληνες ἐκ τῶν δοκιμασθειῶν περιφερειῶν καὶ ἰδίως τοῦ Κρουσόβου, 50,000 δὲ περίπου βουλγαρόφρονες προσέφυγον εἰς τὸ βουλγαρικὸν ἔδαφος. Πανταχοῦ ἐπλανήτο ἡ δυστυχία καὶ τὸ φῶσμα τῆς πείνης: οἱ ἄγροί ἠρημώθησαν, ἐπυροπολήθησαν, ἢ διηρπάγησαν αἱ συγκομιδαί, εἰς τοὺς ἐπαχθεῖς δὲ φόρους τοὺς εἰσπραττομένους παρὰ τῶν Τούρκων, τῶν ἐπαναστατικῶν ἐπιτροπῶν καὶ τῶν ἀνταρτικῶν σωματίων προσετέθησαν ὁ αὐτοκρατορικός στρατός καὶ οἱ ἀντάρται, οἵτινες ἐκ περιτροπῆς ἐπισταθιμεύοντες παρὰ τοῖς κατοίκους συνετέλουν εἰς τὴν παραμέλησιν τῆς ἐργασίας καὶ παρεσκευάζον τὴν οικονομικὴν αὐτῶν ἐξάντησιν (2).

V

Ἀνεξαρτήτως τῆς ἀξιοπεριέργου στάσεως, τὴν ὁποίαν ἐτήρησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ταραχῶν οἱ ἀνιπρόσωποι τῶν Μ. Δυνάμεων καὶ ἰδίως οἱ τῶν ἀμέσως ἐνδιαφερομένων διὰ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ κατάστασιν, οἵτινες πολλαχῶς ἠνένησαν καὶ διηκολήναν τὸ βουλγαρικὸν κίνημα (3), αἱ ὁμοότητες καὶ αἱ βιαιότητες, εἰς τὰς ὁποίας ἐξεστράτησαν οἱ Βούλγαροι ἐπαναστάται ὑπὸ τὸ πρόσχημα, ὅτι ἠγωνίζοντο κατὰ τῆς τουρκικῆς τυραννίας καὶ κακοδιοικήσεως, προσεκίλεσαν πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου τὴν ἀντιπάθειαν καὶ τὴν ἀποστροφὴν. Ἡ Εὐρώπη ὕπισθεν τοῦ ἐπαγγελιομένου τὸν πατριώτην ἤρχισε νὰ διαβλέπῃ τὸν ἀναρχικὸν καὶ τὸν ἄγριον, ἡ γοητεία ἐξέλιπε καὶ διελύθη τὸ φῶσμα τῆς σλαυτικῆς Μακεδονίας, τὸ ὅποιον ἐπὶ

1) Α.Υ.Ε. 2820 (1903) 736 | 17 Σεπτεμβρίου (π. ἡ) Προξενεῖον Μοναστηρίου.

2) Α.Υ.Ε. 2996 (1903) 30 Σεπτεμβρίου (π. ἡ), 2718 (1903) 699 | 11 Σεπτεμβρίου (π. ἡ) συνημμένη ἐκθεσις τοῦ μητροπολίτου Καστορίας ὑπ' ἀρ. 558 τῆς 1 Σεπτεμβρίου (π. ἡ) Προξενεῖον Μοναστηρίου καὶ 2345 (1903) 358 ἐμπ. | 20 Αὐγούστου (π. ἡ) Προξενεῖον Θεσσαλονίκης.

3) M. Paillarés imbroglie macédonien, 1907, Paris σελ. 18 καὶ Α.Υ.Ε. 2693 (1903) 566 | 31 Ἰουλίου (π. ἡ) Προξενεῖον Μοναστηρίου.

τινας στιγμὰς εἶχε συνταρᾶσαι τὴν δημοσίαν γνώμην τῆς Εὐρώπης. Ὁ χαρακτήρ τοῦ κινήματος καὶ οἱ ἐπιδιωκόμενοι παρὰ τῶν ἐπαναστατῶν σκοποὶ οὐδαμῶς διέφευγον τὴν προσοχὴν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων. Αἱ ἐκθέσεις τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀντιπροσώπων αὐτῶν ὁμόφωνοι ἐν τῇ ἀντιλήψει τῆς δημιουργηθείσης καταστάσεως ἐν Μακεδονίᾳ καὶ αἱ ἐπὶ τῶν ἐκθέσεων τούτων στηριζόμεναι δηλώσεις τῶν ἰθνηόντων τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, ἐμαρτύρουν ἐπαρκῶς περὶ τούτου. «Τὴν κεντρὴν ἑστίαν τῆς ἀνιστάσεως ἀνεκαλύψαμεν μετ' οὐ πολὺ, πρὸς μερίστην ἐκλήξιν ἡμῶν, ἐν μέσῳ τῶν στοιχείων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα πρῶτα πάντων προσεθυμοῦντο ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνοι νὰ διηγῶνται καὶ νὰ περιγράφωσι διὰ παντοίων χωρμάτων τὴν ἱστορίαν τῶν παθῶν τοῦ ἐν τῷ τουρκικῷ κράτει χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ ἐνώπιον τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, καὶ τὰ ὁποῖα πάντοτε μέχρι τοῦδε παρίστανον ὡς τὸν κύριον σκοπὸν τῶν προσπαθειῶν τῶν τὴν ἐπίτευξιν ὕψων ὑπέσχεως ἀνεκτῶν ὑπὲρ τῶν καταπιεζομένων ὁμοθρήσκων τῶν. Ἄλλὰ τὴν στιγμήν, καὶ ἦν ἡμεῖς ἔχοντες τὴν ἐντολὴν τῶν Μ. Δυνάμεων προσέβημεν εἰς ἕναρξιν τοῦ ἡμετέρου ἔργου, ὅπως ἐκπληρώσωμεν τὴν ἐντολὴν ἡμῶν, ἐνῶ καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Ρουμῖνοι καὶ ἄλλοι, οἵτινες ἅπαντες ἀποτελοῦσι σημαντικὸν μέρος τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ, ἀπέβλεπον ἡσυχῶι πρὸς τὸ ἡμέτερον ἔργον καὶ πλήρεις ἐμπιστοσύνης, ἠγαντιώθησαν πρὸς αὐτὸ οἱ καλούμενοι Βούλγαροι Μακεδόνες κατὰ τὸν βιαιότατον τῶν τρόπων χαρακτηρίζοντες ὡς ἀνεπαρκῆ τὰ μελετηθέντα μέτρα καὶ συγχρόνως διακηρύττοντες, ὅτι δὲν θὰ στέρξουν οὐδεμίαν λύσιν, μὴ ἀνταποκρινομένην πρὸς τὰς μεγάλας καὶ μακρὰν ἐξικνουμένας, ὑπὸ ἐθνικῶν μᾶλλον ἢ φιλανθρωπικῶν λόγων ὑπαγορευόμενας ἀξιώσεις τῶν. Τὰ ἐπαναστατικὰ κομιτάτα, ὧν ἡ κεντρικὴ διεύθυνσις εὐρίσκετο ἐπὶ βουλγαρικοῦ ἐδάφους, ἀνέπτυξαν ἔκτοτε, συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις ταύτας καὶ χάρις εἰς τὴν αὐτόχρημα ἀξιοποιῶν καὶ ἀπὸ ἐνεργοῦ συμμετοχῆς δυσκόλως πλέον διακρινομένην ἀνοχὴν τῆς ἡγεμονικῆς κυβερνήσεως πυρετώδη αὐτὸ τοῦτο ἐνέργειαν, ἧς ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ συγκρότησις καὶ ἐξόπλισις πολυαριθμῶν σιφῶν καὶ ἡ διάπραξις φρικωδῶν ἀποπειρῶν, αἵτινες διατελοῦν ἀκόμη πρόσφοροι ἐν τῇ μνήμῃ πάντων, ὥστε εἶναι περιττὸν νὰ χρονοτριβῶμεν μακρηγοροῦντες περὶ αὐτῶν. Ἡ τάσις τῶν κακούργων τούτων ἐνεργειῶν οὐδένα ἠδύνατο νὰ ἀπατήσῃ. Ἐπεδιώκετο δι' αὐτῶν ὁ εὐδιάγνωστος καὶ πρόδηλος σκοπὸς νὰ διακωλυθῇ ἡ ἐκτέλεσις τῶν σχεδιασθεισῶν μεταρρυθμίσεων καὶ νὰ προκληθῇ διὰ τρομοκρατίας γενικὴ ἐπανάστασις ἕξαναγκάζουσα τὴν ἐπέμβασιν τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ ὀξικῆς τοῦ καθεστῶτος ἀνατροπῆς» (1). Ἰδιαιτέρως δὲ ἡ δημοσία εὐρωπαϊκὴ γνώμη ἐξη-

1) Δηλώσεις τοῦ κόμητος Goluchowski ἐνώπιον τῶν ἀστροουγγρικῶν κοινοβουλευτικῶν ἐπιτροπῶν. Περὶ πρὸς τούτους δηλώσεις τοῦ Μπάλφουρ ἐν τῇ ἀγγλικῇ βουλῇ (Ἑλληνισμός 624 κ. ἐξῆς), τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας Delcassé (Ἑλληνισμός 1903 σ. 869 κ. ἐξῆς), τὸ ἀνακοινωθὲν τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως δημοσιευθὲν ἐν τῷ κυβερνητικῷ ἀγγελιοφόρῳ τῆς Πετροπόλεως (Ἑλληνισμός

γέρθη μετὰ τὰ γεγονότα τῆς Θεσσαλονίκης, καθόσον οἱ Βούλγαροι κατέστρεψαν τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν ἀνθρώπων, οἵτινες οὐδὲν εἶχον τὸ κοινὸν μὲ τὴν μακεδονικὴν ὑπόθεσιν. Χαρακτηριστικὴ δὲ ἔνδειξις τῆς κορυφώσεως ἀγανακτήσεως παρὰ τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ τῆς Εὐρώπης ὑπῆρξε τὸ γεγονός, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ «Χρόνος» τῶν Παρισίων, γνωστὸς διὰ τὰς φιλοβουλγαρικὰς αὐτοῦ ἀπόψεις, προσπαθίσας κατ' ἀρχὰς νὰ συγκαλίψῃ καὶ δικαιολογήσῃ τὰ γεγονότα τῆς Θεσσαλονίκης δὲν ἐδίστασεν εὐθὺς κατόπιν νὰ ὁμολογήσῃ, «ὅτι δὲν ἐξηγέθη ὁλόκληρος ἡ χώρα καὶ ὅτι ἴτο πλάνη νὰ πιστευθῇ, ὅτι ὁλόκληρος ἡ Μακεδονία συνεταράσσετο ὑπὸ ἐπαναστάσεως, ἥτις θὰ ἐξηπλοῦτο ὡς μεγάλη φλόξ» (1), ἡ δὲ ἐφημερίς τῶν ξένων τῆς Βιέννης ἔγραφε σχεδὸν συγχρόνως: «Ἡ διαγωγὴ αὕτη τῶν Βουλγάρων ὑπερσπονδίζει ἴσως, ὅτι βδελυρὸν διεπράχθη μέχρι τοῦδε ἐν ὀνόματι τοῦ εὐρωπαϊκοῦ λαοῦ. Τὰ κικουργήματα ταῦτα διαπραττόμενα ὑπὸ τὸ πλῆρες φῶς τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς καὶ συνοδευόμενα ὑπὸ τῆς ἀπαύστου ἐκκλίσεως εἰς τὴν φιλανθρωπίαν τῆς σημερινῆς Εὐρώπης, τὴν ὁποίαν τὰ βουλγαρικὰ κομμάτια ἰκετεύουσιν, ὅπως προστατεύσῃ οἰκτιρομένως τοὺς ὁμοεθνεῖς των, ἐμποιοῦν διπλασίως ἀποτροπαίαν ἐντύπωσιν. Ἐὰν δὲ πρὸς τοῦτους ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἀπὸ ἐτῶν ἤδη ὁ φόνος εἶναι διὰ τὰ κομμάτια ἐκεῖνα θεμιτὸν μέσον, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ἀποκρουσθῇ ὁμοφώνως ἡ ἀξίωσις των πανταχόθεν τοῦ νὰ ἐμφανίζωνται ὡς πρόμαχοι τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἠθικὴ ἀξία μερίδος τινὸς δὲν πρέπει νὰ κρίνεται μόνον ἀπὸ τὰ ὑποτιθέμενα, ἢ πραγματικὰ ἰδεώδη τῆς, ἐν τῇ ὀρθῇ αὐτῆς ἐκτιμήσει πολὺ μείζονα ὄσην ἔχει ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐπιδιώκονται τὰ ἰδεώδη ἐκεῖνα. Ὁ δὲ τρόπος, καθ' ὃν διεξίγουνσι τὸν ἀγῶνά των οἱ πρόμαχοι τῶν Βουλγάρων τῆς Μακεδονίας, ἀρκεῖ, ὅπως ἀποξενώσῃ διὰ παντὸς ἀπ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἐπεικεστώτους τῶν φίλων των» (2).

Τὰ ἀντίποινα ὅμως καὶ αἱ βιαιότητες, εἰς τὰς ὁποίας ἐξετράτησαν τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ἐν τῇ προσπαθείᾳ αὐτῶν, ἵνα καταστείλουν τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἐξέγερσιν, ἐξεμεταλλεύθησαν καταλλήλως οἱ Βούλγαροι ἐπιτυχόντες, ἵνα καταστρέψουν τὴν ἀρχικῶς παραχθῆσαν ἐντύπωσιν παρὰ τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ τῆς Εὐρώπης. Αἱ ἐπίσημοι καταγγελίαι τῆς βουλγαρικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὰς Μ. Δυνάμεις περὶ τοῦ συστηματικοῦ ἐκτοπισμοῦ καὶ τῆς ἀνευ οἴκτου διώξεως τοῦ βουλγαρικοῦ στοιχείου τῆς Μακεδονίας(3) καὶ αἱ ἀνεπίσημοι διαμαρτυρίαι διὰ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ τύπου, ἀναγράφοντις πολλάκις ψευδεῖς καὶ ἀνακριβεῖς εἰδήσεις, τεινούσας νὰ παραιτήσουν, ὅτι οἱ Βούλγαροι ἐργάζονται ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς

1903 σ. 870 κ. ἐξῆς) καὶ τὴν ἀγγλικὴν κτανῆν βιβλίον I | 1904 Turkey καὶ Affaires de Macedoine 1903 | 1905 ὑπ' ἀρ. 11 καὶ 28 (annexe).

1) Ἑλληνισμὸς 1903 σελ. 53 κ.

2) Ἑλληνισμὸς 1903 σελ. 534 καὶ 535.

3) Affaires de Macédoine 1903 | 1905 ὑπ' ἀρθρ. 27 (annexe).

χερσονήσου τοῦ Αἰίου καὶ οὐχὶ ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἐθνικῶν συμφερόντων: (1) δὲν ἔμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος.

Ἰδίως δὲ ἐν Ἀγγλίᾳ ἀνώτεροι κληρικοὶ καὶ χριστιανικαὶ ἑταιρεῖαι ὑπὸ χριστιανικῆς φιλανθρωπίας κινούμεναι, ἢ ἐνεργοῦσαι συμφώνως πρὸς τὰς φιλελευθέρας παραδόσεις τοῦ μεγάλου φρονος Ἀλβίνου, τῶν ὁποίων ἡ ἔκφρασις ἐπῆρξε πάντοτε ἡ φυσικὴ συμπάθεια τοῦ ἀγωνιζομένου ὑπὲρ καταλίσεως τῆς τυραννίδος, ἐξηγγέθησαν ὑψώσαντες ἰσχυρὰν φωνὴν διαμαρτυρίας ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν κατὰ τῶν ἀλλοδόξων. (2) Μετ' αὐτῶν συνέπραττον καὶ οἱ φιλελευθεροὶ κύκλοι, τῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν ὁποίων συνεστήθη τὸ βαλκανικὸν κομιτάτον (Balkans Comité), τὸ ὁποῖον ἀντιπροσωπεῖον κατ' ἐπιφρασιν φιλελευθέρας ιδέας καὶ σκοποῦς ἀνθρωπιστικοῦς ἐν τῷ πνεύματι τῶν ἰδεῶν τοῦ Γιάδστωνος, πρῶτιστα ἦτο ἐπιφορησμένον μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν βουλγαρικῶν ἀπόψεων καὶ τὴν συλλογὴν ἐφίλων ὑπὲρ τῶν ἐκπατρισθέντων καὶ διωκομένων Βουλγάρων. Τῶν αὐτῶν δὲ διαθέσεων σχεδὸν κατὰ κανόνα ἐνεφορεῖτο καὶ ὁ ἀγγλικὸς ἔπος, ὅστις δημοσιεύων τὰ ψηφίσματα τῶν διαφόρων ἑταιρειῶν συνηγόρει ὑπὲρ τῆς ἐκφραζομένης εὐχῆς, ἵνα ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν πρὸς προοισίαν τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου καὶ τὴν εἰσαγωγὴν μεταρρυθμίσεων καὶ δὴ αὐτονόμου πολιτεύματος ἐξασφαλίζοντος εἰρηνικὴν διοίκησιν (*). Κατὰ τρόπον δὲ περισοότερον ἔμπρακτον καὶ ἐνεργὸν διαδηλοῦντες οἱ Ἀγγλοὶ τὴν συμπάθειαν αὐτῶν ὑπὲρ τῶν διωκομένων ἐν συλλαλητηρίῳ, ὀργανωθέντι τῇ 16]29) Αὐγούστου τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ βαλκανικοῦ κομιτάτου, ἀπήτησαν, ἵνα ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις κατὰ τὰς διατάξεις τῆς βερολινείου συνθήκης ἐπέμβῃ πλησίον τῶν Δυνάμεων ὑποδεικνύουσα πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς δημιουργηθείσης ἐν Μακεδονίᾳ ἐκρήθμου καταστάσεως τὴν λήμην μέτρων δραστηκῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν διορισμὸν χριστιανοῦ διοικητοῦ διατελοῦντος ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν Δυνάμεων, ἐνῶ ἄφ' ἑτέρου ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἐρημώσεως οἱ ἀπόστολοι τῶν διαφόρων ἰδιωτικῶν φιλανθρωπικῶν ἑταιρειῶν εἰς τὸ ἔργον τῆς περιθάλψεως ὁδηγοὺς εἶχον τοὺς Βουλγάρους πράκτορας, «τοὺς συνδεικτικούς κρικοὺς τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ ἐπαναστατικοῦ κομιτάτου πρὸς τὰ ἐν Βουλγαρίᾳ ὑφιστάμενα», κατὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥώσου πρεσβευτοῦ Ζηνόβιεφ, κατὰ δὲ τὴν παροχὴν τῆς ἀρωγῆς αὐτῶν εἰς τοὺς παθόντας, ἂν μὴ πιστεύσωμεν τὸν Paillarés διηγούμενον «ὅτι οἱ μάρτυρες τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ σερβισμοῦ ἐνέπνεον εἰς αὐτοὺς τὴν περιφρόνησιν» (*), ἐν τούτοις εἶναι βεβαιωμένον, ὅτι ἠρνοῦντο τὴν συνδρομὴν αὐτῶν εἰς πάντα μὴ ἀναλογοῦντα ἑαυτὸν Βούλγαρον, ἢ μετα-

1) Affaires de Macédoine 28 (annexe).

2) A. Y. E. 2538 (1903) 85 | 1)14 Σεπτεμβρίου 1903 Πρεσβεία Λονδίνου.

3) A. Y. E. 2401 (1903) 818 καὶ 822 | 25 Αὐγούστου | 17 Σεπτεμβρίου καὶ 2663 (1903) 836 | 6 | 19 Σεπτεμβρίου Πρεσβεία Λονδίνου.

4) M. Paillarés imbrogljo macédonien, 1907, Paris σελ. 505.

χειριζόμενον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐν τῇ αἰτήσει αὐτοῦ πρὸς παροχὴν ἐπικουρίας. (1).

Ἄλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Γαλλίαν ἀνεξαρτήτως τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς κυβερνήσεως ἐπῆρξεν δάνειος καὶ ἐτερόφωτος ἐμπνεομένη παρὰ τῆς συμμάχου Ρωσίας ἢ δημοσία γνώμη διεμορφούτο ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἰσχυρᾶς προπαγανδιστικῆς ἐνεργείας τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν εἰδήσεων, οὔτινες ἀβυσανίστως μετεδίδοντο ἐκ Μακεδονίας παρὰ τῶν ἀνταποκριτῶν γαλλικῶν ἐφημερίδων. Ἰδιαίτερος δὲ ἠσκησαν σημαντικὴν ὑπόλην εἰς τὴν ἐπὶ τὸ εὐμενέστερον διὰ τοὺς Βουλγάρους μεταστροφὴν τῆς δημοσίας γνώμης ἐν τῇ γαλλικῇ πρωτευούσῃ τρία ἄρθρα, δημοσιευθέντα εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν Παρισίων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους 1903 ὑπὸ τοῦ ἐμπείρου καὶ γνώστου τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος Victor Bérard. Διὰ τῆς ἐκμεταλλείσεως τῆς φήμης περὶ προσεγγίσεως τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ τὰς κεντρικὰς Δυνάμεις ἡ Ἑλλὰς παρεστάθη εἰς τὰ ἄρθρα ταῦτα ὡς ἀντιδρῶσα ἐξ ἐγωϊσμοῦ φυλετικοῦ εἰς τὴν προσπίθειαν πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν καταδυναστευομένων ὑποδογῶν ἐναντι πλεονεκτημάτων οἰκονομικῆς ἰδίως φύσεως, τὰ ὅποια εἶχεν ἐπιτύχει ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας.

Εἰς τὰ ἀμέσως ἐνδιαφερόμενα βαλκανικὰ κράτη, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Σερβίαν, ἡ παραχθείσα ἐντύπωσις ἐκ τῆς σκηνοθετηθείσης βουλγαρικῆς ἐξεγέρσεως καὶ τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἐρημώσεως, ἥτις ἐπηρεολούθησεν αὐτὴν, ὑπῆρξεν ἀπὸ πίσεως ἀπόψεως ἀλγεινῆ ἀφυπνίσασα μετὰ τοῦ φόβου περὶ τοῦ ἀμέσου κινδύνου, εἰς τὸν ὅποιον ἦσαν ἐκτεθειμένοι οἱ ἀπροσάτειτοι ὁμοεθνεῖς καὶ τὴν συνείδησιν τῆς ὑποχρεώσεως, τὴν ὅποιαν εἶχον τὰ ἐλευθέρα κράτη πρὸς περικορῶσιν τῶν ἐθνικῶν δικαιωμάτων αὐτῶν.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ Κρουσόβου διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως πρὸς τὰς Μ. Δυνάμεις καὶ τὴν Ὑ. Πύλην διὰ τὴν συστηματικὴν δίωξιν, τὴν ὅποιαν ὑφίστατο τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἐν Μακεδονίᾳ (2). Αἱ παραστάσεις δὲ ἀμφοτέρων τῶν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀρχῶν, τοῦ ἐλευθέρου καὶ τοῦ ἀλυτρώτου, ἀποτελοῦσαι διαμαρτυρίαν κατὰ τῶν βουλγαρικῶν καὶ τῶν τουρκικῶν ὁμοτήτων καὶ βιαιοπραγιῶν εἶναι συγχρόνως καὶ ἡ μᾶλλον εὐγλωττος διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Μακεδονίᾳ: Τὸ ὑπόμνημα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου συντεταγμένον εἰς γλῶσσαν ἔντονον καὶ σαφῆ ἀπεκλήθη ὑπὸ τοῦ Ν. Ἐλευθέρου Τύπου τῆς Βιέννης: «ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ σλαβισμοῦ ἐκ μέρους τοῦ ἑλληνισμοῦ», ἡ δὲ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐν τῇ διαμαρτυρίᾳ αὐτῆς ἐξαίρουσα τὴν συστηματικὴν ἐξόντωσιν

1) Α.Υ.Ε. 3489 (1903) 881 | 28 Ὀκτωβρίου (π. ἡ) Προξ. Μοναστηρίου.

2) Α.Υ.Ε. 2269 (1903) καὶ 2263 (1903) | 23 Αὐγούστου (π. ἡ) Τηλ. Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, 2265 (1903) 23 Αὐγούστου (π. ἡ) Πρεσβεία Πετρούπολεως, 2266 (1903) 22 Αὐγούστου (π. ἡ) Πρεσβεία Λονδίνου] καὶ ἀγγλικὴ κυανῆ βίβλος 1904 | II ὑπ' ἀρ. 313 καὶ 329 παρὰ Γνασίῳ Μακεδνῶ Μακεδονικῆ κρίσις 5' σελ. 45 καὶ 46.

τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου ἐν Μακεδονίᾳ διεμαρτύρητο συγχρόνως κατὰ τῆς πολιτικῆς τῆς αὐτονομίας, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ἐπιζημίαν εἰς τὰ ἐλληνικὰ συμφέροντα ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας προκρίνουσα τὴν πολιτικὴν τῆς διατηρήσεως τοῦ καθεστώτος. Ἐφ' ὅσον δὲ μετὰ τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως ἦτο σύμφωνος ἡ ἀντιπολίτευσις καὶ ὁ τύπος, αἱ διαμαρτυρίαι τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου δύνανται νὰ θεωρηθῶν ὡς ἡ ἔκφρασις τῆς κορυφωθείσης παρὰ τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ τῆς ἐλευθέρως καὶ τῆς ἀλυτρώτου Ἑλλάδος ἀγανακτήσεως, ἣτις καὶ ἄλλως ἀμέσως ἐξεδηλώθη: Οἱ ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεὶ Μακεδόνες ἐν συλλληθητικῶν διεμαρτυρήθησαν πρὸς τὰς Μ. Δυνάμεις τῇ 15 | 28 Αὐγούστου διαδηλοῦντες ἐν τῷ ψηφίσματι αὐτῶν: «.....ἐν δικαίᾳ ἀγανακτῆσει πάντες οἱ Μακεδόνες διὰ τὴν παρῶτασιν τῆς ἀγρίας καὶ ἀφορήτου ταύτης καταστάσεως θέλουσιν ἐξαναγκασθῆ εἰς ἐνοπλον δράσιν πρὸς ἰδίαν αὐτῶν ἄμυναν κατὰ τῶν Βουλγάρων». Ἐν δὲ τῇ Μακεδονίᾳ, οἱ μὲν κάτοικοι τῶν δοκιμασθεισῶν περιφερειῶν Καστορίας καὶ Φλωρίνης ἀένδοτοι ἐν τῷ διεξαγομένῳ φοβερῷ φιλετικῷ ἀνταγωνισμῷ διεδήλουν ἀπ' εὐθείας πρὸς τὰς κυβερνήσεις τῶν Μ. Δυνάμεων, ὅτι θέλουν ἀγωνισθῆ μέχρι ἐσχάτων ὑπὲρ τῆς ἐμμονῆς εἰς τὴν θρησκευτικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν πίστιν (1), ὑπερθεματίζοντες δὲ οἱ τῆς πρωτεύουσας τῆς δυτικῆς Μακεδονίας μετὰ τῆς ἐθνικῆς ὁμολογίας, ἣτις κατέκλειε τὸ πρὸς τὴν γαλλικὴν κυβέρνησιν ὑπόμνημα αὐτῶν: «λαλοῦμεν ἐλληνιστί, βλαχιστί, ἀλβανιστί, βουλγαριστί, ἀλλ' οὐδὲν ἤτιόν ἐσμεν ἅπαντες Ἕλληνας καὶ οὐδενὶ ἐπιτρέπομεν νὰ ἀμφισβητῇ τοῦτο» (2), ἠπειλοῦν ἤδη ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1903, ὅτι διὰ πάντα φονευόμενον πατριαρχικὸν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρα θὰ ἐφόρευον δύο Βουλγάρους ἐν τῇ πόλει (3).

Ἄλλα καὶ κατὰ τὸ ὄργανοθὲν ἐν Βελιγραδίῳ συλλληθητικὸν διαμαρτυρίας διεδηλοῦτο, ὅτι ἡ Σερβία δὲν ἠδύνατο νὰ παραμείνῃ ἀπαθῆς καὶ ἀδιάφορος πρὸ τῆς δημιουργηθείσης ἀφορήτου καταστάσεως ἐν τῇ παλαιᾷ Σερβίᾳ καὶ τῇ Μακεδονίᾳ, προσετίθετο δὲ εἰς τὸ συνταχθὲν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ψήφισμα, ὅτι μετὰ τοῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὁποῖον εἶχον τὰ βαλκανικὰ κράτη, ἵνα ἀπομακρύνουν πᾶσαν εὐρωπαϊκὴν ἐπέμβασιν κατὰ ἐνδεχομένην ἐν Μακεδονίᾳ σύρραξιν, ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ καταστήσουν ἀνίσχυρα τὰ βουλγαρικὰ κομιτᾶτα, τῶν ὁποίων ἡ ἀξίωσις πρὸς ἀπόδοσιν τῆς ἐλευθερίας εἰς τοὺς καταδυναστευομένους καὶ τὴν εἰσαγωγὴν διοικητικῶν μεταρρυθμίσεων ἐν Μακεδονίᾳ ἐφαίνετο ὅλως ἀδικαιολόγητος (4).

1) Α.Υ.Ε. 2614 (1903) 646 | 28 Αὐγούστου (π. ἡ) Προξενεῖον Μοναστηρίου.

2) Ἑλληνισμός 1903 σελ. 719.

3) Ἑλληνισμός 1904 σ. 109 (ἔκθεσις τοῦ ἐν Θεσσαλονικῇ Ἑγγλοῦ γενικοῦ προξένου πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβείαν ἀπὸ 3 Ἀπριλίου 1903).

4) M. Paillarès Imbroglio macédonien, 1907. Paris σελ. 21 καὶ 22.

VI

Καθ' ὄλην τὴν περίοδον τῆς ἐπιδεινώσεως τῆς καταστάσεως ἐν Μακεδονίᾳ ἔνεκα τῆς βουλγαρικῆς ἔξεργασεως καὶ τῆς διώξεως τῶν ἐπαναστατῶν παρὰ τῶν στρατευμάτων τῆς Πύλης ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐφρόντισε νὰ διατηρήσῃ τὴν μετὰ τῆς Τουρκίας ἀστυνομολόγητον φιλίαν. Ἡ τοιαύτη δὲ συμπτωματικὴ στάσις τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἦτο σύμφωνος πρὸς τὴν γενικωτέραν πολιτικὴν, τὴν ὁποίαν ἀπό τινος εἶχεν υἰοθετήσῃ, τῆς διατηρήσεως δηλ. τοῦ καθεστώτος ἐπὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἐφ' ὅσον στρατιωτικῶς ἦτο ἀνέτοιμος, ἡ δὲ μετὰ τῆς Βουλγαρίας συνεννόησις καὶ εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἴθι ἦτο ἐφικτὴ, ἐφαίνετο εἰς αὐτὴν ἀσύμφορος ἔνεκα τῶν ὑπερβολικῶν ἀξιώσεων, αἵτινες προεβύλλοντο ἐπὶ τῆς Μακεδονίας.

Καίτοι δὲ ἀμφοτέρω τὰ μέρη ἠργάσθησαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἵνα καταστήσουν τὰς σχέσεις αὐτῶν στενοτέρας καὶ εἰδικῶς ἡ Τουρκία: «Λέν σῆς ἀποκρύπτω, ὅτι μεθ' ἡμῶν μόνον καὶ τῶν Ῥουμάνων ἔπιτα ἔχομεν ὑπέρτατον συμφέρον, ἵνα διατηρῶμεν σχέσεις εἰλικρινοῦς φιλίας. Καὶ τὸ συμφέρον προκύπτει ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν δεδομένου, ὅτι ἡμεῖς μὲν εἶσθε φυλὴ μεμονωμένη, ἐνῶ οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Βούλγαροι εἶναι φυλαὶ σλαυικαί, ὅπισθεν τῶν ὁποίων ὑπάρχει ὁ κολοσσὸς τοῦ σλαυϊσμοῦ. Ἐχω δὲ τόσον ἐρριζωμένην τὴν πεποίθησιν, ὅτι κοινὰ εἶναι τὰ συμφέροντα ἡμῶν καὶ ὅτι τῶν δύο κρατῶν ἡ προσέγγισις ἐτελέσθη καὶ τελεῖται ἐπὶ βίσεως εἰλικρινοῦς κατανόησεως τῆς ἐν λόγῳ κοινότητος τῶν συμφερόντων(!)», ὁ δὲ ἑλληνὸς πρεσβευτὴς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν συνεντεύξει αὐτοῦ μετὰ τοῦ Μ. Βεζίρου ἐδήλου, ὅτι εἶναι ζωηρὰ ἡ ἐπιθυμία τοῦ βασιλέως καὶ τῆς κυβερνήσεώς του, ἵνα διατηρηθῶν αἱ εἰλικρινεῖς καὶ ἐγκάρδιοι σχέσεις φιλίας καὶ ὅτι τοῦ ἐδόθη ἡ ὀρεγὴ διαταγὴ, ἵνα μεριμνήσῃ, ὅπως καταστῶν αἱ σχέσεις τῶν δύο κρατῶν περισσύτερον ἐγκάρδιοι»(2). Ἐν τούτοις ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ παρατηρηθῆ, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ φιλίας ἐκ τῆς ἀνάγκης ἐπιβαλλομένης, ἐφ' ὅσον ἡ μὲν Τουρκία δὲν ἠθέλε νὰ προσθήσῃ εἰς τοὺς Βουλγάρους καὶ δεύτερον ἐχθρὸν ἐπὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἡ δὲ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐξεμεταλλεύετο ἀτλῶς τὴν ἀμηχανίαν καὶ τὰς δυσχερείας, τὰς ὁποίας ἀντιμετώπιζεν ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς θέσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν Μακεδονίᾳ. Ὁ τοιοῦτος δὲ ἐπισηφαλὴς χαρακτὴρ τῆς ἑλληνοτουρκικῆς φιλίας, χωρὶς νὰ διαφεύγῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἰθνηόντων τὰς τύχας τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰδικῶς τῶν ἐγγύτερον εὐρισκομένων πρὸς τὴν τουρκικὴν πρωτεύουσιν: « . . . . . Αὐσιπίστως πάντοτε ἔχω πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς ὑφρετώσεως συνθήκας ἐπιδεικνυομένην πρὸς ἡμῶς φιλίαν τῆς Τουρκίας, φιλίαν ἐξηναγκασμένην ἐκ τῶν περιστάσεων, οὐδὲ ὑπολογίζω ἐπὶ τῆς εὐγνωμοσύνης αὐτῆς, ἐφ' αἷς παρ ἑσχομεν καὶ παρέχομεν ὑπηρεσίαις ἐν Μακεδονίᾳ»(3), καὶ ἀλλαχού:

1) Α.Υ.Ε. 477 ἀπόρητος; | 29 Ἀπριλίου (π. ἡ) Πρεσβεΐα Κωνσταντινουπόλεως.

2) Α.Υ.Ε. 1181 (1903) 25 Ἀπριλίου (π. ἡ) Τηλ. Πρεσβεΐα Κων. πόλεως.

3) Α.Υ.Ε. 3013 (1903) 1119 ἔμπ. | 23 Σεπτεμβρ. (π. ἡ.) Πρεσβεΐα Κων. πόλεως.

«ἡ ἐπιδεικνυομένη παρὰ τῆς Τουρκίας φιλία εἶναι φιλία ἐκ τῶν περιστάσεων ἐξηναγκασμένη καὶ τοῦ κινδύνου κατὰ τοῦτον ἢ ἐκείνον τὸν τρόπον παρεχομένου αἱ ἐπιδεικνυόμεναι σήμερον διαθέσεις δυνατὸν αἴριον κατ' ἀντίθετον νὰ ἐκδηλωθοῦν ἔννοια» (1), διεπιστοῦτο κατὰ τρόπον περισσότερον ἀναμφισβήτητον ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων: Ἀνεξαρτήτως τοῦ γεγονότος, ὅτι μετὰ τῶν Βουλγάρων ἐπαναστατῶν ἐδοκίμασαν καὶ οἱ ἡμέτεροι τὴν σκληρότητα καὶ τὴν βίαν, τὴν ὅποιαν μετῆλθον αἱ ὀθωμανικαὶ ἀρχαὶ καὶ ὁ στρατὸς ἐν τῇ προσπαθείᾳ αὐτῶν πρὸς καταστολὴν τῆς ἐξεγέρσεως ἐν Μακεδονίᾳ, ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ὑποχωροῦσα ἐν μικροῖς καὶ ἀσημάντοις ἀντέταξε πάντοτε πείσμονα ἀντίστασιν, ὁσὶς ἐπρόκειτο περὶ παραχωρήσεων τεινουσῶν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς θέσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν Μακεδονίᾳ. Αἰτήσεις τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως περὶ παροχῆς τῆς ἀδείας πρὸς σύστασιν πολιτοφυλακῆς κατὰ χωρία ἐξ ἑλλήνων ὀπλιζομένων παρὰ τῶν ὀθωμανικῶν ἀρχῶν διατυπωθεῖσα κατ' Αἴγουστον καὶ ἀποτελοῦσα βασικὴν προῖτόθεισιν τῆς προστασίας τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἐναντίον τῶν βιαιοτήτων καὶ τῆς προσηλυτιστικῆς ἐνεργείας τῶν Βουλγάρων ἀπερρίφθη παρὰ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως (2), ἐν ᾧ ἐξ ἄλλου αἱ παρὰ τῆς Πύλης διδόμεναι ὁδηγίαι πρὸς προστασίαν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἀμφιβόλου εἰλικρινείας (3) δὲν ἐξετελοῦντο πάντοτε ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους ἀρχῶν, αἵτινες ἐνήργουν πολλὰς κατὰ τὰς προσωπικὰς συμπαιθείας καὶ τὰς ἐμπνεύσεις τῆς στιγμῆς. Καὶ γενικῶς κατὰ τὸν Ἑλληνα ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴν: « . . . ἀπολύτως οὐδέν, πλὴν ἂν ὡς τοιοῦτον χαρακτηρισθοῦν ἢ πρὸς τοὺς ἡμετέρους πολιτεία τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν αὐτῶν ἀρχῶν καὶ ἢ ἐν πᾶσι καὶ τοῖς ἀπλουτέροις τῶν ζητημάτων ἐπιδεικνυομένη ἰπ' αὐτῶν δυστροπία καὶ κακὴ πίστις» (4), καὶ ἐπὶ ἄλλῃ εὐκαιρίᾳ: « ἡ Πύλη καχύποπτος, ὡς πάντοτε, μεθ' ὅλα τὰ δείγματα τῶν πρὸς αὐτὴν φιλίων ἡμῶν αἰσθημάτων, ἐν οὐδεμίᾳ περιστάσει θέλει συναινέσει καὶ ὀπλίσει αὐτῇ χριστιανούς τοσοῦτο μᾶλλον, ὅσον θέλει ἐξεγείρει τὸν ὀθωμανικὸν πληθυσμὸν, ὅπερ καὶ δι' αὐτὴν καὶ δι' ἡμᾶς μέγιστον ἀποτελεῖ κίνδυνον» (5).

Ἀπὸ ἄλλης ὁμῶς ἀπόψεως πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ, ὅτι, ἂν καὶ κατὰ τρόπον ἀρνητικόν, ἢ μετὰ τῆς Τουρκίας φιλίας ἀπέβη ἐπωφελὴς εἰς τοὺς Ἕλληνας. Μετὰ τὴν σχετικὴν ἀποκατάστασιν τῆς διασαλευθείσης τάξεως ἐν Μακεδονίᾳ, κατόπιν τῶν ληφθέντων παρὰ τῆς Πύλης μέτρων, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ ἑλληνόφρονες κάτοικοι μετὰ τῆς ἐντυπώσεως, ὅτι ὑπῆρχε κυβερνήσις κυρίαρχος ἐν τῷ κράτει αὐτῆς δυναμένη νὰ τιμωρήσῃ τοὺς κακοποιούς, ἀναθαρρήσαντες ἤρχισαν νὰ καταγγέλλουν εἰς τὰς ὀθωμανικὰς ἀρχὰς τοὺς ἐνόχους

1) Α.Υ.Ε. 491 ἀπορρ. | 2 Μαΐου (π. ἡ) Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως.

2) Α.Υ.Ε. 2008 (1903) 1 | 14 Αὐγούστου Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως.

3) Α.Υ.Ε. 27 Ἀπριλίου (π. ἡ) Τηλ. Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως.

4) Α.Υ.Ε. 2099 (1903) 870 ἀπόρρητος 8 Αὐγούστου (π. ἡ) Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως.

5) Α.Υ.Ε. 520 ἀπορρ. | 8 Μαΐου 1903 (π. ἡ) Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως.

καὶ ὑποκινητὰς τῶν ταραχῶν ὑποβοηθήσαντες αὐτὰς εἰς τὴν σύλληψιν ὑπόπτων προσώπων καὶ ἰδίως Βουλγάρων ἱερέων καὶ διδασκάλων καὶ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν ὄπλων καὶ πολεμοφοδίων. Ἐπὶ τούτοις τῇ ἀδείᾳ καὶ μερίμνῃ τῆς Πύλης ἐπετεύχθη ἡ λειτουργία σχολείων καὶ ἡ ἀπόδοσις ἐκκλησιῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας, κατεχομένον ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ἢ διατελουσῶν ὑπὸ μεσεγγύησιν (1), ἴσχυσαν δὲ οἱ κάτοικοι, εἴτε οἰκεία βουλήσει, εἴτε καταπλαγέντες ἐκ τοῦ φόβου τῆς παραιτέρω διώξεως, ν' ἀπευθύνουν αἰτήσεις πρὸς τοὺς οἰκείους μητροπολίτας μετὰ τῆς δηλώσεως, ὅτι ἐπιθυμοῦν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας: Ἦδη κατὰ Μαΐον 1903 εἰς τοὺς καζάδες Ζίχνης καὶ Σερρών δὲν ὑπῆρχεν ἑξαρχικὸν χωρίον, κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Ἄγγλου προξένου τῶν Σερρών (2), κατὰ δὲ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἰδίου ἔτους τριακόσαι περίπου κωμοπόλεις καὶ χωρία ἀποσκιρτήσαντα τῆς ἑξαρχίας ἀνεγνώρισαν οἰκεία βουλήσει τὸ κράτος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐὰν πιστεύσωμεν εἰς τὰς μαρτυρίας τῶν ἐλλήνων μητροπολιτῶν καὶ τῶν προξενικῶν ἀρχῶν (3). Σημειωτέων δέ, ὅτι αἱ τοιαῦται προσχωρήσεις εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν δὲν ἐσημειώθησαν ἀπλῶς εἰς τὰ νοτιώτερα διαμερίσματα τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ καὶ ἐν Σέρραις, Δράμᾳ, Μελενίκῳ καὶ Καστορίᾳ, καθὼς καὶ εἰς τὰς περιφερείας Μοναστηρίου, Φλωρίνης, Νευροκόπου καὶ Στρωμνίτης καὶ γενικῶς ἐπὶ ὅλης τῆς ζώνης, ἐνθα ἐξεδηλώθησαν αἱ ταραχαὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους (4). Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθῇ, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Μακεδονίας ὑποστὰς τὰ πίνδινα ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν βουλγαρικῶν συμμοριῶν καὶ ἀνεχόμενος μέχρι τοῦδε ἀπαθῶς τὴν ἀραιώσιν τῶν τίξφων αὐτοῦ θεωρήσας εἴθετον τὴν περίστασιν ἀνέλαβεν εἶδος ἀμύνης, πρὶν ἢ ἀρχίσῃ ἡ ἀπὸ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος εἰσβολὴ ἀνταρτικῶν σωμάτων εἰς τὴν πολυπαθῆ χώραν: Πλὴν τοῦ Μοναστηρίου, οἱ κάτοικοι τῶν Σερρών ἀνίστησαν γενναίως εἰς τὰς προσπαθείας τῶν Βουλγάρων, ἵνα ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν πόλιν ἀγοράζοντες ἀκίνητα καὶ γενικῶς ἀκήρυκτον ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον καὶ τὸν ἀποκλεισμὸν κατὰ παντός, ὅπερ ἦτο βουλγαρικόν.

Κατὰ πόσον αἱ ἀποσκιρτήσεις ἀπὸ τῆς ἑξαρχίας εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν ἐγένοντο διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν κατὰ τόπους ἀντιπροσώπων τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν προξενικῶν ἀρχῶν τῆς Ἑλλάδος, ὡς καταγγέλλεται διὰ τοῦ ἀπευθινθέντος κατὰ Δεκέμβριον 1903 ὑπομνήματος τοῦ

1) Α.Υ.Ε. 432 | 15 Μαΐου (π. ἡ) καὶ 545 ἔμπ. | 16 Μαΐου (π. ἡ) Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως.

2) Ἑλληνισμὸς 1904 σ. 114 καὶ 115, ἐκθεσις τοῦ Ἄγγλου προξένου Σερρών πρὸς τὸ Γενικὸν Προξενεῖον Θεσσαλονίκης ἀπὸ 26 Μαΐου 1903 καὶ Α.Υ.Ε. 33 | 30 Μαΐου (π. ἡ) Τηλ. Προξενεῖον Σερρών.

3) Α.Υ.Ε. 2539 (1903) 386 ἔμπ. | 3 Σεπτεμβρίου (π. ἡ) καὶ 2718 (1903) 699 | 11 Σεπτεμβρίου (π. ἡ) Προξενεῖον Μοναστηρίου.

4) Α.Υ.Ε. 325 ἔμπ. | 5 Ἰουνίου (π. ἡ) καὶ 266 | 11 Μαΐου (π. ἡ) Προξενεῖον Θεσσαλονίκης καὶ Ἑλληνισμὸς 1903 | σελ. 633.

Βουλγάρου Ἐξάρχου πρὸς τὴν Πύλιν (1) καὶ διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος διαπνεομένου βιβλίου τοῦ G. Bojan: les Bulgares et le patriarche oecuménique: ou comment traite le patriarche les Bulgares, 1905, Paris, ἐν τῷ ὁποίῳ πρὸς τοῖς ἄλλοις γράφονται καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἡ Ὑ. Πύλη καὶ τὰ ὄργανα τοῦ Φαναρίου σύμμαχοι πρὸς ἀλλήλους ἐργάζονται ἐναντίον τοῦ βουλγαρικοῦ στοιχείου τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θρακίας καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν: νὰ καταστρέψουν τὴν βουλγαρικὴν ἰδιοφυίαν καὶ καὶ τὸ ἔθνικόν αἴσθημα τοῦ λαοῦ τούτου, διὰ νὰ καταστήσουν αὐτὸν εὐχέλυστον μίξιν, ἐκ τῆς ὁποίας κολικεύονται νὰ πιστεύουν, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ζήσουν, ὅ,τι θέλουν» (2) «ἀποτέλεσμα δὲ τῆς συνησπισμένης αὐτῶν ἐνεργείας εἶναι, ὅτι εὗρισκονται σήμερον ἐν Βουλγαρίᾳ 300 χιλ. πρόσφυγες ὀθωμανοὶ ὑλήκοι βουλγαρικῆς καταγωγῆς, οἵτινες τρώγουν τὸν πικρὸν ἄρτον τῆς ἐξορίας καὶ ἔχουν τοὺς ὀφθαλμοὺς των ἑστραμμένους πρὸς τὸ μέρος τοῦτο, μὲ τὸ ὅποιον τοὺς συνδέουν δεσμοὶ ἠθικοὶ καὶ ἕλικοι» (3) καὶ ἀλλαχοῦ: «οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν δημόσιον γραφεῖαν καὶ τὰ δικαστήρια χρησιμοποιοῦν καὶ ἐν αἷς ἀκόμη περιφερείαις οἱ Βούλγαροι εἶναι πολυαριθμοί, ὡς διερμηνεῖς Ἕλληνας, οἵτινες εἶναι οἱ ἀμείλικτοι τῶν Βουλγάρων ἐχθροὶ καὶ οἱ ὅποιοι δὲν διστάζουν νὰ μεταφράζουν ἐπὶ κακῷ πᾶν τεκμήριον, ἵνα παρουσιάσουν αὐτὸν ὡς ἐπαναστάτην ἐπικίνδυνον. Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παραθέσωμεν παραδείγματα ἀνθρώπων καταδικασθέντων εἰς θάνατον καὶ καταναγκαστικὰ ἔργα ἐξ ἀφορμῆς τῶν Ἑλλήνων διερμηνέων» (4): δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῇ βασιμῶς. Τοσοῦτο μόνον εἶναι βέβαιον: ὅτι Βούλγαροι ἱερεῖς καὶ διδάσκαλοι γενόμενοι παρὰ τὴν ἀνηκέστων συμφορῶν εἰς τὸν ἀναξιοπαθοῦντα πληθυσμὸν τῆς Μακεδονίας καταγγεληθέντες παρ' ἰδιωτῶν Ἑλλήνων πρὸς τὰς ὀθωμανικὰς ἀρχὰς διαρκούσης τῆς ταραχῆς ἐν Μακεδονίᾳ συστηματικῶς κατεδιώχθησαν φυλακισθέντες ἢ ἐκτοπισθέντες, ἀλλὰ καὶ αἱ περιπτώσεις καταγγελιῶν ἀθῶων ἐξ ἀπλῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν παθῶν καὶ τῶν προσωπικῶν διαφορῶν δὲν ἦσαν σπάνιοι ὅτι θερμοδαίμοι Ἕλληνες ἀρχιερεῖς, ἀνεξαρτήτως τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ συνδρομὴ καὶ ἡ περιθαλψίς, τῆς ὁποίας ἔτυχον παρ' αὐτῶν οἱ διωκόμενοι ἐξαρχικοί, δὲν ὑπηρετοῦντο πάντοτε ὑπὸ τῶν αἰσθημάτων τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς χριστιανικῆς ἀλληλεγγύης, οὐδὲ παρεσχέθη εἰς αὐτοὺς ἀνιδιοτελῶς ἡ ἀσυλία καὶ ἡ προστασία ἐν τῇ δυστυχίᾳ, ἀλλὰ μετὰ τινος ὀπισθοβουλίας, τῆς ὁποίας ὑπῆρξε προφανῆς ὁ σκοπός, ἀνέπτυξαν ζῆλον ὑπερβάλλοντα ἐνίοτε τὰ ὄρια τῆς φρονήσεως χρησιμοποιήσαντες τὴν συνδρομὴν καὶ τὸ κύρος τῶν ὀθωμανικῶν ἀρχῶν, ἢ τὴν ψυχολογικὴν κατάστασιν τῶν διωκομένων ἐκμεταλλεύθέντες πρὸς τὸν σκοπόν, ἵνα δι' ὑποσχέσεων καὶ ἀπειλῶν ἐκβιάσουν τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τοὺς

1) A.Y.E. 3878 (1903) 8 | 21 Δεκεμβρίου Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως.

2) G. Bojan: les Bulgares et le Patriarche oecuménique, ou comment traite le patriarche les Bulgares, 1905. Paris σ. XXX

3) Αὐτόθι σ. XXXI.

4) Αὐτόθι σ. XVIII καὶ XIX. Πρβ. πρὸς τούτους σελ. 110—112 καὶ 66—63.

κόλπους τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐναντίον τῶν συστάσεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου: «Ἐν τῇ κατ' ἀνοχὴν καὶ ἐπιείκειαν ἐπιτραπέιση ἀποδοχῇ τῶν ἐπιστρεφόντων ἀνάγκη, ἵνα κατοβύλληται παρὰ τῶν ἀρχιερέων προσοχή, ὅπως τὰ κατ' αὐτὴν διεξάγονται ἐν ἀπλότῃ καὶ ἡσυχίᾳ ἄνευ θορύβου, ἐπιδείξεων καὶ διαδηλώσεων, σκοπομένης ἐν τοιαύταις περιστάσεσι τῆς ἐν μετριοπαθείᾳ καὶ περισκέψει ἐνεργείας πρὸς κατεύνασιν τῶν πνευμάτων, εἰρηνοποίησιν καὶ ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως κατὰ τὴν ὑψηλὴν ἐπιθυμίαν καὶ τοῦ φιλολαίου ἡμῶν ἀνακτος» (1) ὅτι τέλος αἱ προσχωρήσεις κοινοτήτων εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν γινόμεναι ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ψυχολογικῆς βίας καὶ τῆς συστηματικῆς διώξεως, τὴν ὁποίαν ἐπέστησαν κατ' ἔξοχον τὰ σχισματικὰ χωρία, εὐνοούμεναι δὲ παρὰ τῶν ὀθωμανικῶν ἀρχῶν ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, τῶν προσωπικῶν συμπαθειῶν καὶ τῶν διαθέσεων τῆς στιγμῆς, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἴτο δυνατόν νὰ ἐξηγηθῶν τὰ παρόμοια τῶν ἑλληνικῶν προξενικῶν ἀρχῶν: «αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ φέρονται προσηνῶς πρὸς τοὺς σχισματικούς, παρεμβάλλουν δὲ δυσκολίας εἰς τὸ ἔργον τῶν Ἑλλήνων» (2), «οἱ Τούρκοι μισοῦσιν ἡμᾶς ὡς τοὺς Βουλγάρους, ἂν μὴ πλείοτερον, ἐπιτηδεύονται δὲ νῦν εὐμενῆ αἰσθήματα ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ὑπέκοντες εἰς τὴν ἀνάγκην τῶν προχρμαίων» (3), «οἱ Ὀθωμανοὶ ἔχοντες πάντοτε καχυπόπτως πρὸς ἡμᾶς δεικνύουσι νῦν εὐμενεστέρας διαθέσεις, διότι ἡ πολιτικὴ κατάστασις ἐπιβάλλει τοῦτο, ἀλλ' ὅταν παρέλθῃ ὁ κίνδυνος, ὅστις σήμερον ἀπειλεῖ αὐτοὺς, ἢ ὅταν νομίσωσιν, ὅτι δὲν ἔχουν ἀνάγκην πλέον τῆς συνδρομῆς ἡμῶν, βεβαίως θὰ δειχθῶσιν, οἷοι ἦσαν πάντοτε πρὸς ἡμᾶς» (4), ἐπισφαλεῖς καθ' ἑαυτὰς κατέστησαν ἐπισφαλέστεραι καὶ ἀσυστάστεραι, εὐθύς ὡς ἐπανελήφθη ἡ διὰ τῶν συμμοριῶν καὶ τῶν κατὰ κοινότητος ὑποκομιτῶν ἐνασκουμένη τρομοκρατία. Τὰ λαβόντα χώραν ἐν Ἀλιστράτῃ τῆς Δράμας, ἐνθα κατὰ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἑλληνα προξενον τῶν Σερρῶν: «μέχρι τῆς Παρασκευῆς ἦσαν ἐγγεγραμμένοι 48 μαθηταί, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν δὲ τῶν ἀνωτέρω (ἀποφυλακισθέντων ὡς λαβόντων μέρος εἰς τὰς ταραχάς), ἀπεσύρθησαν 38 ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι οἱ γονεῖς των δὲν θέλουσι ἑλληνικὰ, ἀλλὰ βουλγαρικὰ» (5) ἦσαν περιπτώσεις συχνάκις ἐπαναλαμβανόμεναι ἐν τῇ συγχρόνῳ Μακεδονίᾳ διατελούσῃ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ τρόμου καὶ τοῦ ἐκβιασμοῦ.

1) Ἐγκύκλιος τῆς ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Πατριαρχείου πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς τῆς Μακεδονίας ἀπὸ 30 Ὀκτωβρίου 1903 (π. ἡ) συνημμένη εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 3498 (1903) 1298 ἐμπ. | 8 Νοεμβρίου (π. ἡ) ἔγγραφον τῆς Πρεσβείας Κωνσταντινουπόλεως.

2) Α.Υ.Ε. 398 ἐμπ. | 29 Μαΐου 1903 (π. ἡ) Προξ. Μοναστηρίου.

3) Α.Υ.Ε. 473 (1903) 67 | 17 Φεβρουαρίου (π. ἡ) Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως.

4) Α.Υ.Ε. 137 | 24 Ἰανουαρίου (π. ἡ) Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν πρὸς τὸ Προξενεῖον Θεσσαλονίκης.

5) Ἐπιστολὴ ἐξ Ἀλιστράτης ἡπὸ 14 Ὀκτωβρίου 1903 συνημμένη εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 3345 (1903) 243 | 24 Ὀκτωβρίου (π. ἡ) ἔγγραφον τοῦ Προξενείου Σερρῶν.

Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως κατεβλήθη κατὰ τὴν περίοδον ταύτην σοβαρὰ προσπάθεια πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς θέσεως τοῦ ἀλυτρώτου ἑλληνισμοῦ ἐκ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος τῇ προνοίᾳ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς ἑταιρείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ ἀρξασμένη διαφωτιστικὴ ἐργασία περὶ τῶν δικαίων τοῦ ἑλληνισμοῦ σκοπὸν κυρίως εἶχε νὰ δημιουργήσῃ ἀντίρροπον παρὰ τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ τῆς Εὐρώπης, ποδηγητουμένη διαρκῶς παρὰ τύπου ἐμπνεομένου ὅπὸ τὰς συμπαθείας καὶ τὰ συμφέροντα τῶν οἰκείων κυβερνήσεων καὶ ἀπὸ εἰδήσεις μεταδιδόμενας ἐκ Βουλγαρίας (1). Ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας ὁ κατὰ τὴν δωδεκάτην ὥραν ἐπιχειρούμενος διαφωτισμὸς τῆς δημοσίας γνώμης δυσχερῆς ἐν τῇ ἐκτελέσει ἐν τοῖς ἀποτελέσμασιν ὑπῆρξε δυσανάλογος πρὸς τὴν καταβληθεῖσαν προσπάθειαν. Ὁπωσδήποτε ὅμως μετὰ τῆς δημοσιεύσεως τῆ μερίμνη τῶν προξενικῶν ἀρχῶν στατιστικῶν καὶ ἄρθρων συνηγορούντων ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ (2) συνεστήθησαν ἐν Παρισίοις καὶ Λονδίῳ φιλελληνικαὶ ἑταιρεῖαι, ὡς ἡ Byton society ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Atkin ἐν Λονδίῳ (3) καὶ ὁργανώθησαν τῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν φιλελληνικῶν κύκλων συγκεντρώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἠκούσθη συνήγορος ἢ φωνὴ ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν δικαιωμάτων τῶν κορυφαίων φιλελλήνων: τοῦ Georges Clemenceau, Denys Cochen, Aulard, Maurice Faure, Clowis Hugues, τοῦ κόμητος Mouy, Reinash, Ὁκόνωρ, Mac Coll, Karl Dilke καὶ ἄλλων. Εἰδικῶς δὲ ἡ ἐν Παρισίοις φιλελληνικὴ ἑταιρεία, ἐνθερμὸς ὑπέρμαχος καὶ συνήγορος τῶν ἑλληνικῶν δικαίων: «ἐὰν ἡ πρὸς τὴν Ἑλλάδα φιλία τῆς Γαλλίας ὑπῆρξε διαλείπουσα παρὰ τοῖς κυβερνήταις τοῦ κράτους, παρὰ τοῖς ἀντιπροσωπεύουσιν ὅμως τὴν δημοσίαν γνώμην ὑπῆρξεν διαρκής» (4), μετὰ τῆς ἀποφάσεως, ἵνα παρακληθῶν αἱ κυβερνήσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, ἵνα «ἐν περιπτώσει ἐνεργείας πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἐν τῇ παλαιᾷ Σερβίᾳ καὶ τῇ Μακεδονίᾳ σεβασθῶν τὰ ἀπαράγραπτα δίκαια τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ ἐκτάσει» (5) ἀπήτει: «Ζητοῦμεν διὰ τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ ταυτοχρόνως καὶ διὰ πάντας τοὺς χριστιανοὺς πάσης γλώσσης καὶ θρησκείας, διὰ τοὺς Τούρκους αὐτούς, οἵτινες εἶναι οἱ πλέον δυστυχεῖς ἴσως ἐξ ὅλων τῶν ὑποτελῶν τοῦ σουλτάνου, οὐσιώδεις ἐγγυήσεις τῶν ἀναγκαίων ἐλευθεριῶν, τὴν ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς, τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν, τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, τῆς ἠθικῆς καὶ παιδαγωγικῆς ἐνεργείας, τὸ δίκαιωμα τοῦ συζητεῖν εἰς τὰς κοινοτικὰς

1) A. Y. E. 3514 (1903) 898 | 1 | 14 Νοεμβρίου Πρεσβεία Βερολίνου καὶ 4000 (1903) 1276 | 9 | 22 Δεκεμβρίου Πρεσβεία Λονδίνου.

2) A. Y. E. 3569 (1903) 25 Νοβρίου | 8 Δεκεμβρίου Πρεσβεία Λονδίνου.

3) A. Y. E. 3851 (1903) 9 | 22 Νοεμβρίου Πρεσβεία Βερολίνου.

4) Ἑλληνισμὸς 1903 | σελ. 859.

5) Ἑλληνισμὸς 1903 | σελ. 858.

καὶ ἐπαρχιακῶς συνελεύσεις τὰς τοπικὰς ὑποθέσεις καὶ τὰ κοινὰ αὐτῶν συμφέροντα» (1).

VII

Ἡ ἀγαθὴ πρόθεσις τῆς Πύλης, ὑπάρχουσα ἢ ὑποτιθεμένη, πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ὑποδειχθεισῶν εἰς αὐτὴν παρὰ τῶν Δυνάμεων διοικητικῶν μεταρρυθμίσεων κατὰ Φεβρουάριον 1903 εἶναι ἀληθές, ὅτι πολλαχῶς διασταυροῦντο καὶ ἀνεκόπτετο ἕνεκα τῆς γενικῆς ἀναστατώσεως καὶ τῶν ἀνωμαλιῶν, αἵτινες ἐπηκολούθησαν ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ, ἐὰν μάλιστα ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἐν τῇ προσπαθείᾳ πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς διασαλευθείσης τάξεως ἐδεδεμεύοντο αἱ χεῖρες αὐτῆς ἀπὸ τὴν ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένην πολιτικὴν τῶν δύο ἀμέσως ἐνδιαφερομένων Δυνάμεων, τῶν ὁποίων τὰ συμφέροντα συμπύκνουντα μέχρι τινὸς ἐπέβαλον τὴν ἀποχὴν ἀπὸ πάσης σοβαρᾶς προσπαθείας στρεφομένης ἐναντίον τῆς βουλγαρικῆς ἡγεμονίας. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης αἱ δικαιολογίαι, τὰς ὁποίας προσέβαλεν ἡ Πύλη εἰς τὰς διαρκεῖς αἰτιάσεις τῶν Δυνάμεων διὰ τὴν μὴ κατὰ γράμμα ἐφαρμογὴν τῶν μεταρρυθμίσεων, διὰ ἡδύνατο νὰ θεωρηθοῦν μέχρι τινὸς βίσιμοι καὶ δι' ἄλλους λόγους, ἀλλὰ πρὸ πάντων, διότι ὑποχρεωμένη νὰ διατηρῆ ἐπὶ ποδὸς στρατὸν περισσότερον τοῦ ὑπὸ ὁμιλᾶς περιστάσεις διατηρουμένου ἄνευ θετικοῦ ἀποτελέσματος, ὅσον ἀφορᾷ τὴν παγίωσιν τῆς τάξεως, ἀπεστερεῖτο συγχρόνως τῶν ἀναγκαίων χρηματικῶν μέσων, ἵτινα ἀπετέλουν αὐτονόητον καὶ θεμελιώδη προϋπόθεσιν πίσης σοβαρᾶς μεταρρυθμιστικῆς προσπάθειας. Ἡ εὐθύνη διὰ ἡδύνατο νὰ ἐπιρριφθῆ ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὰς ἐπαναστατικὰς ὀργανώσεις τῆς Σόφιας καὶ τὴν μετ' αὐτῶν φανερώς ἢ λεληθίως συμπράττουσαν βουλγαρικὴν κυβέρνησιν, ἡτις, ἐναντίον τῆς ἀναληφθείσης ὑποχρέωσως, δὲν κατώρθωσεν, ἢ δὲν ἠθέλησε νὰ παρεμποδίσῃ ἀποτελεσματικῶς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐπαναστατικῆς κινήσεως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἡγεμονίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὰς δύο συμμαχοὺς καὶ συμβεβλημένας Δυνάμεις, αἵτινες διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς κατέστρεφον, ὅτι παρῆχον διὰ τῆς ἄλλης. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ — ἀνεξαρκῆτως τῶν γενικωτέρων αἰτίων, ἅτινα, συνδεόμενα μὲ τὴν ἰδιάζουσαν φύσιν τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν μωσαμεθανῶν ὑπικόνων αὐτοῦ, διὰ τῆς δυνάμεως αὐτῶν καθίσταντο ἀδύνατον τὴν εὐδοκίμησιν οἰασθήποτε καινοτομίας, ἢ μεταρρυθμίσεως ἐπιχειρουμένης ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ καὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι αἱ προταθεῖσαι μεταρρυθμίσεις ἦσαν ἀνεπαρκεῖς ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν, ἵνα συντελέσουν εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν χριστιανῶν—ὅτι ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐχώρησε καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην μετὰ τῆς οἰκείας εἰς αὐτὴν ἀναβλητικότητος καὶ νωθρότητος καὶ ὅτι ἡ προθυμία καὶ ὁ ζῆλος, τὸν ὁποῖον ἀνέπτυξε πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν μεταρρυθμίσεων, ὑπελείποντο σημαντικῶς τῶν ἐπαγγελιῶν, αἵτινες ἐδόθησαν παρ' αὐτῆς κατὰ Φεβρουάριον.

1) M. Paillarès imbroglia macédonien, 1907, Paris σελ. 521.

Ὅπωςδήποτε ὅμως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ ἀπροθυμία τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν προταθεισῶν μεταρρυθμίσεων καὶ ἡ ἐξακολούθησις τῆς βλαστατικῆς κινήσεως ἐν Μακεδονίᾳ μετ' ὅλων τῶν δυσμενῶν συνεπειῶν, αἵτινες ἐντεῦθεν ἐξεπήγαζον, πρέπει νὰ θεωρηθῶν ὡς τὰ δύο βασικὰ αἷτια, ἅτινα ἐσωτερικῶς ἐξηρητημένα καὶ ἀμοιβαίως προσδιορίζοντα ἀλλήλα καθιστοῦν δύσκολον τὴν διάκρισιν, ἂν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς εὐθύνης πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν Ὑ. Πύλην ἢ εἰς τοὺς ἀυτουργοὺς καὶ ὑποκνητιᾶς τῶν ταραχῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ τοὺς προστατεύοντας αὐτοὺς. Ἐάν ὅμως ὁ καταμερισμὸς τῆς εὐθύνης μόνον μετὰ τινος πιθανότητος εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιχειρηθῇ, διότι συνδέεται μὲ τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν ἀπωτέρων ἐλατηρίων πράξεων προσώπων, θὰ ἠδύνατό τις μετὰ μεγαλύτερας βεβαιότητος νὰ διαπιστώσῃ, ὅτι τὰ ἐπιτευχθέντα ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεταρρυθμίσεων ἀποτελέσματα μέχρι τέλους τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου ἀσήμαντα καθ' ἑαυτὰ ἦσαν ὅπως ἀνεπαρκῆ καὶ ἀνεπιτήδεια, ἵνα συντελέσουν εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας. Αἱ μαρτυρίαι τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων οὐδεμίαν ἀφίνουν περὶ τούτου ἀμφιβολίαν, πρὸς ταύτας δὲ ἐν ἀντιπαραβολῇ ἐξεταζομένη ἡ ἀπὸ 19 Ὀκτωβρίου 1903 καθ' ἑαυτὴν ἀναξιόπιστος ἔκθεσις τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ὀθωμανοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ (*), διότι ἐγράφη ἐπὶ τῇ προόψει νέας δραστικωτέρας ἐπεμβύσεως τῶν Δυνάμεων, καθίσταται ἀναξιόπιστοτέρα.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἰδρῦθησαν ὑποκαταστήματα τῆς ὀθωμανικῆς τραπέζης εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν βιλαετιῶν Κοσσυφοπέδιον καὶ Μοναστηρίου, ἐν ταῖς ὁποίαις δὲν ὑπῆρχον μέχρι τοῦδε καὶ ὅτι παραλλήλως ἐλήφθη πρόνοια πρὸς ἀποκατάστασιν ὁμαλῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως εἰς τὰς τρεῖς ὑπὸ μεταρρυθμίσιν περιφερείας ὀριζομένου δυνάμει τοῦ συναφθέντος μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῆς ὀθωμανικῆς τραπέζης κανονισμοῦ, ὅτι τὰ ἔσοδα ἐκάστου βιλαετίου συγκεντρούμενα εἰς τὸ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ αὐτοῦ ἐδρεῖον ὑποκατάστημα τῆς ὀθωμανικῆς τραπέζης θὰ διετίθεντο ἀποκλειστικῶς διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς συντήρησιν τοῦ στρατοῦ ἐξόδων (*). Ἀνεξαρτήτως ὅμως τῆς βασικῆς ἀτελείας, τὴν ὁποίαν παρουσίαζεν ὁ ἐν λόγω κανονισμὸς, τῆς ὁποίας ἡ οὐσία συνίστατο εἰς τοῦτο: ὅτι εἰς τὰ ἐν ταῖς ἔδραις τῶν βιλαετιῶν ὑποκαταστήματα τῆς ὀθωμανικῆς τραπέζης συνεκεντροῦτο ἀπλῶς μετὰ τῶν ἀποδείξεων τῶν γενομένων πληρωμῶν τὸ ὀπομένον ποσὸν μετὰ τὴν πληρωμὴν τῶν ἐξόδων τῶν μικροτέρων διοικητικῶν μονάδων, τῶν καζάδων καὶ τῶν σαντζακίων, τῶν ὁποίων οἱ διοικηταὶ ἐξακολούθησαν νὰ εἶναι ἐμποροισμένοι μὲ τὴν εἴσπραξιν τῶν ἐσόδων καὶ τὴν πληρωμὴν τῶν ἐξόδων τῆς περιφερείας

1) Affaires de Macédoine 1903 | 1905 ὑπ' ἀρ. 42 (annexe II).

2) Affaires de Macédoine 1903 | 1905 ὑπ' ἀρ. 3 (annexe I, ἔρθρον 4 καὶ 5 τοῦ κανονισμοῦ).

αὐτῶν, εἶναι ἀνάγκη νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ εἰσπραξις τῶν ἐσόδων κανονικῶς καθυστερεῖτο καὶ ὅτι τὰ εἰσπρατιόμενα ἔσοδα διετίθεντο πολλάκις πρὸς σκοποὺς ἕτεροὺς πρὸς τὰς ἀνάγκας αὐτῶν. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας ἡ καθυστέρησις τῆς πληρωμῆς τῶν μισθῶν τῶν ὑπαλλήλων ἐπὶ 3-4 μῆνας καὶ ἡ αἰξίσις τοῦ ἐλλείμματος τῶν προϋπολογισμῶν τῶν τριῶν βιλαετιῶν κατὰ τὸ οἰκονομικὸν ἔτος 1903 | 1904 εἶναι ἐμφανίσεις, αἵτινες αὐτονόητοι μετὰ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα, παρεισάγουν νέα στοιχεῖα περιπλοκῆς τῆς καταστάσεως καὶ ἀνωμαλιῶν προσθέτων ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν οἰκονομικῶν τῶν τριῶν ὑπὸ μεταρρυθμίσειν περιφερειῶν.

Ἄλλὰ καὶ ἡ προσπάθεια τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως πρὸς μεταβολὴν τοῦ τρόπου εἰσπραξέως τῆς δεκάτης, τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ σώματος τῶν ὑπαλλήλων καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς χωροφυλακῆς δὲν ἐστέφθη ὑπὸ μεγαλυτέρας ἐπιτυχίας :

Τὸ παρὰ τοῦ ὀθωμανοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ ἐκπονηθὲν σχέδιον νέου τρόπου εἰσπραξέως τῆς δεκάτης παρέμεινε σχέδιον ἀπλοῦν οὐδέποτε τεθὲν εἰς ἐφαρμογὴν. Ἡ ὑπηρεσία τοῦ δημοσίου ὀθωμανικοῦ χρέους φοβουμένη μείωσιν τῶν ἐκ τίτλου τούτου ἐσόδων, ἐφ' ὅσον μέρος τοῦ ἐκ τῆς δεκάτης ἐσόδου ἦτο ὑπέγγυον εἰς αὐτὴν πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ δανείου τοῦ ἔτους 1901, ἠναντιώθη εἰς πᾶσαν μεταβολὴν τοῦ κρατοῦντος τρόπου εἰσπραξέως τῆς δεκάτης, ἐπιφυλαχθεῖσα δέ, ἵνα παρὰσχῆ τὴν πρὸς τοῦτο ἄδειαν, εὐθὺς ὡς θὰ ἐπήρχετο βελτιώσις τῆς καταστάσεως ἐν Μακεδονίᾳ, ἐνέδωκεν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπὶ τοσοῦτο μόνον ἀποδεχθεῖσα, ἵνα εἰς περιπτώσειν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ κίττοι καὶ οἱ μισθωταὶ τῆς δεκάτης προσέφερον τὸ αὐτὸ μίσθωμα, προτιμῶνται οἱ πρῶτοι (1). Ἐφ' ἑτέρου εἶναι ἀληθές, ὅτι ἀντεκατεστάθη μέγας ἀριθμὸς ὑπαλλήλων, διοικητικῶν καὶ δικαστικῶν—χίλιοι περίπου, ἃν πιστεύσωμεν εἰς τὴν ἐκθεσιν τοῦ ὀθωμανοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ—οἱ διορισθέντες ὅμως εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀπολυθέντων οὐδαμῶς ὑπερεῖχον κατὰ τὰ ἠθικά προσόντα καὶ τὴν ὑπηρεσιακὴν ἐπάρκειαν. Οἱ προσληφθέντες τέλος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως Σουηδοὶ καὶ Βέλγοι ἀξιωματικοὶ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ὀθωμανοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ ἔβρισαν τὰς βάσεις τῆς ἀνοργανώσεως τῆς χωροφυλακῆς εἰς τὰ τρία ὑπὸ μεταρρυθμίσειν βιλαετία. Περὶ ἐνάρξεως ὅμως τῆς ἐφαρμογῆς μεταρρυθμίσεως ἱκανῆς, ἵνα βελτιώσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα, οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ γίνῃ λόγος, ἃν παρίδωμεν τὰ γεγονόσ, ὅτι, κατὰ τὴν ἐκθεσιν τοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ, ἐν μὲν τῷ βιλαετίῳ Θεσσαλονίκης παρατηρήθη γενικὴ ἀπροθυμία τῶν χριστιανῶν, ἵνα καταταχθοῦν εἰς τὸ σῶμα τῆς χωροφυλακῆς, ἐν δὲ τῷ βιλαετίῳ Μοναστηρίου ἐκ τῶν προβλεπομένων 440 θέσεων μόνον 100 εἶχον συμπληρωθῆ διὰ χριστιανῶν.

1) Diplomatiscbe Aktenstücke über die Refomaktion in Mazedonien 1902 | 1906 ὑπ' ἀριθμ. 55.

VIII

Εὐθύς ὡς παρήλθεν ἡ κατάπληξις καὶ ἡ πρώτη ἀλγεινὴ ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν παρήγαγον ἐν Βουλγαρίᾳ τὰ βίαια μέτρα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐξετράπησαν αἱ ὀθωμανικαὶ ἀρχαὶ ἐν τῇ προσαθείᾳ αὐτῶν, ἵνα καταστείλουν τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἐξέγερσιν, τὴν ἀπογοήτευσιν διεδέχθη ἐκ νέου ἡ προκλητικότης καὶ τὸ θρόισος: Ἡ ἐσωτερικὴ ὀργάνωσις ἐν συλλαλητηρίῳ ἀπύθηνεν ἔκκλησιν πρὸς τὰς Μ. Δυνάμεις ἀξιούσα τὸν διορισμὸν χριστιανοῦ διοικητοῦ ἐν Μακεδονίᾳ διατελοῦντος ὑπὸ διεθνῇ ἔλεγχον, κατέκλειε δὲ τὸ ψήφισμα αὐτῆς διὰ τῶν ἐξῆς: «Ἡ ἐσωτερικὴ ὀργάνωσις δηλοῖ, ὅτι θὰ ὑποστηρίξῃ τὸν ἀγῶνα μέχρις ὀλοσχεροῦς ἐπιτεύξεως τοῦ σκοποῦ αὐτῆς; ἀνιλοῦσα δυνάμεις ἐκ τῆς συναισθήσεως τοῦ καθήκοντος; καὶ ἐκ τῆς συμπαθείας τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου»⁽¹⁾, ἡ δὲ βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἐν ἐγκυκλίῳ αὐτῆς; ἀπὸ 28 Ἰουλίου | 10 Ἀυγούστου πρὸς τοὺς ἐπιτετραμμένους αὐτῆς παρὰ ταῖς κυβερνήσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καταγγέλλουσα τὰς ὑπερβασίας τῶν ὀθωμανικῶν στρατευμάτων ἐδικαιολόγει τὴν ἐν τῷ βιλαετίῳ Μοναστηρίου ἐξέγερσιν ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ Ὑ. Πύλη ἀθετήσασα τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν πρὸς τὰς Δυνάμεις καὶ ἐξαπατήσασα τὴν ἡγεμονικὴν κυβέρνησιν δὲν ἐφήρμοσε τὰς προταθείσας μεταρρυθμίσεις «τοῦτο δὲ βλέποντες οἱ Βούλγαροι τῆς Μακεδονίας ἐξανδραποδίζόμενοι καὶ ἀτιμαζόμενοι ἔλαβον τὰ ὅπλα»⁽²⁾. Τὸ ἀνακοινωθὲν τῆς ῥωσικῆς κυβερνήσεως, δημοσιευθὲν διὰ τοῦ ἐπισήμου ἀγγελιαφόρου τῆς Πετροπούλεως καὶ ληφθὲν ἐν Σόφια τῇ 1|14 Ἀυγούστου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδηλοῦτο, ὅτι ἡ μεταξὺ τῆς Ῥωσίας καὶ τῆς Τουρκίας διαφορὰ, ὀφειλομένη ἀπλῶς εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ Ῥώσου προξένου ἐν Μοναστηρίῳ, οὐδεμίαν εἶχε σχέσιν πρὸς τὴν ἐν Μακεδονίᾳ κατῴστασιν καὶ αἱ σύγχρονοι παριστάσεις τῆς Ῥωσίας καὶ τῶν ἄλλων Δυνάμεων παρὰ τῇ κυβερνήσει τῆς Σόφιας, ἵνα δι' ἀγρυπνοτέρας ἐπιτηρήσεως τῶν συνόρων παρεμποδίσῃ τὴν εἰσβολὴν ἀνταρτικῶν σωμάτων εἰς τὸ ἔδαφος τῆς γείτονος ἐπικρατείας⁽³⁾: δὲν ἦσαν προωρισμένοι, ἵνα ἀσκήσουν ἐπίδρασιν κατασταλτικὴν ἐπὶ τῶν διαθέσεων τῆς ἡγεμονικῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς ἐπαναστατικῆς ὀργανώσεως. Μετὰ τῆς αὐτῆς ἰταμότητος ἡ μὲν βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τῇ 24 Ἀυγούστου | 5 Σεπτεμβρίου τὴν ἐπιρροφθεῖσαν εἰς αὐτὴν παρὰ τῆς Πύλης εὐθύνην τῶν ἀτυχιῶν, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἔπασχεν ἡ Μακεδονία⁽⁴⁾, συλλαλητήριον δὲ ὀργανωθὲν ἐν Σόφια τῇ 14|27 Σεπτεμβρίου τῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν ἐπαναστατικῶν ὀργανώσεων ἀπετέλει αὐτόχρονα διαμαρτυρίαν κατὰ τοῦ ἀνακοινωθέντος

1) Α. Ὑ. Ε. 2007 (1903) 30 Ἰουλίου (π. ἡ.) Τηλ. καὶ 2336 (1903) 1008 ἐμπ. 28 Ἀυγούστου (π. ἡ.) Πρακτορεῖον Σόφιας.

2) Α. Ὑ. Ε. 2307 (1903) 30 Ἰουλίου (π. ἡ.) Τηλ. καὶ 2336 (1903) 1008 ἐμπ. 28 Ἀυγούστου (π. ἡ.) Πρακτορεῖον Σόφιας.

3) Α. Ὑ. Ε. 2049 (1903) 5|18 Ἀυγούστου Τηλ. Πρακτορεῖον Σόφιας καὶ 2047 (1903) 3|16 Ἀυγούστου Τηλ. Πρεσβεία Πετροπούλεως.

4) Α. Ὑ. Ε. 2663 (1903) 1|54 | 6 Σεπτεμβρίου (π. ἡ.) Πρακτορεῖον Σόφιας.

τῆς Ῥωσίας καὶ τῶν παραστάσεων τῶν Δυνάμεων, διὰ τῶν ὁποίων καταδικάζετο τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα (1).

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας οὐδὲν ἄπορον, ἂν ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις, πεπεισμένη περὶ τῶν διαθέσεων τῆς βουλγαρικῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς μεταξύ αὐτῆς καὶ τῶν ἐπαναστατικῶν ὀργανώσεων συνεννοήσιως, ἤρχισεν νὰ συγκεντρῶνῃ τὰ στρατεύματα αὐτῆς κατὰ τὰ βουλγαρικὰ σύνορα, (2) ἐνῶ ἐξ ἄλλου ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς δημοσίας γνώμης: «τοιαύτη εἶναι κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἡ ἐλευθερία τῆς ἐπαναστατικῆς προπαγανδευτικῆς, ὥστε εὐλόγως δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι τὸς ἰσχύας τῆς πολιτικῆς δὲν διευθύνει ἡ κυβέρνησις, ἀλλὰ οἱ Βουλγαρομακεδόνες» (3) ἐκίλευσεν ὑπὸ τὰ ὄπλα ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἐκτελέσεως στρατιωτικῶν ἀσκήσεων τοῖς ἀνδρας τριῶν μεραρχιῶν, ἐκ 50 - 60 χιλιάδων ἀνδρῶν περίπου (4).

ΙΧ

Ἄν ἡ ἀπόφασις τῶν Δυνάμεων πρὸς νέαν ἐπέμβασιν εἰς τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ὀθωμανικὴν διοίκησιν διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐλέγχου αὐστηροτέρου καὶ συστηματικώτερου εἶχε ληφθῆ πρὸ τῆς βουλγαρικῆς ἐξεγέρσεως τοῦ Αὐγούστου καὶ πρὶν ἢ δοθῆ ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος, ὥπως καταφανοῦν τὰ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεταρρυθμίσεων ἀποτελέσματα καὶ ἂν συνεπῶς ἡ κατ' ἀκολουθίαν τῆς βουλγαρικῆς ἐξεγέρσεως δημιουργηθεῖσα κατάστασις ἐχρησιμοποιήθη ἀπλῶς ὡς πρόσχημα, ἢ καλύτερον ἢ ἐξεγερσις ἐσημνοθετήθη παρὰ τῶν Βουλγάρων, ἵνα ἐπιταχύνῃ τὴν ἐπέμβασιν τῶν Δυνάμεων: τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῆ μετὰ βεβαιότητος. Αἱ διεξαχθεῖσαι ἐν Κωνσταντινουπόλει συνεννοήσεις κατὰ Ἰούλιον μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων, εἰς τὰς ὁποίας μετέσχεν ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς κυβερνήσεως Πετρῶφ ὁ Νάτσεβιτς ἔχον ἐντολήν, ὡς ὁ ἴδιος ἐδήλωσεν, ἵνα συντελέσῃ εἰς τὴν ἄρσιν τῶν παρεξηγήσεων, αἵτινες ἐνεφίλοχώρησαν μεταξὺ τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Βουλγαρίας ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀδιαλλάκτου πολιτικῆς τοῦ Ὑπουργείου Δίνεφ, (5) καθὼς καὶ αἱ συστάσεις τῶν ἐν Μοναστηρίῳ προξένων τῆς Αὐστροουγγαρίας καὶ τῆς Ῥωσίας κατὰ Ἰούλιον πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Πρέσπας ἐρωτήσαντας αὐτοὺς περὶ τοῦ πρᾶκτέου, ἵνα ἔχουν ὑπομονὴν μέχρι τῶν μέσων τοῦ Σεπτεμβρίου, ὅποτε θὰ συμβῆ εὐχάριστον δι' αὐτοὺς: (6) θὰ συνηγόρουν ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἂν θὰ ἦτο γνωστὸν τὸ ἀντικείμενον, περὶ τὸ ὁποῖον περιεστράφησαν αἱ διεξαχθεῖσαι ἐν Κωνσταντινουπόλει συνεννοήσεις μεταξὺ τῶν πρεσβευτῶν τῶν Δυνάμεων, εἰ; δὲ τὰς δη-

1) Α. Ὑ. Ε. 2739 (1903) 1226 | 15 Σεπτεμβρίου (π. ἡ.) Πρακτ. Σόφιας.

2) Α. Ὑ. Ε. 2281 (1903) 352 | 21 Αὐγούστου (π. ἡ.) Προξενεῖον Ἀδριανουπόλεως καὶ Affaires de Macédoine 1903 | 1905 ὑτ' ἀριθ. 27 καὶ 28 (annexe).

3) Α. Ὑ. Ε. 2429 (1903) 1094 | 23 Αὐγούστου (π. ἡ.) Πρακτορεῖον Σόφιας.

4) Α. Ὑ. Ε. 2153 (1903) 3 | 16 Σεπτεμβρίου Τηλ. Πρακτορεῖον Σόφιας; καὶ 2147 (1903) 3 | 16 Σεπτεμβρίου Τηλ. Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως.

5) Περὶ σχετικῶς ἀνωτέρω.

6) Α. Ὑ. Α. 1986 (1903) 519 | 10 Ἰουλίου (π. ἡ.) Προξενεῖον Μοναστηρίου.

λώσεις τῶν ἐν Μοναστηρίῳ προξένων τῆς Ῥωσίας καὶ τῆς Αὐστροουγγαρίας θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποδοθῆ μετὰ βεβαιότητος ἢ ἔννοια, ὅτι προεδίκαζον τὴν ἐπικειμένην τῶν Δυνάμεων ἐπέμβασιν. Ἐφ' ὅσον ὅμως αἱ ὑπάρχουσαι πηγαι δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ ἐξενεχθῆ σαφῆς καὶ ἀναντίρροτος γνώμη οὔτε περὶ τοῦ ἐνὸς οὔτε περὶ τοῦ ἄλλου, ἢ ἀκρίβεια καὶ ἢ θετικότης, τὴν ὁποίαν θηρεῖται πανταχοῦ ἐν τῇ ἐρευνῇ αὐτῆς ἡ ἱστορικὴ ἐπιστήμη, ἐπιβάλλουν, ὅπως ἐξακριβωθῶν ἀπλῶς αἱ περιστάσεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας συνετελέσθη ἡ ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων, αἵτινες καὶ θὰ θεωρηθῶν ὡς ἡ προκαλέσασα αὐτὴν αἰτία.

Αἱ ἔντονοι διαμαρτυρίαί τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς σερβικῆς κυβερνήσεως⁽¹⁾ καὶ αἱ γενόμεναι κατ' Αὐγουστον συστάσεις ἐκ μέρους τῶν Δυνάμεων πρὸς τὴν βουλγαρικὴν κυβέρνησιν, ἵνα ἀπόσχη ἀπὸ πάσης ἐνεργείας προωρισμένης νὰ ἐνθαρρύνῃ καὶ ἐνισχύσῃ τοὺς ἐπαναστάτας εἰς τὸ ἔργον τῶν μετὰ τῆς συγχρόνου ἀπειλῆς, ὅτι ἐν περιπτώσει ῥήξεως μετὰ τῆς Τουρκίας εἰς οὐδεμίαν ἠδύνατο νὰ ἐπιζῆ συνδρομὴν ἐκ μέρους τῆς Εὐρώπης⁽²⁾, εἰς οὐδὲν πρᾶκτικὸν ἀποτελεσματικὸν ἀλέληξαν. Ἀντιθέτως ἡ ἐξακολούθησις τῶν ταραχῶν σποραδικῶς ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ὁ κίνδυνος νέων περιπλοκῶν, δικαιολογουμένων ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι τὰ στρατεύματα τῆς Πύλης καὶ τῆς βουλγαρικῆς ἡγεμονίας ἴσταντο ἀντιμέτωπα πρὸς ἄλληλα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ πενιχρὰ καὶ ἐντελῶς ἀσήμαντα ἀποτελέσματα, ἅπαντα ἐπετεφύθησαν μέχρι τοῦδε ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὑποδειχθεισῶν παρὰ τῶν Δυνάμεων μεταρρυθμίσεων κατὰ Φεβρουάριον 1903, ἐδημιούργησαν κατάστασιν ἀφόρητον, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφερόμενος ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ῥωσίας κόμης Lamsdorff παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς ἐν συνομιλίᾳ αὐτοῦ τῇ 14|27 Αὐγούστου μετὰ τοῦ Ἑλληνοῦ ἐν Πετροπόλει πρεσβευτοῦ: «Εὐρισκόμεθα πρᾶγματι πρὸ δεινοτάτου προβλήματος, ἀλλὰ δὲν ἀπελπίζομεθα. Φρονῶ, ὅτι ἐπὶ τέλους θὰ κατισχύσωμεν τῶν ἀπαντωμένων δυσχερειῶν. Δέον νὰ ἔχωμεν μεγάλην ὑπομονὴν καὶ τὴν ἔχομεν»⁽³⁾.

Ἦδη ὅμως κατὰ τὴν ἐν λόγῳ συνομιλίᾳ αὐτοῦ ὑπεδήλου ὁ κόμης Lamsdorff καὶ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὅποιον προετίθετο ἡ ὥσις κυβερνήσις, ἡ ἀμεσώτερον ἐνδιαφερομένη εἰς τὴν περίστασιν ταύτην πρὸς διατήρησιν τοῦ καθεστώτος ἐν τῇ ἐγγύς Ἀνατολῇ ἔνεκα τῶν προπαρασκευῶν, εἰς τὰς ὁποίας εἶχεν ἀποδυθῆ πρὸς δρᾶσιν ἐν τῇ ἄπω Ἀνατολῇ⁽⁴⁾, ἵνα ἀντιμετωπίσῃ τὴν δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν, προσθέτας: «θὰ ἐπιδιώξωμεν πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων προωρισμένων νὰ βελτιώσουν τὴν τύχην πασῶν τῶν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου ἔθνοτήτων»⁽⁵⁾. Ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, «ἡ ὑπερθεματίζουσα ἐν μακεδονικαῖς μεταρρυθμίσεσιν.

1) Πρβ. σχετικῶς ἀνωτέρω.

2) Πρβ. σχετικῶς ἀνωτέρω καὶ Affaires de Macédoine 1903 | 1905 ὑπ' ἀριθμ. 27 καὶ 28 (annexe).

3) A. Y. E. 2432 (1903) 318 | 14 Αὐγούστου (π. ἡ) Πρεσβεία Πετροπόλεως.

4) Affaires de Macédoine 1903 | 1905 ὑπ' ἀριθμ. 21, 24 καὶ 25.

5) A. Y. E. 2432 (1903) 318 | 14 Αὐγούστου (π. ἡ) Πρεσβεία Πετροπόλεως.

Ἐν ἑν Ρωσίᾳ συλλαμβάνεται ἐπίνοιά τις σχεδίων γενικῶν, ἡ Ἑγγλία εἶναι ἡ πληροῦσα αὐτὰ διὰ προτάσεων καὶ προγραμμάτων κατακλύζουσα» (1), κατὰ τὴν προσφῶν ἔκφρασιν τοῦ ἰταλοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἔξωτερικῶν Prinetti, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς δημοσίας γνώμης καὶ ἰδίως τοῦ κλήρου σχεδὸν συγχρόνως ἀπήτησεν, ἂν καὶ κατὰ τρόπον συγκεκαλυμμένον, ἐπέκτασιν τοῦ ἐνασκουμένου ἐν Μακεδονίᾳ ἐλέγχου παρὰ τῶν δύο Δυνάμεων: εἰδικώτερον δὲ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ὀθωμανοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ διὰ χριστιανοῦ διοικητοῦ ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τοῦ σουλτάνου, τὸν διορισμὸν περὶ αὐτῶ διεθνοῦς συμβουλίου πρὸς ἐπίβλεψιν τῆς διοικήσεως καὶ παρακολούθησιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν δίωξιν τῶν συμμοριῶν, αἰτίνας ἔδρων ἐν Μακεδονίᾳ, ὑπὸ ἡ—τὶ εὐρωπαϊῶν ἀξιωματικῶν (?). Ἐκ τῶν δύο δὲ τούτων Δυνάμεων ἡ ἔχουσα τὴν πρωτοβουλίαν πρὸς νέαν ἐπέμβασιν ἐν Μακεδονίᾳ ἠδύνατο βασίμως νὰ ἐλπίζῃ καὶ ἐπὶ τὴν συνδρομὴν τῆς Αὐστρουγγαρίας, ἐφ' ὅσον νέα ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων, καίπερ ἐξυπηρετοῦσα κυρίως τὸν σκοπὸν τῆς βουλγαρικῆς ἐξεγέρσεως καὶ μετ' αὐτῆς τὰ ρωσικὰ συμφέροντα, ἐν τούτοις ἦτο συγχρόνως σύμφωνος καὶ πρὸς τὴν πολιτικὴν, τὴν ὁποίαν ἀπό πινος μετήρχοντο ἀμφοτέραι αἱ ἀμέσως ἐνδιαφερόμεναι διὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ συμβεβλημέναι Δυνάμεις, τὴν αὔξησιν δηλ. τῆς ἰδίας αὐτῶν ἐπιρροῆς ἐπὶ τῷ τέλει, ἵνα χρησιμοποιηθῇ καταλλήλως ἐν εὐθέτω χρόνῳ.

1) Α.Υ.Ε. 2644 (1903) 505 | 8 | 21 Σεπτεμβρίου Πρεσβεΐα Ρώμης.

2) Α.Υ.Ε. 2757 (1903) 22 Σεπτεμβρίου (π. ἡ) Πρακτορεῖον Σόφιας, 2729 (1903) 19 Σεπτεμβρίου (π. ἡ) Τηλ., 2761 (1903) 20 Σεπτεμβρίου (π. ἡ) Τηλ. καὶ 2570 (1903) 10 | 23 Σεπτεμβρίου Τηλ. Πρεσβεΐα Λονδίνου καὶ 2716 (1903) 19 Σεπτεμβρίου (π. ἡ) Τηλ. Πρεσβεΐα Πετροπόλεως.